

**T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
TÜRKÇE EĞİTİMİ BİLİM DALI**

**REFİK HALİD KARAY'IN ROMAN VE
HİKÂYELERİNDE EĞİTSEL İLETİLER**

**Hazırlayan
Esmâ Nur DAŞTAN**

**Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Erol AKSOY**

Yüksek Lisans Tezi

**Haziran 2019
KAYSERİ**

**T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
TÜRKÇE EĞİTİMİ BİLİM DALI**

**REFİK HALİD KARAY'IN ROMAN VE
HİKÂYELERİNDE EĞİTSEL İLETİLER**

(Yüksek Lisans Tezi)

**Hazırlayan
Esmâ Nur DAŞTAN**

**Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Erol AKSOY**

**Haziran 2019
KAYSERİ**

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Esmâ Nûr DAŞTAN

“Refik Halid Karay’ın Roman ve Hikâyelerinde Eğitsel İletiler” adlı Yüksek Lisans tezi, Erciyes Üniversitesi Lisansüstü Tez Önerisi ve Tez Yazma Yönergesi’ne uygun olarak hazırlanmıştır.

Hazırlayan

Esmâ Nur DAŞTAN

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Erol AKSOY

Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi ABD Başkanı

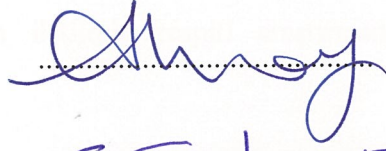
Prof. Dr. Önder ÇAĞIRAN

Dr. Öğr. Üyesi Erol AKSOY danışmanlığında **Esma Nur DAŞTAN** tarafından hazırlanan “**Refik Halid KARAY**’ın Roman ve Hikâyelerinde Eğitsel İletiler” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Erciyes Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü **Türkçe Eğitimi** Anabilim Dalında **yüksek lisans** tezi olarak kabul edilmiştir.

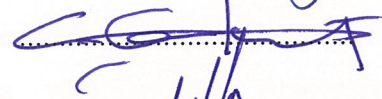
24 /06 / 2019

JÜRİ:

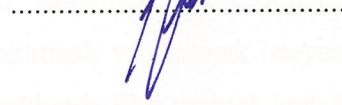
Danışman : Dr. Öğr. Üyesi Erol AKSOY

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Cafer ÇARKIT

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Semih ZEKA

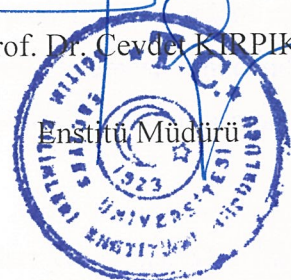
ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun 23/07/2019 tarih ve ...32-04.....sayılı kararı ile onaylanmış olup, öğrencinin mezuniyet tarihi 22/07/2019..’dir.

...23.../07.../2019

Prof. Dr. Ceyda KIRPIK

Enstitü Müdürü

ÖN SÖZ

Bu çalışmada Türk Edebiyatı'nın eserlerinde memleket ve Anadolu konularını işleyen ilk yazarlarından Refik Halid Karay'ın roman ve hikâyelerindeki eğitsel iletilerin tespiti amaçlanmıştır.

Eğitsel iletiler, günümüz okurlarının eserleri seçerken ve okurken dikkat ettiği konulardandır. Okunan ya da okutulan eserlerde bilinçli yorumlar ve doğru seçimler yapabilmek adına eserlerdeki eğitsel iletilerin kısaca eserin genel niteliğinin bilinmesi gereklidir. Refik Halid'in eserlerinde kişiyi geliştiren ve onu iyi yönde etkileyen; milli, ahlaki, ulusal değerlere gönderme yapan iletilerin tespiti araştırmanın temelini oluşturmaktadır.

Araştırma, Refik Halid'in roman ve hikâyelerindeki eğitsel iletilerin incelenmesi ve bulunan iletilerin sınıflandırılması yoluyla yürütülmüştür. Araştırmayla, Türk Edebiyatı'nın eser incelemesi alanına katkı sağlamak amaçlanmıştır. Araştırma sonucunda ise başta Refik Halid'in eserlerini okutmak ve okumak isteyen öğretmenler olmak üzere, tüm okurlara eserlerin eğitselliği hakkında fikir vermek hedeflenmiştir.

Refik Halid Karay'ın roman ve hikâyelerindeki eğitsel iletilerin belirlenmesi amacıyla yürütülen bu çalışma, dört ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde çalışmanın problem durumu, amaç ve önemiyle birlikte sınırlılıkları da ele alınmıştır. Yine birinci bölümde araştırmanın yöntemi alt başlıklarıyla ifade edilmiştir.

Araştırmanın ikinci bölümünde çalışmanın ana kaynaklarından Refik Halid Karay ele alınmıştır. Eserlerde Refik Halid'in kendi hayatından yola çıkarak bıraktığı izler gözlemlendiğinden bu bölümde yazarın hayatı, edebi yönü ve araştırmada kullanılacak eserlerinin özetlerine yer verilmiştir.

Üçüncü bölümde, eğitsel ileti kavramı üzerinde durulmuştur. Eğitimin edebi eserlerle ilişkisi ele alınmış, ileti ve eğitsel ileti konusunda literatür taraması sonucunda elde edilen bilgiler sunulmuştur. Yine aynı bölümde, iletilerin sınıflandırılması aşamasında kullanılan başlıklara yer verilmiştir.

Çalışmanın dördüncü bölümünde ise araştırmanın bulguları yer almaktadır. İncelenen eserler ayrı başlıklara ayrılarak verilmiştir. Her eser kendi içinde eğitsel iletilere

bölünmüş, bulunan örnek cümle ve paragraflar taşıdığı eğitsel iletinin başlığı altına yazılmıştır.

Çalışma, eserlerden elde edilen bulguların yorumlanması, elde edilen sonuç ve öneriler ile sona erdirilmiştir. Sonuç ve öneri kısmında, yapılan bu çalışmadan yola çıkarak, her eserin müstakil olarak çalışılabileceği önerisinde bulunulmuştur.

Bana çalışmalarım süresince her türlü desteği veren, başarılı olabilmem için cesaretlendiren, tez danışmanım kıymetli hocam Dr. Öğr. Üyesi Erol AKSOY'a, eğitim hayatıma yön veren tüm öğretmenlerime ve öğretmen arkadaşlarıma teşekkürü borç bilirim.

Öğretmen olmamı isteyen rahmetli dedem Hasan Bilgi'ye, çalışkanlığı ile bana örnek olan babam İlyas Bilgi'ye, destekleri için kardeşlerim, annem ve terör gazisi eşim Okan Daştan'a teşekkür ederim.

Esmâ Nur DAŞTAN

Haziran 2019, KAYSERİ

REFİK HALİD KARAY’IN ROMAN VE HİKÂYELERİNDE EĞİTSEL İLETİLER

Esmâ Nur DAŞTAN

Erciyes Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Yüksek Lisans Tezi, Haziran 2019
Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Erol AKSOY

ÖZET

Yazarlar edebî eserler kaleme alırken sadece edebî kaygılarla yazmazlar. Yazdıklarının içinde okurlarına iletmek istedikleri mesajları eriterek verirler. Bu mesajlar yazar ve okuyucu arasında köprü kurar. Köprü kurma görevi üstlenen mesajlara ‘ileti’ denilmektedir. İletiler, yazarın fikrini yansıtabilir ya da okura verilmek istenen bilgileri içerir. Yazarların eserleri aracılığıyla aktardıkları iletilerin bazıları da eğitsel nitelikte olabilir. Okuru bir adım ileri götürebilecek, iyiye ve doğruya yönlendirebilecek mesajlara ‘eğitsel ileti’ denilmektedir. Bu mesajlar belli bir amaç doğrultusunda, tecrübe ve gözlemler sonucu yazılarak eğitsel ileti hâlini alır. Eğitsel iletiler, konularına göre sınıflandırılmaktadır. Konularına göre eğitsel iletiler; kişisel, ahlaki, toplumsal, ulusal, evrensel ve dini nitelikte olmak üzere farklı başlıklar altında incelenmektedir.

Refik Halid Karay’ın yirmi romanının ve iki hikâyesinin incelendiği bu çalışmada; kişisel, ahlaki, toplumsal, ulusal, evrensel, dinî konularda yazarın hangi iletilerden faydalanarak okurlarıyla bağ kurduğu, ne mesajlar verdiği araştırılmıştır.

Yapılan araştırma, Refik Halid’in eserlerinde eğitsel iletilerin daha önce incelenmemiş olmasından ötürü yapılmıştır. Araştırma sonucunda ise yazarın, eserlerinde farklı konularda birçok eğitsel iletiden faydalandığı tespit edilmiştir. Tematik başlıklara ayrılan eğitsel iletiler, eserin hangi yönden okuru etkileyeceği konusunda fikir vermektedir.

Bu araştırma, Refik Halid’in eserlerindeki eğitsel iletilerin genel bir tespitini ortaya koymaktadır. Çalışmanın ortaya koyduğu veriler, kendisinden sonraki müstakil araştırmalara kapı aralayacaktır. Çalışmanın neticesinde eğitimciler, veliler ve farklı yaş gruplarından okurlar çalışmaya konu olan eserler hakkında bilgi sahibi olacaklardır.

Anahtar Kelimeler: Refik Halid KARAY, eğitsel ileti, edebiyat

EDUCATIONAL MESSAGES IN STORIES AND NOVELS OF REFİK HALİD KARAY

Esma Nur DAŞTAN

Erciyes University, Institute of Educational Sciences

Master Thesis, June 2019

Supervisor: Asst. Prof. Erol AKSOY

ABSTRACT

Authors do not write literary works while writing literary works. They dissolve the messages they want to convey to their readers. These messages bridge the author and the reader. Messages that assume the task of building bridges are called 'messages'. Messages may reflect the opinion of the author or contain information that is intended to be provided to the reader. Some of the messages conveyed by the authors can be educational. Messages that can take the reader one step forward and direct the reader to good and right are called 'educational messages'. These messages are written as a result of experience and observations for a specific purpose and become educational messages. Educational messages are classified according to their subjects. Educational messages by subject; personal, moral, social, national, universal and religious nature.

In this study, twenty novels and two stories of Refik Halid Karay are examined; personal, ethic, social, national, universal, religious issues by which the author connects with his readers, what messages were investigated.

The research was carried out because the educational messages in Refik Halid's works had not been examined before. As a result of the research, it was found that the author benefited from many educational messages on different subjects in his works. Educational messages devoted to thematic topics give an idea about the direction of the work.

This study reveals a general determination of educational messages in the works of Refik Halid. The data revealed by the study will open the door for further research. As a result of the study, educators, parents and readers of different age groups will be informed about the works that are the subject of the study.

Keywords: Refik Halid KARAY, educational message, literature

İÇİNDEKİLER

REFİK HALİD KARAY'IN ROMAN VE HİKÂYELERİNDE EĞİTSEL İLETİLER

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK	ii
YÖNERGEYE UYGUNLUK SAYFASI	iii
KABUL ONAY	iv
ÖN SÖZ	v
ÖZET	vii
ABSTRACT	viii
İÇİNDEKİLER	ix
KISALTMALAR	xiii

1. BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. Problem Durumu.....	2
1.1.1. Problem Cümlesi	2
1.1.2. Alt Problemler	2
1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi	3
1.3. Sınırlılıklar ve Varsayımlar	4

2. BÖLÜM

2.1. Genel Bilgiler.....	5
2.1.1. Edebî Eser ve Eğitim İlişkisi.....	5
2.1.2. İleti.....	7
2.1.3. Eğitsel İletiler	7
2.2. Bir Yazar Olarak Refik Halid Karay.....	11
2.2.1. Refik Halid Karay'ın Hayatı	11

2.2.2. Refik Halid Karay'ın Edebî Kişiliği	13
2.2.3. Refik Halid Karay Hakkında Yapılan Çalışmalar	17
2.2.4. Refik Halid'in Roman ve Hikâyelerinin Özeti.....	18

3. BÖLÜM

ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

3.1. Araştırmanın Modeli	40
3.2. Çalışma Materyali	41
3.3. Veri Toplama Araçları ve Süreci	42
3.4. Verilerin Analizi ve Yorumlanması	44
3.5. Geçerlik ve Güvenirlik	44

4. BÖLÜM

BULGULAR VE YORUMLAR

4.1. Refik Halid Karay'ın Hikâyelerindeki Eğitsel İletilere Yönelik Bulgular	47
4.1.1. Memleket Hikâyeleri	47
4.1.2. Gurbet Hikâyeleri Adlı Eserindeki Bulgular	56
4.2. Refik Halid Karay'ın Romanlarındaki Eğitsel İletilere Yönelik Bulgular	59
4.2.1. İstanbul'un Bir Yüzü	59
4.2.2. Yezidin Kızı	65
4.2.3. Çete	68
4.2.4. Sürgün	71
4.2.5. Anahtar	76
4.2.6. Bu Bizim Hayatımız	78
4.2.7. Nilgün	84
4.2.8. Yer Altında Dünya Var	95
4.2.9. Dişi Örümcek	99

4.2.10. Bugünün Saraylısı.....	102
4.2.11. 2000 Yılım Sevgilisi	103
4.2.12. İki Cisimli Kadın	111
4.2.13. Kadınlar Tekkesi.....	114
4.2.14. Karlı Dağdaki Ateş	122
4.2.15. Dört Yapraklı Yonca.....	124
4.2.16. Sonuncu Kadeh.....	127
4.2.17. Yerini Seven Fidan	131
4.2.18. Ayın Ondördü.....	134
4.2.19. Yüzen Bahçe.....	137
4.2.20. Ekmek Elden Su Gölden	140

5. BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. Sonuçlar	144
5.1.1. Memleket Hikâyeleri Adlı Eserin Değerlendirilmesi	145
5.1.2. Gurbet Hikâyeleri Adlı Eserin Değerlendirilmesi	147
5.1.3. İstanbul'un Bir Yüzü Adlı Eserin Değerlendirilmesi	147
5.1.4. Yezidin Kızı Adlı Eserin Değerlendirilmesi	148
5.1.5. Çete Adlı Eserin Değerlendirilmesi	149
5.1.6. Sürgün Adlı Eserin Değerlendirilmesi	149
5.1.7. Anahtar Adlı Eserin Değerlendirilmesi	150
5.1.8. Bu Bizim Hayatımız Adlı Eserin Değerlendirilmesi	150
5.1.9. Nilgün Adlı Eserin Değerlendirilmesi	150
5.1.10. Yer Altında Dünya Var Adlı Eserin Değerlendirilmesi	151
5.1.11. Dişi Örümcek Adlı Eserin Değerlendirilmesi	151
5.1.12. Bugünün Saraylısı Adlı Eserin Değerlendirilmesi	152

5.1.13. 2000 Yılın Sevgilisi Adlı Eserin Değerlendirilmesi.....	152
5.1.14. İki Cisimli Kadın Adlı Eserin Değerlendirilmesi.....	152
5.1.15. Kadınlar Tekkesi Adlı Eserin Değerlendirilmesi	153
5.1.16. Karlı Dağdaki Ateş Adlı Eserin Değerlendirilmesi	153
5.1.17. Dört Yapraklı Yonca Adlı Eserin Değerlendirilmesi	154
5.1.18. Sonuncu Kadeh Adlı Eserin Değerlendirilmesi	154
5.1.19. Yerini Seven Fidan Adlı Eserin Değerlendirilmesi.....	154
5.1.20. Aydın Ondördü Adlı Eserin Değerlendirilmesi.....	155
5.1.21. Yüzen Bahçe Adlı Eserin Değerlendirilmesi	155
5.1.22. Ekmek Elden Su Gölden Adlı Eserin Değerlendirilmesi.....	156
5.2. Öneriler.....	156
5.2.1. Öğrenciler İçin Öneriler	156
5.2.2. Öğretmenler ve Ebeveynler İçin Öneriler	157
5.2.3. Araştırmacılara Öneriler	158
KAYNAKÇA.....	159
ÖZGEÇMİŞ	162

KISALTMALAR

A	: Anahtar
akt.	: Aktaran
AO	: Aym Ondördü
BBH	: Bu Bizim Hayatımız
BS	: Bugünün Saraylısı
Ç	: Çete
DÖ	: Dişi Örümcek
DYY	: Dört Yapraklı Yonca
EESG	: Ekmek Elden Su Gölden
Eİ	: Eğitsel İletiler
GH	: Gurbet Hikâyeleri
İBY	: İstanbul'un Bir Yüzü
İCK	: İki Cisimli Kadın
İYS	: 2000 Yılın Sevgilisi
KDA	: Karlı Dağdaki Ateş
KT	: Kadınlar Tekkesi
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
MH	: Memleket Hikâyeleri
N	: Nilgün
S	: Sürgün
SK	: Sonuncu Kadeh
TDK	: Türk Dil Kurumu
vb.	: Ve benzeri
YADV	: Yer Altında Dünya Var

YB : Yüzen Bahçe
YK : Yezidin Kızı
YÖK : Yüksek Öğrenim Kurumu
YSF : Yerini Seven Fidan

1. BÖLÜM

GİRİŞ

Edebiyat, hangi türde olursa olsun toplumdan izler taşır. Dolayısıyla edebiyat eserleri de konusunu, toplumu oluşturan insanlardan ve toplumun yaşayışından alır. Edebi eserlerin toplumu etkilediği gibi toplumda yaşanan olaylar, acılar, sevinçler de eserlerin yazımında belirleyici olmaktadır. Yazar ve şairlerin fikir dünyasını büyük ölçüde, yaşadıkları toplumun değer yargıları ve toplumsal olaylar etkilemektedir.

Edebiyat eserleriyle büyüyen bireyler bu eserlerin içeriklerinden beslenerek kendi kişiliklerini oluştururlar. Okurun yaşı fark etmeksizin her yaş seviyesinde bireyler okudukları eserlerden fikir sahibi olurlar. Karşılaştırmalarla, yorumlamalarla ulaştıkları sonucu özümserler. Okur edebi eserler sayesinde kişiliklerini değerlendirir, kendini geliştirme ve eleştirme fırsatı bulur.

Karakterin toplumsal ve evrensel değerlere göre şekillenmesinde edebî eserlerin katkısı oldukça fazladır. Edebî eserler bu noktada bir okul işlevi görmektedir. Tıpkı okul gibi edebi eserler de kişinin ufkunu genişletir, okura hayatı öğretir. Her ne kadar iyinin yanında kötü, güzelin yanında çirkin varsa da bireyler eserlerin sonuçlarına bakarak kendileri için uygun olan kararı verebilmektedirler.

Okumak düşünmeyi, yorum yapmayı beraberinde getirmiştir. Bilgi toplumları, bilgiye en kısa yoldan okuma yolu ile ulaşmaktadır. Okuma, kişinin kendini yenilemesi, sınırlarını zorlaması, evrenselliğe ulaşması için vermiş olduğu basit ama ulvi bir mücadeledir (Ungan, 2008: 218-228). Bu bakımdan okunulan eserlerin niteliği okuyan için çok önemlidir. Okurlar kahramanları içselleştirerek, kendilerini onların yerine koyarak iyiyi kötüyü ayırt ederler. Eserdeki olay ve durumların gözlemcisi olarak oradan alması öngörülen bilgileri isteyerek ya da istemeyerek almış olur.

1.1. Problem Durumu

Türk Edebiyatı'nın Türkçeyi en güzel kullanan yazarlarından biri şüphesiz Refik Halid'dir. Bu, çağdaşı yazarlar ve okuyucuları tarafından da kabul görmüş bir görüştür. Ömer Seyfeddin ve Ziya Gökalp bu konuda hemfikir olarak Refik Halid'in Türk Yurdu Dergisine gönderdiği "Boz Eşek" adlı hikâyesini okuduktan sonra Türkçeyi en iyi kullanan yazar olduğuna karar vermişlerdir (akt; Alangu, 2017: 366). Refik Halid'in dili kullanmadaki başarısının eserlerinin beğenilmesinde payı büyüktür.

Eserlerinin beğenilmesi ve bilinmesinin bir diğer sebebi de okura verdiği mesajlardır. Bu mesajlar sebebiyle yazdığı dönemde bazen eleştirilmiş bazen de takdir edilmiştir. Yazar, farklı konularda yazdığı eserleriyle ilgi çekmiş, ne anlattığı ve nasıl anlattığı takip edilmiştir.

Refik Halid hakkında yazılmış edebiyat ve tarih alanlarında çok sayıda eser bulunmaktadır. Yazarın dikkat çeken hayatı başlı başına bir eser konusu olup daha önce kaleme alınmıştır. Yazarın fikir dünyası ve bazı eserlerinin dil özellikleri de yine başka araştırmalara konu olmuştur. Fakat eserlerinin okurlarıyla bağ kurduğu noktalar kapsamlı bir şekilde daha önce incelenmemiştir. Eserlerinin okurlara kattıkları; eleştirilen noktaları, özellikle de iletiler bakımından eserlerin 'eğitselliği' araştırılmaya muhtaçtır.

1.1.1. Problem Cümlesi

Bu araştırmada Refik Halid KARAY'ın roman ve hikâyelerinde eğitsel ileti var mıdır? probleminin yanıtı aranacaktır.

1.1.2. Alt Problemler

Araştırmamızın alt problemleri şunlardır:

- a. Refik Halid Karay kimdir, eserlerine yansıyan kişilik özellikleri nelerdir?
- b. Refik Halid Karay'ın Türk edebiyatındaki yeri ve önemi nedir?
- c. Refik Halid'in eserlerinde bireyleri olumlu ve olumsuz yönde etkileyecek eğitsel iletiler var mıdır?

d. Refik Halid Karay'ın romanları ve hikayeleri okurlarına hangi eğitsel iletileri aktarmaktadır?

1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Refik Halid, Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı'nın en çok ses getiren kalemlerinden biridir. Henüz yaşarken haklı bir üne kavuşmuş kaleminin etkisi dilden dile konuşulmuştur. Yazarın tanınmasını sağlayan eserleri ilk başta hiciv ve mizah türündeki eserleridir. Yakup Kadri, yazar hakkında “Kalemini doğuştan getirdiği mizah kabiliyeti yönünde denemesi sonucu meşhur olmuştur.” (2003: 72) der. Yazarın hiciv ve mizah türündeki eserleri döneminde oldukça ses getirse de yazarın günümüze ulaşmasını sağlayan eserleri roman ve hikâyeleri olmuştur. Günümüzde de en çok baskısı yapılan ve okunan eserleri roman ve hikâye türündeki eserleridir.

Refik Halid, roman ve hikâyelerinde de hiciv türünde olduğu gibi başarılı olmuş, kendisini göstermiştir. Bu eserlerden en çok bilinenleri Gurbet Hikâyeleri ve Memleket Hikâyeleri'dir. Öyle ki yazar, bir asırdan fazla süredir 'Memleket Hikâyeleri' yazarı olarak bilinmektedir. Bu eserler okurlar tarafından sıklıkla tercih edilmektedir. Romanları da Türk Edebiyatı'nın önde gelen eserlerindedir. Yazarın, yaşadığı yerlerdeki gözlemlerinden oluşturduğu güçlü betimlemeleri, iyi-kötü davranışlarıyla okurları hemen etkisi alan kahramanları romanların başarılı olmasını sağlayan etmenlerdendir.

Yazarın eleştiri ve mizah türündeki eserleri dönemindeki kişileri ve durumları kapsadığı için okurlar tarafından daha az tercih edilmektedir. Bu sebeple yazarın roman ve hikâye türündeki eserlerinin incelenmesi, eğitsel iletiler açısından okura neler kazandırdığının bilinmesi bu araştırmayı gerekli kılmıştır.

Araştırmadaki amacımız, Refik Halid KARAY'ın tüm roman ve hikâyelerindeki eğitsel iletileri analiz etmek ve okurlarına nasıl aktarımlar yaptığını ortaya koymaktır. Eserler tavsiye listelerine eklenirken eğitsel iletilerin incelenmemiş olması bu araştırmanın gerekliliğini ortaya koymaktadır. Eğitsel iletiler bakımından incelenmemiş olan eserlerin okurlara ne derece ve hangi yönlerden katkı yapacağı bilinmez. Bu eksiği gidermek adına yazarın hikâye türünde iki ve roman türünde 20 eseri incelenmiştir.

Bu araştırma sonucunda ortaya çıkan veriler, incelenen eserler hakkında okura ön bilgi sağlayacaktır. İlköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim kurumlarında görev yapan öğretmenler de incelenen eserlerdeki verilere göre, bu eserlere derslerde yer verebileceklerdir. Ayrıca bu araştırmayla kendileri de yazarın her bir eseri hakkında ön bilgiye sahip olacaklardır.

1.3. Sınırlılıklar ve Varsayımlar

Araştırmamız Refik Halid Karay'ın roman ve hikâye türündeki eserlerini kapsamaktadır. Refik Halid'in günümüzde halen okunması, roman ve hikâyeleri sayesinde olmuştur. Bu sebeple gençlerin ve genç yetişkinlerin okumak için tercih ettiği hikâye ve romanları eğitsellik açısından irdelenmiştir.

Refik Halid KARAY'ın roman ve hikâyelerinde eğitsel iletilerin genç ve genç yetişkin bireyleri etkileyebilecek düzeyde olduğu varsayılmıştır. Özellikle 100 Temel Eser ve tavsiye edilen eserleri arasından tarihî ve milli değerlerin önemi üzerinde durduğu düşünülen Gurbet Hikâyeleri ve Memleket Hikâyelerinin eğitsel iletiler açısından zengin eserler olduğu varsayılmıştır. Yazarın diğer romanlarında ise eğitsel iletilerden sıklıkla faydalandığı varsayılmıştır.

Yazarın eleştiri, mizah, gazete yazısı türündeki eserleri kapsam dışında tutulmuştur. Çünkü eleştiri yaptığı ya da mizah yönden yaklaştığı olaylar güncelliğini yitirdiği için okuyucular için ilgi çekici olmayabilir. Ayrıca günümüzde baskısı yapılan eserlerine bakıldığında roman ve hikâyeleri göze çarpmaktadır. Bu sebepten dolayı bütün eserleri incelenmemiş, roman ve hikâyeleri incelenmiştir.

2. BÖLÜM

2.1. Genel Bilgiler

2.1.1. Edebî Eser ve Eğitim İlişkisi

Eğitim, insanların değişmesi ve gelişmesi için ortaya konan çaba ve ilerleme olarak tanımlanabilir. En geniş ve genel anlamıyla eğitim; çocuk olsun, genç olsun, yaşlı olsun, insanlarda sosyal hayata ve çağa uygun tutum ve davranış değişikliği sağlamaktır (Kavcar, 1999: 1). Kavcar, eğitimin üç temel amacını; dünü tanıtmak, bugünü kavratmak ve yarına hazırlamak olarak açıklamıştır.

Eğitimin amaçları doğrultusunda bu amaçlara yönelik en önemli yolun yani aracın edebî eserler olduğunu söylemek yanlış olmaz. Çünkü eğitimin hedefi insandır ve insanın en çok ürettiği şeylerden biri de edebî eserlerdir. Edebiyat insanın yaratıcı gücünden doğan en önemli eserlerindedir (Kavcar, 1999: 2). Edebî eserler, insanların en başta kendilerini fark ettikleri, tanıdıkları ürünlerdir. Edebî eserlerin, üreticisi de tüketicisi de insandır. Bu bağlamda edebî eserler ortaya konulurken eserin yazarından, kısacası insandan bağımsız olması imkânsızdır. Gerek mimari, gerek edebî, gerek diğer sanat dallarında olsun her sanat eseri, üreticisinin yani sanatçısının izlerini taşır.

Edebî eserlerin, yalnız edebî zevk veren bir sanat eseri mi yoksa eğitsel bilgiler sunan eser mi olması gerektiği, tartışılmaya devam etmektedir. Ancak şu açıktır ki, yazdıklarıyla sadece bilgi verme amacı olmadan da yazarlar, eserleri sayesinde okuyucuları etkileyip dolaylı yoldan eğitirler. Yazarların oluşturdukları karakterler ve tipler, okuyucu için kendilerini yerine koyabilecekleri kahramanlardır. Bu, yetişkinler için de çocuklar için de böyledir. Çünkü okuyucu, bir eseri okurken sadece onu güzel vakit geçirmek için değil, aynı zamanda kendi iç dünyasını keşfetmek, yeni yerler görmek, yeni insanlarla tanışmak için de okur.

Edebiyat, sanatla iç içe olan alanlardan en önemlilerindedir. Ressamların boyayla, heykeltıraşların çamur ile tasarladıkları dünyayı, yazarlar ve şairler sözcüklerle yaparlar. Edebiyat, asırlar boyu hayatta kalan bir eser olduğundan, yazarlar bu sanatın, aynı zamanda kuşaktan kuşağa aktarım aracı olduğunu bilirler. Yaşantılarını, bildiklerini, izlenimlerini, aktarmak istediklerini eserleriyle okuyucuya aktarırlar. Çünkü yazarlar, okurlarıyla bu eser aracılığı ile bağ kurarlar. Bu bağ sayesinde okuyucular, eserlerden estetik, sanatsal haz almakla kalmaz; eğitici olan, kendilerini bir adım öne götürecek ve yeni ufuklar açacak fikirleri bu eserlerden öğrenirler.

Genel anlamda sanatın ve sanat eserinin asıl amacı yaşamı kolaylaştırmaktır. İnsanları iyiye, güzele ve doğruya yöneltme, güzellik duygusunu geliştirme ve toplumun ilerlemesi yolunda hizmet etme, sanatın temel işlevleri arasında yer alır (Kavcar, 1999: 2). Edebî ürünlerde öğretme ve öğrenme işlevi, bir ilaç kullanma kılavuzu ya da harita gibi değil, fark ettirmeden, olaylar yoluyla, kahramanların ağzıyla gerçekleştirilir.

Sever (2010: 13)'e göre “ Okur, hayata yönelik deneyimlerini yalnızca kendi yaşadıklarıyla değil, okuduğu edebiyat yapıtlarıyla da oluşturur, bunlarla ruh dünyasını zenginleştirir. Edebiyat, okurun ‘güzel’e karşı duyarlılığını güçlendirir, onda estetik ilgi uyandırır.” Bu bağlamda edebî eserlerin, en eğitsel içerikli olmayanı bile okuruna estetik bir duyuş kazandırdığından dolayı yoldan okuru, iyiye ve güzele yönlendirmektedir.

Okurların dolaylı olarak öğrendiği bilgilerin ve kazanımların birçoğu, roman ve hikâye yoluyla aktarılır. Çünkü roman ve hikâyelerin konusu genellikle insan ve insan hayatıdır. Bu sebeple insan, kolaylıkla insan hakkında yorum yapabilir, kendine örnek olarak insanı alabilir. Kavcar (1999: 3)'a göre, “Tiyatro ve roman kahramanı onun (okuyucunun) kişiliğine bürünür, onun duygu ve düşüncelerini dile getirir. Artık o kişi sanat eserinin bir parçası olur, onunla bütünleşir.” Bundan dolayıdır ki ortaya konan eserde okuyucu, kendini okuduklarından soyutlayamaz ve okuduklarını içselleştirir. Okurlarını bu şekilde etkileyen eserlerin, eğitsel iletilerden uzak olması düşünülemez.

2.1.2. İleti

İleti, en bilinen anlamıyla, iletişimin olmazsa olmaz ögesi, kaynaktan alıcıya aktarılan mesaj olarak tanımlanabilir. TDK Türkçe Sözlüğü ise iletiyi, bildirme yazısı, mesaj şeklinde tanımlamıştır (TDK, Türkçe Sözlük, 2005).

Sever (2010: 140) edebiyat yapıtlarındaki iletiyi, “ Sanatçının okurlarında yaratmak ya da oluşturmak istediği duygu ve düşünce ortaklığı” olarak ifade etmiştir.

İletişimin, günlük hayatta insanların kendi arasında ve insanların diğer canlılarla olan etkileşimini sağlayan bir unsur olduğunu düşününce; edebî eserlerde kastedilen ileti kavramını biraz detaylandırmak gerekmektedir. İletişimin temel unsuru kaynak>mesaj>alıcı olarak belirtilebilir. Bu iletişimin gerçekleştiği ortama ise, bağlam ya da çevre adı verilir. Kanal ise, bu aktarımın yapılması için seçilen yol, yöntemdir. Dönüt, alıcıdan kanala gönderilen geri bildirim olarak özetlenebilir. İletişimin olmazsa olmaz temel öğeleri, başta belirtilen kaynak-mesaj-alıcı üçlüsüdür.

İletişimin bu unsurlarını yazılı eserler yönünden ifade etmek gerekirse; kaynak, eserin yazarıdır. İletişimdeki mesaj, yazılı eserin iletisi; alıcı ise okurdur. Eserin kendisinin, bu döngüdeki yeri ise kanal olmaktadır. Roman ve hikâye türüne indirgenecek olunursa, eserlerden okura gönderilen açık ya da kapalı tüm mesajlar, o eserin iletileridir.

İleti, yani mesaj sadece iletişim içinde kullanılmaktadır. Yazar, aktarmak istediği şeyleri eserlerinde bu şekilde aktarır. Yazılı eserler, sadece sanat kaygısıyla yazılmış olsalar da her eser yazarından izler taşır. Bu izler ise eserde örtük, dolaylı iletiler şeklinde karşımıza çıkar. Dolaylı iletiler, yazarın doğrudan söylemediği, kahramanların dilinden, gelişen olaylardan anlaşılabilen mesajlardır. Bu mesajlar bazen okura bilgi vermek, ders vermek, okurun sanatsal algısını yükseltmek gibi amaçlar taşımaktadır. Bu şekilde olan iletiler eğitsel iletiler olarak tanımlanabilir.

2.1.3. Eğitsel İletiler

Eğitsel iletilere, iletişimde olduğu gibi, kaynaktan alıcıya gönderilen iletilerin eserlerdeki hali denilebilir. Yazınsal türlerdeki eğitsel iletiler, yazarının okura söylemek istediği doğrudan ya da dolaylı olarak aktardıklarıdır. Yazarın aktardığı iletiler okurların

çeşitli yönlerden gelişimi etkileyecek nitelikte olduğunda, bu iletilere eğitsel iletiler denilmektedir.

Kavcar (1999: 3-6) sanatın, bir eğitim organı ve aracı olduğunu belirtmiştir. Bu konuda sanatçılar arasında bir fikir ayrılığı olsa da birçok eserin hem eğitsel hem de sanatsal olduğunu söylemiş; genel olarak sanatın amacını yaşamı kolaylaştırmak, edebiyat eserlerinin amacını ise insanın iç dünyasını yumuşatmak olarak özetlemiştir. Edebiyat eserlerinin insana özgü bazı değer ve niteliklerin yerleşip kökleşmesinin, toplumsal yaşamın ve çağın gerektirdiği değerlerin benimsenmesinde önemli görevi olduğunu vurgulamıştır.

Eğitsel iletilerin her biri, doğrudan söylenmediği gibi hepsi de aynı kazanıma hizmet etmez. Eğitsel iletilerin incelendiği birçok araştırma, çocuk edebiyatı eserleri üzerine yapılmıştır. Bu araştırmalarda iletiler, birçok araştırmacı tarafından tasnif edilmiştir. Babacan ve Kaplan (2018), araştırmalarını aşağıdaki eğitsel iletilere göre yapmışlardır:

1. Kişisel gelişimi destekleyen iletiler
2. Toplumsal gelişimi destekleyen iletiler
3. Dini gelişimi destekleyen iletiler
4. Ahlaki gelişimi destekleyen iletiler
5. Evrensel gelişimi destekleyen iletiler
6. Ulusal gelişimi destekleyen iletiler
7. Öteki eğitsel iletiler
8. Ekonomik gelişimi destekleyen iletiler

Cesur ve Baş (2015 : 69), “Mavisel Yener’in Çocuklara Yönelik Öykülerindeki Eğitsel İletiler Üzerine Bir Araştırma” isimli çalışmasında eğitsel iletileri aşağıdaki şekilde tasnif etmiştir:

1. Kişisel gelişimi destekleyen iletiler
2. Toplumsal gelişimi destekleyen iletiler
3. Ulusal düşüncenin gelişimini destekleyen iletiler
4. Evrensel düşüncenin gelişimini destekleyen iletiler

Muhsine Helimoğlu Yavuz “Masallar ve Eğitimsel İşlevleri” adlı eserinde eğitsel iletileri aşağıdaki şekilde başlıklara ayırmıştır:

1. Etik iletiler
2. Psikolojik iletiler
3. Sosyolojik iletiler
4. Ekonomik iletiler
5. Öteki iletiler

Eğitsel iletilerin tasnifinde hemen hemen bireylerin gelişim aşamaları temel alınarak başlıklar belirlenmiştir. Çocuk Edebiyatı ürünleri de olsa eğitsel iletilerin amacı aynıdır. Eğitsel iletilerin amacının dışında bu iletilerin aktarılış şekilleri de iki türlü olabilir. Sunuluş bakımından iletiler:

1. Doğrudan sunulan iletiler
2. Dolaylı olarak sunulan iletilerdir.

Yetişkinler için yazılan eserlerde, eğitsellik amacı genellikle ilk hedef olmadığından, verilmek istenen mesajlar dolaylı olarak verilmektedir. Dolaylı yoldan aktarılan iletilerde yazar, söylemek istediklerini kahramanlara söylettirmektedir. Yetişkinler için yazılan eserlerde okur kitlesi, gizli ve örtük anlamlardan, olayların sonuçlarından verilmek istenen iletiyi kolaylıkla kavrayabilir. Bu sebeple özellikle yetişkinler için yazılan kitaplarda dolaylı olarak sunulan iletiler daha çok tercih edilmektedir.

Edebiyatımızda roman türünün yeni yaygınlaştığı zamanlarda özellikle Ahmet Mithat Efendi, Sami Paşazade Sezai gibi yazarlarımız, doğrudan iletiler kullanmışlardır. Bunun sebebi o dönemde, roman türünün yeni kullanılmasıdır. Akışı keserek okura bilgi ve öğüt veren yazarlarımız, eğitsel iletileri doğrudan verme yolunu seçmişlerdir. Ancak sonrasında, roman ve hikâye türünün gelişmesiyle başka yazarlar sezdirerek ve olay akışı içinde iletilerini aktarmışlardır.

Yetişkinler için yazılan eserlerde eğitsel iletiler belli bir konu etrafında verilir. Yukarıda ele alınan tasniflerden ve Cesur ve Baş'ın (2015 :69), “Mavisel Yener'in Çocuklara Yönelik Öykülerindeki Eğitsel İletiler Üzerine Bir Araştırma” isimli çalışmalarından ve

Kaplan (2013 :112) “ Hidayet Karakuş’un Roman ve Hikâyelerinde Yer Alan Eğitsel İletiler” adlı çalışmada yapmış olduğu tasniflere bakılarak, eğitsel iletiler şu şekilde özetlenebilir:

1. Kişisel gelişimi destekleyen iletiler: Kişiyi toplum içinde geliştirecek, diğer insanlardan farkını ortaya koymaya yarayacak hal ve hareketlerin tarifi, iyi insan olmanın güzellikleri gibi olumlu kişilik özellikleri göstermesine yarayacak iletilerdir.
2. Toplumsal gelişimi destekleyen iletiler: Sosyolojik gelişim başlığı altında da tasnif edilmiş olan toplumsal gelişim, bireylerin toplum içinde toplumun normlarına, kurallarına bir birey olarak uyum sağlayıp bu uyuma uygun davranışlar sergilemesini ifade etmektedir. Toplumda bireylerin, birbirlerine karşı davranışları, hak-hukuk vb. vatandaşlık çıkarlarının gözetilmesi, yardımlaşmak; dil, din, ırk farklılıklarına karşı saygı duymak ve bunların telkinlerini içerir.
3. Ahlaki gelişimi destekleyen iletiler: Kişilerin din ve kişilik saygısından gelen ahlaki kurallara uygun olan davranışlarını içermektedir. Ahlaki iletiler; kadın-erkek eşitliği, ayıp kavramı, dürüstlük, iyilik, kötülük, kıskançlık, namus, kin vb. gibi ahlak kuralları ile denetlenebilen içsel mekanizmaları kapsar.
4. Dini gelişimi destekleyen iletiler: Din kavramı, ahlaki kavramlarla iç içedir. İnsanların ahlaki tutumları büyük oranda dini algılamasıyla ilgilidir. Manevi olarak kendini beslemeye çalışan insan, dini yorumlar ve buradan içsel huzuru bulmaya çalışır. Dini gelişimi destekleyen iletiler de bu gibi manevi duyguları pekiştirmeli, insanların merak ettikleri soyut kavramlara yanıt ve yorum niteliğinde olmalıdır. Maddi yaşamdaki eksiklikleri, vicdani ve nefis konusundaki ölçüleriyle din kavramı, eserlerde eğitsel ileti olabilmektedir.
5. Ulusal düşünce gelişimini destekleyen iletiler: Bu iletiler bireyleri üzerlerinde yaşadıkları topraklara bağlı, geçmişine ve atalarına saygılı, belli bir aile yaşantısı ile milli birlik ve beraberliği destekleyici nitelikte olmaktadır. Bayrak, bağımsızlık, vatanseverlik, ulusal kültür vb. konularda olan bu iletiler, okuyucuyu ulusal çıkarları korumak, saygı göstermek, sevmek konusunda olumlu telkinlerde bulunmaktadırlar.

6. Evrensel düşünce gelişimini destekleyen iletiler: Hemen hemen eğitici olan bütün eserlerde üzerinde özellikle durulan iletilerden birisidir. Evrensel düşünmek, sadece yaşadığımız toplumu değil dünya geneli bakış açısına sahip olmayı gerektirir. Tüm dünyayı ilgilendiren sorunlar üzerine düşünmek, sadece milletleri alakadar eden bir konu değil tüm insanlığın konusudur. Dil, din, ırk, etnik köken ayrımı yapmadan evrende yaşayan tüm canlılara iyi ve güzel gözle bakmayı telkin eder. Bu iletiler barış, doğanın korunması, kuraklık vb. gibi doğal afetlerdeki yardımlaşmalar, farkındalıklar, barış içinde yaşamak gibi olumlu davranışları ve düşünceleri öğütler.
7. Öteki eğitsel iletiler: diğer eğitsel iletiler gibi insanları iyiye ve doğruya yönelten ancak genel anlamda bir tasnife dâhil edilemeyen iletilerdir. Bu iletiler, yazılan eserin konusuna ve olaylarına göre değişiklik gösterebilir.

Araştırma, yukarıda temel özellikleri belirtilen yedi eğitsel üzerinden yapılmıştır. Bu yedi başlık Cesur ve Baş (2015 :69), “Mavisel Yener’in Çocuklara Yönelik Öykülerindeki Eğitsel İletiler Üzerine Bir Araştırma” ve Kaplan (2013: 112) “Hidayet Karakuş’un Roman ve Hikâyelerinde Yer Alan Eğitsel İletiler” isimli çalışmalardaki tasnifler örnek alınarak oluşturulmuştur. Çalışmanın yürütüleceği yedi başlık kapsayıcı olduğundan ve yetişkinler için yazılmış eserlere daha uygun olacağından seçilmiştir. Çalışmadaki bütünlüğün bozulmaması adına eserlerin her biri kendi içinde iletilerine göre incelenmiştir. Bu sebeple okurlarının dikkatini çekebilecek, onları iyiye ve doğru olana yönlendirebilecek eğitsel iletiler bulgular bölümünde ele alınmıştır.

2.2. Bir Yazar Olarak Refik Halid Karay

2.2.1. Refik Halid Karay’ın Hayatı

Araştırmamıza konu olan eserlerin yazarı Refik Halid, doğum tarihini bir röportajında düzelterek 15 Mart 1889 olduğunu söylemiştir. (Ünal, 2012: 1). Ailesinin o dönemde saraya yakın olduğu ve aristokrat bir aile olduğu bilinmektedir. Refik Halid’in abisi ve dayısının devlet işleriyle alakalı olması Avrupa ile ilgili bilgili ve ilim sahibi olmaları onun kişiliği üzerinde etkili olmuştur (Aktaş, 2004: 14).

Aktaş (2004: 14)’a göre, Refik Halid’in, babası Mehmed Halit Bey’in devlet ve siyaset adamlarıyla yaptığı sohbetleri dinlemesi ve fikir edinmesi onun ileriki yaşlarında

yazacağı konuların temelini oluşturmuştur. Refik Halid'in ilk öğretmeni dayısı İhsan Bey olmuş, sonraları Şemsülmaârif Mektebi'ne yazları da Taş Mektep'e devam etmiştir.

“Öğrenimine bu okullarda başlayan Refik Halid, on yıl süren öğrenim hayatı boyunca hiçbir zaman okula zevk ve istekle devam etmemiştir (Aktaş, 2004: 15).

Yine bu konuda yazarın kendisi Ago Paşanın Hatıratı isimli eserinde okula devam ettiği 10 sene boyunca okuldan kaçma fırsatını hiç kaçırmadığını belirtmiştir (Karay, 2009: 131). Bu dönemde yazarın edebiyata ve yazarlığa ilgisi başlamıştır.

Galatasaray Lisesinde öğrenimine devam eden Karay, müdür yardımcısıyla kendisinin problem yaşaması sonucu okulunu Hukuk Mektebine geçerek bırakmıştır. Buradaki eğitimi de basit bulmuş, okula isteksiz gitmeye başlamıştır (akt, Ünal, 2012: 4)

Yazar, o yıllarda birçok öğrencinin yaptığı gibi bir işe başlamış ve Maliye Nezaretinde kâtip olmuştur (Ünal, 2012: 6).

Yazar, hukuk mektebinin ikinci sınıfındayken Meşrutiyet ilan edilir. Böyle bir ortamda Refik Halid, okulu bırakıp gazeteciliğe başlar. Burada Servet-i Fünun matbaasında ilk olarak tercüme, daha sonra haber yazısından düzeltilmiş bir makale ile yazı hayatına başlar. İlk gazetecilik faaliyetleri Servet-i Fünun dergisinde böylelikle başlamış olur (Aktaş,2004: 20).

Aktaş (2004: 20), Refik Halid'in basın hayatında tanınmasını mizahi yazılarıyla gerçekleştiğini belirtir. Bu yıllarda ülkenin yönetim şekli değişmiş olup bundan dolayı özgürce, istediklerini yazmak isteyen yazarlar Şahabeddin Süleyman önderliğinde Fecr-i Ati topluluğunda muharrirliğe başlarlar. Ancak bu topluluk, eski-yeni tartışması, taklit ve tenkit gibi sebeplerden ötürü uzun ömürlü olamamıştır. Bu toplulukta kısa bir dönem bulunan Refik Halid ve Yakup Kadri, topluluğun kendilerini eleştirmeleri sonucu buradan ayrılırlar. Bu aşamadan sonra Refik Halid'in mizahi yazıları okunmaya, ilgi çekmeye başlar. Israrlar üzerine Fecr-i Ati topluluğuna dönseler de Refik Halid, gruba eleştirel gözle bakar ve arka planda kalarak Kirpi ismiyle kendi mizahi yazılarıyla alakadar olur.

Yazarın hayatında önemli bir yer tutar. Yine ilk sürgün edildiği yerlerden biri olan Sinop'tayken, buraya kendisi gibi sürgün edilmiş Celal Paşa'nın kızı Nazıma Hanımla tanışır. Ankara'da evlenirler.

İkinci büyük sürgünden Ziya Gökalp sayesinde kurtulan Refik Halid, Yeni Mecmua'ya yazılar yazarken geçim sıkıntısı çeker ve Robert Kolejinde Türkçe Öğretmenliği yapmaya başlar (Aktaş,2004: 40-41).

Mütareke yıllarının başında Hürriyet ve İtilaf Fırkasına üye olur. Sabah Gazetesi başyazarlığını da bu dönemde Refik Halid'e verirler. Devam eden günlerde gazetede partisini belli etmeyen bir üslupla yazdığı yazılarıyla gazetenin satışının artmasını sağlar. Posta Telgraf Umum Müdürlüğü yaptığı sürede yazılarını yazmaya ara verir (Aktaş, 2004: 44).

Milli Mücadeleye karşı aldığı tavırla hükümetin dikkatini çeken Refik Halid, yeni hükümet geldikten sonra ülkeden sürgün edilir. Atatürk'ün Refik Halid'in sanatına ve kalemine değer verdiği bilinmektedir. Hatay'ın anavatana katılması için yazdığı yazılar ve Atatürk'ün yazarı affetmesi üzerine yurda dönen Refik Halid, politikadan uzak durarak ailesi ve oğlu ile vaktini geçirir. Bir ameliyat neticesinde 18 Temmuz 1965'te İstanbul'da hayata gözlerini yumar (Aktaş, 2004: 53).

2.2.2. Refik Halid Karay'ın Edebî Kişiliği

Refik Halid, ilk eserlerini mizahi ve eleştirel türde verdikten sonra edebiyat çevrelerince tanınmaya başlar. Bu şöhret ona yeni kapılar aralar. Aranan, takip edilen bir yazar olması yine bu hiciv ve mizahi yazıları sayesinde olur. Kendine taktığı 'Kirpi' ismiyle dergilerde yazmaya başlar.

“Cem dergisinin birinci sayısında Refik Halid'in 'Arabacının Derdi' başlıklı yazısı yayımlanır. Yazar, ikinci sayısından itibaren bu derginin başmuharriridir. Bu dergide yayımlanan ve devrin düzenbaz politikacılarının eksik ve kaba yönlerini aksettiren mizahi yazılarını Kirpinin Dedikleri adlı kitapta bir araya getirir (Aktaş,2004: 37).

Mizahi ve eleştirel türdeki eserlerini yazmaya devam eden yazar, dönemin serbest yazın dünyası içinde İttihat ve Terakki Cemiyeti hakkında da eleştirel yazılar kaleme almaya

başlar. Aslında muhalif bir kimliği olmasa da yazıları sebebiyle muhaliflerin dikkatini çekti ve muhalif bir yazar olarak bilinmeye başlar.

Balkan Savaşlarının sürdüğü yıllarda iktidara geçen İttihat ve Terakki hükümeti birçok muhalifle birlikte Refik Halid'i de Sinop'a sürgün eder (akt, Ünal, 2012: 15).

Birinci Dünya Savaşı başladığında Sinop'taki sürgünler affedilir ancak Refik Halid affedilmez ve Çorum'a gönderilir. Bu seyahatin Memleket Hikâyeleri adlı eserinde yazdıklarına zemin hazırladığı düşünülür. Bu seyahatten sonra rahatsızlığını bildirerek sırayla Bilecik ve Ankara'ya gider, sonunda İstanbul'a döner (Aktaş, 2004: 22).

Alangu (2017:367), yazarın İstanbul'a dönüşünü şu şekilde aktarır. Ziya Gökalp ile Ömer Seyfettin'in konuşurlarken Refik Halid'in Türkçeyi en iyi kullanan yazar olduğundan bahsederler. Alangu, Ziya Gökalp'in bu değerlendirmeden sonra Yeni Mecmua için Refik Halid' den yazı istediği ve bu sayede yazarın İstanbul'a döndüğünü belirtir.

Hürriyet ve İtilaf Fırkasına üye olduktan sonra Sabah Gazetesinde başyazarlık yapar. Ara verdiği Posta-Telgraf Umum Müdürlüğünden sonra Peyam-ı Sabah'ta Milli Mücadele dönemi yazarlarıyla birlikte Aydede'yi çıkarırlar (Aktaş,2004:45).

Aktaş, yazarın İttihat ve Terakki karşıtı olduğundan ve sürdürdüğü Umum Müdürlüğü görevi gereği Milli Mücadeleye karşı tavrı aldığını belirtmiştir. Bu tavrı sebebiyle yeni hükümetin çıkardığı sürgün ile yazar, Beyrut'a sürgün edilir. Bu sürede geçinebilmek adına taraftarı olmadığı Doğru Yol Gazetesinde yazılar yazar. Vahdet Gazetesi, milli içerikler yazılacak bir gazete olduğundan Nuri Genç'in teklifiyle bu gazeteyi çıkarmaya başlarlar. Gazetede Atatürk'ün İnkılapları lehine yazılar yazdığından Ankara'dan da yardım görür (akt, Aktaş,2004:47).

Yurda döndükten sonra romanları ve gazetelerdeki yazılarıyla geçimini sürdüren Refik Halid, kalan ömrünü siyasetten uzak durarak geçirir.

Refik Halid, Minelbab İlelmihrab (1992) ve Bir Ömür Boyunca (2000) isimli eserleri incelendiğinde kendisi hakkında duygusal olduğu yorumlarında bulunmuştur. Hayattan keyif alan, ufak tefek maceraları hayatın rengi ve ahengi olarak gören bir kişilik yapısı

vardır. Hayatı seven, mücadeleden vazgeçmeyen, her ne kadar muhalif bir yönü olsa da kötü ve bayağı şeylerden hazzetmeyen birisidir.

Öğrencilik yıllarında bulunduğu yerlerden sıkıldığı, doğanın onu etkilediği ve eserlerinde kurguladığı yerlerin kendisinin gözlem gücünden kaynaklandığını vurgulamıştır. Daha önce gidip görmediği yerleri betimlemelerle görmüş gibi anlatması, kurgu ve olayları gerçekmiş gibi anlatması onun gözlem kabiliyeti sayesinde olmuştur. Eserlerinin geneline bakıldığında sürgün hayatının onun yazı dünyasında etkili olmuştur. Mizahi ve eleştirel yönünü de eserlerindeki kahramanlara yansıtmıştır.

Refik Halid'in, Anadolu'ya Sürgün edildiği yıllarda yaptığı gözlemleri 'Memleket Hikâyeleri'nde bulmak mümkündür. Bununla ilgili Özalp (2011:3) şöyle söylemektedir:

“Kirpi'nin Dedikleri, birçok yönden çok önemli: Yazarını büyük bir üne kavuşturmuştur. Mizah, özellikle de siyasal hiciv edebiyatımızın en önemli örneklerinden birini, hatta başlıcasını oluşturur. Yazarın sürgüne çarptırılmasına neden olmuştur.(Ama bunun bir de iyi yanı var: Refik Halid'in Anadolu'yu yakından tanınmasına sebep olmuş ve hikâyeciliğimizde bir dönüm noktası sayılabilecek 'Memleket Hikâyeleri'nin yazılmasının önünü açmıştır.)”

Refik Halid'in eserlerindeki dili akıcı ve durudur. Yazıldığı dönemlerin dil özelliklerini gösterse de günümüzde dahi ilk baskıları açıkça anlaşılabilir. Yazarın eserlerindeki göze çarpan dil özelliği, çok kıymet verdiği Türkçeye sahip çıkmasıdır. Anadil hasreti, sürgünü anlatan her hikâyesinde göze çarpmaktadır. Bu hasret; kullandığı kelimelerden, Türkçenin her imkânından faydalanmasından anlaşılabilir.

Yazarın eserleri şunlardır:

1. Hikâyeleri

1. Memleket Hikâyeleri (1919)
2. Gurbet Hikâyeleri (1940)

2. Romanları

1. İstanbul'un Bir Yüzü (1920)
2. Yezidin Kızı (1937)
3. Çete (1939)

4. Sürgün (1941)
 5. Anahtar (1947)
 6. Bu Bizim Hayatımız (1950)
 7. Nilgün (1960) [Bu eser Türk Prenses Nilgün (1950), Mapa Melikesi Nilgün (1950), Nilgün'ün Sonu (1952) ismiyle 3 ayrı cilt olarak yayınlanmış, daha sonra 1960'da tek cilt olarak yayınlanmıştır.]
 8. Yer Altında Dünya Var (1953)
 9. Dişi Örümcek (1953)
 10. Bugünün Saraylısı (1964)
 11. 2000 Yılın Sevgilisi (1954)
 12. İki Cisimli Kadın (1954)
 13. Kadınlar Tekkesi (1964) [İki ayrı cilt olarak 1956]
 14. Karlı Dağdaki Ateş (1956)
 15. Dört Yapraklı Yonca (1957)
 16. Sonuncu Kadeh (1965)
 17. Yerini Seven Fidan (1977)
 18. Ayın Ondördü (1980)
 19. Yüzen Bahçe (1981)
 20. Ekmek Elden Su Gölden (1985)
3. *Mizah ve Hiciv*
 1. Kirpinin Dedikleri (1916)
 2. Ago Paşanın Hatıratı (1918)
 3. Sakın Aldanma İnanma Kanma (1915)
 4. Guguklu Saat (1922)
 5. Tanıdıklarım (1922)
 6. Ay Peşinde (1918)
 4. *Tiyatro*
 1. Deli (1939)
 2. Tiryaki Hasan Paşa ve Kanije Müdafaası

5. *Kronik*

1. Bir İçim Su (1931)
2. Bir Avuç Saçma (1939)
3. İlk Adım (1941)
4. Makyajlı Kadın (1943)
5. Tanrıya Şikayet (1914)
6. Üç Nesil Üç Hayat (1943)

6. *Hatıralar*

1. Minelbab İlelmihrab (1924 tefrika, 1948 baskı)
2. Bir Ömür Boyunca (Bitmemiştir, 1985 yılında tefrika edilmiştir)

2.2.3. Refik Halid Karay Hakkında Yapılan Çalışmalar

Refik Halid Karay hakkında Yöktez sisteminde bulunan 32 adet yüksek lisans, 4 adet doktora tezi çalışması bulunmaktadır. Bu tezler Türk Dili ve Edebiyatı, Halk Edebiyatı, Dilbilimi ve Tarih araştırmaları için yapılmıştır.

“Refik Halit Karay'ın Eserlerine Yansıyan Düşünce Dünyası” adlı doktora çalışmasında Ünal (2012) Refik Halid'in eserlerini oluştururken beslendiği kaynakları incelemiş ve dönem içinde yazarın yaşadıklarını ele almıştır. Eserlerinden yola çıkarak eserlerinde anlattıkları ve kahramanlarını irdeleyerek bu seçimlerinin sebeplerine değinmiştir.

“Refik Halit Karay'ın eserlerinde Hiciv ve Mizah” adlı çalışmasında Rysbay (2007), yazarın siyasi, sosyal ve kültür hayatıyla ilgili mizahi yaklaşımlarını ele almıştır. Bütüncül bir şekilde eserlerdeki mizahi unsurları incelemiştir.

Refik Halid'in hikâyeci yönünü, hikâyelerini inceleyerek ele alan H. Zeynep Zengin (2013) “Hikâyeci yönüyle Refik Halid Karay” isimli yüksek lisans tez çalışmasını yapmıştır.

Refik Halid söz dizimi, tema ve yapı gibi konularda da çokça eserleri tercih edilen bir yazardır. Eserlerindeki sosyolojik unsurlar ve eserlerin geçtiği çevrelerin incelenmesi de birçok yüksek lisans ve doktora çalışmasına konu olmuştur.

2.2.4. Refik Halid'in Roman ve Hikâyelerinin Özeti

Bu bölümde hikâyeler okunarak özetleri çıkarılmıştır.

1. İstanbul'un Bir Yüzü

Eserde İsmet adında, iyi tarif edilmiş ve Refik Halid'in o dönemdeki cemiyet hayatı hakkında düşündüklerini, gözlemlediklerini aktaran bir kahraman vardır. II. Meşrutiyet'ten sonraki dönemi eleştiren konuyla eser; biraz mizahi, biraz eleştireldir.

Eserde birbirinden farklı kişiler ve bu kişilerin önceki-sonraki yaşamlarını kıyaslanması söz konusudur. Asil ve aristokrat bir paşa konağında büyüyen İsmet Hanım, yıllar sonra çocukluk arkadaşı Kani ile karşılaşır. Kani Harpten sonra zengin olmuş ve çevresi, eskisinden çok farklı olmuştur. Kani'nin karısı Şayan; konağın öksüz yetim beslemesi iken Kani'nin karısı olmuş ve ne oldum delisi olmuştur. İsmet Hanım'ın dikkatini çeken değişimlerin başında Şayan Hanımın bu yükselişi gelmektedir. Fikri Paşa'nın ve konak halkının yaşadığı değişimler de aktarılan olaylardandır.

2. Yezidin Kızı

Yazarın bu romanı onun sürgün edildiği coğrafyalardan izler taşımaktadır. Eser "İstanbul'un Bir Yüzü" romanından çok farklı bir anlayışla kaleme alınmıştır. Bu romanda yazar, konu olarak İstanbul'un dışına çıkmıştır. Değişen cemiyetin kötü yanlarını geri plana itmiş ve Orta Doğu'ya ait unsurlar romanın konusu olmuştur.

Orta Doğu'ya yakın yerlere sürgün giden yazar orada yaşarken sadece vaktini yazmakla geçirmemiş bölge hakkında hatırı sayılır bilgiler toplamıştır. Eserde geçen yer ve tarihî eserlerin kısa bir araştırma neticesinde, gerçek yerler ve bilgiler olduğu anlaşılmaktadır. Romanda geçen çiftlik, şehir isimleri yazarın o bölgede dikkatini çeken bilgilerden esinlenilmiştir. Yazarın tarih bilgisi ve bölgenin etkisi bu eserde açıkça görülmektedir. Yazar, bu romanında Yezidiliğe inananları yakından tanıtmıştır. Farklı coğrafyalarda Türkçeyi duymanın, Türkiye'yi bilmenin onun ruhuna olan etkisini açık bir şekilde göstermiştir.

Eser, Orta Doğu'ya giden bir gemi seyahatiyle ve bu seyahatte kendini Zeli olarak tanıtan birinin Kürtçe konuştuğunu duyan Mösyö Hikmet'in bu kızın merakını cezbetmesiyle başlar. Hikmet Bey, bir süre Zeli'yi uzaktan gözlemledikten sonra konuşup Kürtçe'yi nereden bildiğini sormaya karar verir. Başta kendisinin kim olduğunu söylemeyen Zeli, ona bir ay sonrasına randevu verir. Merakından ve kızın güzelliğinden kendini alamayan Mösyö Hikmet, bir ayın geçmesini bekler. Bir ayın ardından çölde ıssız bir yerde Zeli ile buluşurlar.

Zeli buluşmada kendinin Yezidi Prensesi olduğunu söyler. En büyük hayali ve amacının Yezidi ülkesi kurmak olduğunu Mösyö Hikmet'e açıklar. Yezidiliği merak eden Hikmet, zamanla bu inanç hakkında bilgiler toplamaya başlar. İki ay boyunca prensesle Sincar dağında birlikte kalırlar. Zeli, Hikmet'e Yezidi Şeyhinden bahseder. Şeyh Şemun ismindeki Yezidi Şeyhini, Hikmet'le tanıştırır. Bir süre sonra Hikmet, bu kişinin Zeli'nin kocası olduğunu öğrenir.

Devam eden bölümlerde Hikmet, Zeli'nin akıl hastası olduğunu öğrenir. Tüm anlattıklarının uydurma şeyler olduğunu fark eder. Zeli'nin kocası Şemun, eşinin oyalanması için her şeyi kabul ederek Şeyh rolü yapmıştır.

Mösyö Hikmet, Atatürk'ün -eserde Paşa diye bahsedilmiş- silah arkadaşı olan eski bir politikacıdır. Haysiyetli bir yaşam süren Hikmet, deli divane âşık olsa da kocası olması ve bir yalan içinde yaşamaları sebebiyle Zeli'yi ve Yezidilik inancını terk eder.

Eserin genelinde bahsedilen yerlerle, inanışlarla ilgili bilgiler yer almaktadır. Eserin kahramanı Hikmet, Zeli'ye âşık olsa da onun yeni ülke kurma fikrine sıcak bakmaz. Onu bu hayalinden vazgeçirmeye çalışır. Hikmet'in kıza âşık olmasının sebebi Zeli'nin bir kadın olarak cesaretli ve kültürlü olmasıdır. Hikmet Bey eski bir Türk askeridir, ülkesi üzerine kurulan planları kabullenemez ve Zeli'ye olan aşkıdan vazgeçer.

3. Çete

Çete, yazarın sürgünden sonra yazdığı gurbet üzüntüsü ve vatan hasretini naklettiği eserlerindedir. Hatay'ın anavatanına katıldığı dönemde Hatay'ın neden Türklere verilmesi gerektiğini bu eserinde açıkça göstermiştir. Bölge hakkındaki bilgisi de

Hatay'ın onun için ne anlam ifade ettiğini açıkça göstermektedir. Yazar, bölgede konuşulan dilden, köy ve beldelerin Türkçe isimleri ile bilindiğinden bahseder.

Eserde, Anadolu'nun işgal edildiği yıllarda güneyde, vatanın sınırlarında çalışan milli mücadeleci çetelerden bahsedilir. Bu çeteler milli duygular ve aşk bağlamında her zaman vatanseverliğin gerektirdiği gibi davranmışlardır.

Eser, aslen Rus olan ve Fransa'nın işgalci kuvvetleri için çalışan Nina ile Rus Yüzbaşı Ernest arasında geçer. Nina'nın grubu Anadolu'ya gitmeye çalışırken Türk çetenin saldırısı gerçekleşir. Nina ve beraberindekiler Amanos'un eteklerinde sarp kayaların arasında sınır güvenliğini sağlayan Türk çete komutanı Kıran Bey'in eline düşer. Zaman içinde Kıran Bey, Nina'ya âşık olsa da vatanseverliği bırakmaz ve devlete teslim etmek üzere bir adamıyla birlikte Nina'yı şehre gönderir. Ancak Nina bir yolunu bularak kaçar ve saklanır. Devamındaki olaylardan sonra vatan-aşk ikileminde kalırlar. Kıran Bey üstlendiği görevden de Nina'dan da vazgeçmez. Hatay bağımsız olduktan sonra Kıran Bey, sevdiği kadın Nina ile evlenir.

4. Sürgün

Sürgün ,yazarın yine sürgündeki izlenimlerini yansıttığı romanlarından biridir. Romanın başkahramanı Hilmi Efendi, üst rütbedeki komutanıyla yaşadığı tartışma sonucunda Türkiye'den Beyrut'a sürülmüş bir yüzbaşısıdır. Hilmi Efendi evlidir ve bir kızı vardır. Beyrut'a vapur yolculuğu sonunda ulaşır ve gider gitmez kötü şartlarda sefil bir yaşam sürmeye başlar. Türkiye'den gönderilen Osmanlı soyuna mensup şehzadelerle yolu kesişir. Şehzadelerin konaklarında yardımcı eleman olarak çalışmaya başlar. Hilmi Efendi'nin maddi ve psikolojik durumu iyiye gitmektedir.

Hilmi Efendi konağa iyice alışmaya başlar ve çalıştığı konağın kalfası Suzidil'e âşık olur. Konakta yaşayan şehzadeler ve paşalar hesapsız harcamalarından ötürü bir süre sonra maddi açıdan sıkıntıya girerler. Osmanlı dönemindeki yaşantısını Beyrut'ta yaşamaya çalışan şehzadeler her meslekten esnafa yüklü miktarda borçlanırlar. Bu borçları ödeyemeyerek Beyrut'u terk ederler. Hilmi Bey bu süreçte Rüştü isminde biriyle tanışır ve onun miras işlerini halletmek için Şam'a gider. Orada Rüştü Bey'in konağında kalmaya başlar. Uzun süredir karısından ve kızından haber alamayan Hilmi Efendi, kızının bir aktör ile kaçtığını ve evi terk ettiğini öğrenir. Bu duyduklarını

gururuna yedirip kabul edemez. Daha sonra istihbaratın sağlam olduğunu düşünerek, duyduklarını kabullenir.

Rüştü Bey, miras işini halletmek üzere gece hayatının yoğun olarak yaşandığı Halep'e gider ve meşhur bir otele yerleşir. Bu otelde kantolar söyleyen, erkekleri eğlendiren, Halep'te kötü yolda olduğu düşünülen Sitti Nevber isimindeki şarkıcıya gönlünü kaptırır. Aslında ahlâklı ve asil bir kişiliğe sahip olan Rüştü Bey kendini kaybeder, kalbine söz geçiremez. Âlemlere ve gece hayatına da, kınamasına rağmen, iyiden iyiye alışır. Sitti Nevber de ahlâkla bağdaşmayan hareketleri ile Rüştü'nün aklını çeler. Rüştü Bey, bir süre sonra Sitti Nevber'in aslında Hilmi Efendi'nin aktör ile kaçan kızı Seher olduğunu öğrenir. Hilmi Efendi ise tam o günlerde Halep'e Rüştü'nün yanına gelecektir. Halep'e gelen Hilmi Efendi karşılama gösterisi için bir yere davet edilir. Bu davette sahnede erkekleri eğlendiren, çirkin hareketler yapan kızın yani Sitti Nevber'in, kendi kızı Seher olduğunu anlar. Bu gördüklerine dayanamayarak kalp krizi geçirip vefat eder.

Seher ise babasından habersiz, çirkin ve düşkün hayatına kaldığı yerden devam eder. Hilmi Bey'in sürgün hayatı, başladığı yerde Çopur Apti'nin morgunda biter.

Roman, sürgündeki insanların çektikleri sıkıntıları gözler önüne sermektedir. Eser, Türkiye'den sürülen yüz elliliklerin yani Osmanlı hanedanından bazılarının, gittikleri yerlerde kötü durumda olduğunu gösterir. Eserdeki sürülen bazı hanedan mensupları, zevk ve sefa düşkünü olarak yaşamış, ülkelerini ve geleneklerini unutarak maddi ve manevi çöküntü içinde olmuşlardır.

Romanın kahramanı Hilmi Efendi'de Refik Halid'e benzeyen özellikler bulunmaktadır. Hilmi Efendi de tıpkı Refik Halid gibi ülkesinin onurunu zedeleyecek hiçbir iş yapmaz, maddi sıkıntısına rağmen dilenmez, kötü işlere bulaşmaz. İkisi de haysiyetli kişilik özellikleri gösterir.

5. Anahtar

Bu eser, Refik Halid'in sosyal konulu romanlarından biridir. Memleket meselelerinin etkisi görülen diğer romanlarından farklı olarak; bu eserde, Cumhuriyet dönemi yaşantısı ve yüksek sosyete hayatı bulunmaktadır. Olay, nereye ait olduğu bilinmeyen

bir anahtarla başlar. Bu anahtarın gizemi çözüldürken kahramanın yaşadığı krizler ve ıstırap bu eserin sosyo-psikolojik bir yapısı olduğunu ortaya koymaktadır.

Perihan; ikinci evliliğini yapmış, ahlaklı, tekdüze hayat süren bir kadındır. Kenan ile mutlu bir evlilikleri varken Kenan, Perihan'ın uzun süre kullanmadığı çantasında kendi evlerine ait olmayan bir anahtar bulur. Kenan anahtarın nereye ait olabileceğini düşünerek kuruntuya kapılır. Kuzeni Rüstem'e Perihan'ı takip ettirir. Anahtarı farklı farklı kapılarda denese de doğru kapıyı bulamaz. Perihan ve Semiha yakın arkadaşlardır, bu sebeple bazı günlerde birbirlerini ziyarete giderler. Kenan, Perihan'ın ilk eşi Vecdi'nin, Semiha'nın yaşadığı apartmana taşındığını öğrenir. Kafasının içindeki şüpheyi yenemez ve Perihan'ın Vecdi ile buluştuğunu zanneder. O kapıyı da denemek için Vecdi'nin ve Semiha'nın yaşadığı apartmana gider. Apartman boşluğunda kriz geçirir ve hastalanır. Üç hafta tedavi altına alınır. İyi olduktan sonra tüm mesele açığa çıkar. Perihan, Kenan'ın kendisini takip ederken karşılaştığı alelade bir kızla görüşüp yürüdüğünü öğrenmiştir. Ancak bunu Kenan'ın isteyerek yapmadığını, hastalığın etkisinde olduğunda yaptığını düşünür.

Perihan ve Kenan eskiye dönmek ve mutlu oldukları eski evlerinde yaşama kararı alırlar. Eski evlerine gittikleri zaman Kenan, utana sıkıla o anahtarın nereye ait olduğunu sorar. Perihan, o anahtarın evlendikleri ilk zamanlarda yaşadıkları, mutlu oldukları konağa ait olduğunu söyler. Kenan kendisini bu duruma getiren kuşkunun ne kadar yersiz olduğunu fark eder. Olaydan beş ay sonra da bebekleri dünyaya gelir. Yeni hayatlarına mutlu oldukları o eski konakta devam ederler.

Eser, Kenan'ın Batı'lı gözükmemesine karşın Doğu fikriyle davranması ve hareket etmesi sonucu yaşanan sinir harbini anlatır. Dönemin tasviri de budur aslında. Eserde geçen aşk hikâyesi eski- yeni arasında kalan toplumun psikolojik savaşını temsil eder.

6. Bu Bizim Hayatımız

Bu eser, Osmanlı zamanından kalma gelenekleriyle yaşamaya çalışan ailelerin, sıkıntılı hayatlarını anlatmaktadır. Eserde çoğunlukla cemiyet hayatı anlatılsa da İstanbul'un her türlü yaşantısı hakkında bilgiler vardır. Bu eserde eski konak kaidelerini hiçe sayarak mirasyedi durumunda olan insanlar yer almaktadır. Eserde zengin ailelerin çocuk ve torunlarının, toplumu nasıl değiştirdiği görülmektedir. Yazar, yüksek zümre içinde

yetmiş biri olarak bu hayata yabancı değildir. Bunları aktarırken aynı zamanda, düşünce yapısı olarak Doğulu olup yaşantı olarak Avrupa'ya benzemeye çalışan gençlerin, komik ve yozlaşmış hayatlarını da betimlemiştir.

Şemsi Bey dedektiftir. Mazlum Sami, genç ve hovarda zamanlarında konağın Hüsniye isimli göçmen hizmetçisi ile birlikteliği olur. Hüsniye bu dönemde hamile kalır. Bu durumu zengin olan Mazlum Bey'e, aile efradından söz gelmesin diye dillendirmez. Konakta kimseye hamile olduğunu söylemeden aniden konaktan ayrılır. Bir süre sonra Arabacı diye tanınan bir adamla evlenir.

Yıllar böyle geçtikten sonra Mazlum Sami dedektiflik yapan Şemsi'den Hüsniye ve çocuklarını yani eski ailesini bulmasını ister. Mazlum, bu sırada kendisi de evlidir fakat çocuğu yoktur. Büyük bir yalnızlık çektiğinden aile ihtiyacı hissetmektedir. Şemsi, uzun uğraşlar sonucu Mazlum Bey'in aradığı ailesinin İstanbul'da olduğunu, artık zengin olduklarını, akıllı uslu bir evladı olduğunu hatta bir de torunu olduğunu öğrenir.

Mazlum Sami, bir gün telefonla Hüsniye'ye ulaşır. Fakat Hüsniye kendisini tanımamış gibi yapar. Hüsniye, Ömer'in onun oğlu olmadığını, telefonda ne söylediğini, neyi anlatmaya çalıştığını anlamadığını söyler. Mazlum Sami, bu bilmecenin içinde yaşamaya yalnız olarak kaldığı yerden devam eder. Kalan ömrünü büyük bir pişmanlıkla ve merakla geçirir.

7. Nilgün

Bu eserde romanın ana erkek karakteri hakkında romanda neredeyse hiç bahsedilmez. Eserin devamında kendini azar azar tanıtacağını söyleyen kahraman, sadece psikolojik yönden davranışlarıyla okuyucuya kendisiyle ilgili fikir verir.

Eser, İtalya'dan Habeşistan'a giden bir yolcu gemisinde başlar. Gemide pahalı bölümde seyahat eden erkek kahraman, kendini Türk Prensesi olarak tanıtan Nilgün ile tanışır. Erkek kahramanın da dikkatini çeken konu, kadının hiç de sultan gibi davranmamasıdır. Nilgün'ün sultanlıkla bağdaşmayan hareketleri erkek kahramanı ikileme düşürür. Eser, ikilem üzerine yaşanan psikolojik problemleri ve maceraları anlatmaktadır.

Nilgün, en baştan beri hâl ve hareketleriyle basit bir mahalle kızına benzemektedir. Eserin devamında Nilgün'ün gerçek bir prenses olmadığı ortaya çıkar. Eserin sonunda

ismi bilinmeyen erkek kahraman, gerçek prenses olan Nilgün ile tanışır. Tanıştığı gerçek prensestir ve bir sultan gibi davranmaktadır. Prenseslerin davranışlarını kıyaslayarak kendisi de hemen ikna olmuştur.

Eserde ismi bilinmeyen anlatıcı durumundaki erkek kahraman hafifmeşrep, kumar düşkün ve tutarsız bir kişiliğe sahiptir. Sahte prenses Nilgün ise yalancı ve mizahi bir kişiliğe sahiptir. Nilgün ve erkek kahraman, vapurda birbirlerinden ayrılamazlar ama Nilgün yine de ikisi yakın temas kurmaz. Nilgün, erkek kahramana Uzakdoğu'ya zengin birini bulup evlenmek için gittiğini söyler. Gerçekten de Ahmet adındaki Mapa Prensi ile evlenir. Evlerine dayısı olarak giren erkek karakter de sözler vererek Nilgün'ü yüzüstü bırakır ve gider. Uzun yıllar geçmesine karşın dayanamaz Nilgün'e geri dönmek ister. Bu kez savaş vardır ve Nilgün'ün hayatından endişe etmektedir. Bin türlü zorluktan geçerek Nilgün'e ulaştığında ise Nilgün hafızasını kaybetmiş numarası yapar. Nilgün'ün Mapa'da prenses olduğu dönemde bir de erkek çocuğu olmuştur. Bu çocuğun babası ise Mapa Prensi Ahmet değil, ismi bilinmeyen başka bir erkek kahramandır. Savaş bittikten sonra Nilgün ve kahraman birbirlerine sözler vererek bu kez gerçekten de sadakat göstererek İstanbul'a gelirler. Diğer insanlar gibi normal bir yaşam sürerler.

8. Yer Altında Dünya Var

Eserin kahramanı Kont ismiyle anılan denizci Nebil'dir. Nebil, Ferhan adı verilen kendine miras kalan Suriye'deki çiftlik arazisinde yaşamaktadır. Yeri ve yolu ıssız bir yer olan bu arazide, son zamanlarda garip işler olmaktadır. Çiftliği uşağı Davut Ağa, çiftlikte sahipsiz bir kadın çakmağı bulur. Birkaç saat içinde ise çiftlikteki köpeklerin kasten zehirlendiğini, kimin yaptığını bulamadıklarını söyler. Nebil bunları ciddiye almaz. Gece yağmurun bastırdığı bir anda, Nebil'e çiftlik kapısında bir aracın bozulduğunu haber verirler. Arabadan zorlama ve ısrarla inen, kendinin şarkıcı olduğunu söyleyen Nihan isminde bir kadın vardır. Bu kadın, geceyi çiftlikte geçirir. Nebil, tuhaf davranışlı bu kadına âşık olur. Kadın sabah gittikten sonra başka bir şehre kadını aramaya gider. Nihan en sonunda çiftliğe döner.

Nihan'ın, çiftlik arazisi ile ilgili gizlediği şeyler vardır. Nebil'e arazide tonlarca gizlenmiş Osmanlı altını olduğunu, söyler. Bu bilgiye ulaşmak isteyen iki çetenin de kendisinin peşinde olduğunu anlatır.

Nihan ortada yokken şifreyi, haritayı çözmeyi çalışan Nebil, Metr Haşim ve Zaydunların iknası ile akıl hastanesine yatar. Nebil, herkesin kendi arkasından iş çevirdiğini düşünür ancak zamanla bu kuşku geçer. Hastaneden çıktığı zaman, çiftliğe gerçekten de ismi Nihan olmayan ama tıpatıp Nihan'a benzeyen Rayda isimdeki kız gelir. Nebil, "Yer altında değil ama yer üstünde dünyamı buldum." diyerek kadına sarılır.

Eser, din ve ırk kavramlarının insanın başkalarına güven telkin etmelerinde önemli unsurlar olduğunu anlatır. Eser, define bulmak gibi kısa yoldan zengin olma hayalleri kuran insanların, nasıl saplantılı ve şüphe içinde olduklarını açıkça göstermektedir.

9. Dişi Örümcek

Olay Türkiye dışındaki bir konsoloslukta geçmektedir. Kitabın kahramanı Nurperi, üçüncü evliliğini yapmış genç ve güzel bir kadındır. Kocasını Sadun, normalde Paşa çocuğudur ancak kumara düşkün olduğu için ailesi ve devlet tarafından cezalandırılır. Sadun, Nurperi ve Nurper'in önceki evliliğinden olmuş oğluyla birlikte bir konsolosluğa memur olarak gönderilir. İlk geldikleri zaman Nurper, herkes tarafından namuslu, terbiyeli, akıllı bir kadın olarak bilinirken, zaman içinde insanlara gerçek yüzünü gösterir. Konsoloslukta çalışan Türk, Arap birçok kişiyle flört eder. Peşindeki adamları birbirine düşürür. Birçoğunun ya parasını ya da mevkiini kullanır. Konsolostan kapı görevlilerine kadar herkes onunla vakit geçirmek ister.

Nurper'in üslubu kaba ve serbest olsa da, onun bu davranışları erkeklerin hoşuna gider. Casim denilen yakışıklı biri Nurper'e meftun olur ve orayı terk eder. Nurper ise çıkarları için en çok Hayati Bey'i kullanır. Hayati Bey mevki sahibi, pul koleksiyonu yapan, hiç evlenmemiş, olgun bir adamdır. Adam, kızını kendisine hiç yakıştıramasa da içinde, tutkuyla karışık bir aşk yaşar. Ne tam onun olabilir, ne de ondan vazgeçebilir. Gelgitlerle dolu birtakım olaylar sonunda Sadun ile Nurper boşanırlar. Nurper, Hayati Bey'i ikna eder ve onunla evlenir. İstanbul'a giden bir gemiye bindikleri anda roman biter.

10. Bugünün Saraylısı

Yazar bu eserine, İkinci Dünya Savaşı döneminde İstanbul'da kıt kanaat geçinen bir kenar mahalle ailesinin tasviri ile başlar. Ailenin geçimini sağlayan Ata Efendi, çevresindekilerden menfaat bekleyen, çevresi tarafından ahlaklı ve kültürlü bilinen bir karakterdir. Yaşar Efendi anlatılan ailenin zengin, tüccar akrabalarıdır ve bu adam haksız kazanç sağlayarak aniden zengin olan bir karakterdir. Yaşar Efendi bir mektubunda, kızı Ayşen'i Ata Efendi'nin evine misafir olarak göndereceğini yazar. Kızı merak eden ve Yaşar Bey'den para bekleyen aile, ilk başlarda kızın gelmesiyle isteksiz ve misafirperver olmayan tavırlar içine girerler. Fakat sonraları kızdan gelen maddi destekle bu misafirlikten memnun olurlar.

Ata Efendi başlarda kızın, kendi ailesine sıkıntı getireceğini düşünse de Ayşen'in maddi ve manevi varlığından mutluluk duyar ve kendini geliştirmeye başlar. Ata Efendi çocukluğunu konak kültürüyle geçirmiş, az çok cemiyet hayatını bilen birisidir.

Roman maddi yetersizlikler içinde geçinirken birden zengin olarak cemiyet içine giren fakat daha sonra eski hal ve hareketlerini devam ettiren insanların, gülünç ve bayağı yönlerini anlatmaktadır. Ayşen'in, İstanbul'a geldikten sonraki atılımı ve aileyi maddi yönden ihya etmesi, dönemin Türkiye'sini temsil etmektedir.

11. 2000 Yılın Sevgilisi

Eser, Refik Halid'in önceki eserlerinde de olduğu gibi bir yolculukla başlar. Bu kez farklı olarak bu yolculuk tren yolculuğudur. Dr. Fahir ile Güldal İskenderun garında aynı trene binerek İstanbul'a doğru yola çıkarlar. Yolculuk neredeyse iki gece sürmektedir. Fahir Güldal ile dayısı tarafından garda tanıştırılır. Güldal'ı gören Fahir heyecanlanır ve birtakım tuhaf hareketler yapar. Güldal ise Fahir'i görür görmez beğenir ve ona ilgi duymaya başlar. Trende ikisinin yataklı vagonları yan yanadır. Tren görevlisi Haydar Bey fırsat tanıdıkça, birbirleriyle konuşmak için can atarlar.

Sohbet ilerledikten sonra Fahir, Güldal'a kendisiyle aslında 2000 yıldır tanıştığını söyler. Güldal, Fahir'in bu anlattıklarının gerçekliğine inanmaz. Fahir tarihe ve harabelere, antik şehirlere meraklı birisidir. Birinci bölümde Güldal'a da bildiği kültürel bilgilerden faydalanarak, kendisiyle Side Antik Kenti'nde 2000 yıl önce yaşadıklarını ve evli olduklarını söyler. Fahir'in anlattıklarına göre ikisinin o dönemdeki isimleri Parmis ve Tamara'dır. O zamanlar aşkları dillere destan olmuştur ve halk Tamara'yı

ilah ilan etmiştir. İkisi mutlu mesut kraliyet hayatı yaşarken, İzopar isimli bir düşman ortaya çıkar ve Parmis'e savaş açar. Tamara, abisiyle gizemli bir plan yapar ve şehri kurtarır. Fahir, efsanenin bundan sonrasını hatırlamadığını söyler.

Eserin ikinci kısmında, Fahir ile Güldal tarihte ikinci kez karşılaşırlar. Karşılaştıkları dönem Anadolu'da Selçuklu dönemidir. Olaylar, Side ve Alanya arasındaki Alara kalesinde geçer. Burada ise iki farklı isimleri vardır. İlk isimleri Paros ve Amora'dır. Paros, bu kalenin içten fethedilmesini sağlamakla görevli bir elçi iken Amora'yla aşk yaşamaya başlarlar. Kaleyi amaçladığı gibi kan dökülmeden alır ve Amora ile birlikte Kayseri'ye giderler. Kayseri'de Amora'ya asıl isminin Ali Pars olduğunu itiraf eder. Türklerin iyiliklerinden etkilenen Amora, Müslüman olur ve ismi Zerrintaç olarak değiştirilir. Çiftin çocukları olur fakat Fahir bu kısımdan sonrasını yine hatırlamadığını söyler.

Eserin üçüncü kısmında, çift İstanbul'a gelir. Güldal, Fahir'i aklından çıkaramaz. Fahir, yurt dışına çıkacağını söyleyerek Güldal'a mektup yazar. Mektupta Güldal'a evlilik teklif eder ve bu teklife diğer mektupları okuduktan sonra cevap vermesini ister. Güldal ise, Fahir'in yazmış olduğu diğer mektupları okumadan kararını çoktan vermiştir. Bu kararında trende dinlediği, tarihteki tanışma hikâyesinin etkisi büyük olur. Güldal'ın okumadığı mektuplarda, Fahir tüm anlattıklarının kurgu olduğunu yazmıştır. Mektuplarda yine Güldal'ı bir yıldan fazladır sevdiğini, onu her yerde aradığını söyler. Güldal ile Fahir evlilik töreni için bir araya gelirler.

12. İki Cisimli Kadın

Bu eserde Anahtar romanındaki benzer psikolojik bozukluk ve sinir buhranı geçiren karakterler vardır. Şerif Aktaş'ın ifade ettiğine göre eserde bahsedilen iki cisimli kadın, yüzellikler listesiyle sürgün edilen Bandırma köylerinden Hoca Mustafa Efendi ailesinin iki kızıdır, ailelerinden habersiz olan bu kızlar ailelerini Reha Bey'den öğrenirler (Aktaş, 2004: 138).

Reha, makine mühendisidir. Kendisini gezmeye adanmış, serbest tarzda yaşamı olan, yakışıklı ve genç bir adamdır. Dayısı Yaşar Bey ile birlikte, uzun bir seyahatten sonra Abant'a gitmek ister ve zor şartlar olsa da oraya giderler. Reha, başından geçen olayların etkisiyle geceleri kabus ve sanrılar görmektedir. Abant'ta kaldığı ilk gece ölen

eski sevgilisine benzeyen Pervin isimindeki kıza rastlar. Bu kız turisttir ve Amerika'da yaşamaktadır, ancak köken olarak Türk olduğunu, çocukken evlatlık verildiğini söyler. Dayısı, Reha'nın anlattığı bu olaylara inanmamaktadır. Reha, bir gece gölde uyurgezer olan Pervin'in hayatını kurtarır. Pervin, sabah olunca her şeyi unutmuştur. Reha, kızla dört gün içinde evlenmeye karar verir. Tıpkı eski sevgilisi Elvin'de olduğu gibi.

Reha, dayısına Elvin'i kötü hayatından kurtardığını, evlenmeye karar verdiklerinde Elvin'i eski bir belalısının öldürdüğünü söyler. Reha, sevgilisinin katilini ormanda, tek başına öldürdüğünü söyler. Dayısı bunları dinledikten sonra, yeğenin anlattıklarını kafasından uydurduğunu, olayların ütopik olduğunu düşünür. Çünkü Reha'ya göre, Pervin ve Elvin ikizdir. Dayısı, yeğenin psikolojik olarak asıl şizofreni hastasının Elvin değil, Reha olduğunu düşünür. Eser net olmayan bir biçimde biter.

13. Kadınlar Tekkesi

Şeyh Baki, Kadınlar Tekkesi diye bilinen bir köşkte yaşayan okumuş, gezmiş ağzı az çok laf yapan eski bir mektupçudur. Altmışlı yaşlarda olmasına rağmen, yakışıklı ve şeyh imajına uymayan şekilde modern Avrupalı giyimlidir. Köşkte, kendine hizmet eden 'vefa' isminde çoğu dul, kadın hizmetçiler vardır. Sahte şeyh, burada tam bir padişah hayatı yaşar; giyimi başkaları tarafından yapılır, yediği önünde yemediği arkasındadır. İki nikâhlı olmak üzere farklı güzellik özelliklerine sahip birçok kadın bu köşkte kendilerini şeyhe adamıştır.

Neşide, şeyhin kadınlardan birinin yan komşusudur. Şeyh Baki, bir gün kızı görür ve akli kızda takılı kalır. Müritlerinden İrfan isimindeki delikanlıya onu ister ve Neşide isimindeki bu kız, genç adamla evlenir. İrfan, şeyh her istediğinde karısını alıp şeyhin köşküne götürür. Başta şeyhi gerçek bir din adamı zanneden Neşide, zamanla Şeyh Baki'nin diğer kadınlarda olduğu gibi kendine de şehvani bir gözle baktığını anlar. Gitmek, gözükmek ve görüşmek istememesine rağmen Baki, onda Allah'ın güzelliklerini gördüğünü söyleyerek köşk ahalisini ikna eder. Şeyh, zamanla Neşide'ye cinsi sapıklıklar beslemeye başlar, kıza dokunmaya çalışır. Bunu kendine yediremeyen Neşide, kalfa Sadberk'in yardımıyla şeyhin köşkünden kaçar. Neşide, kendini bu duruma düşüren İrfan'dan boşanır. Neşide, zaman içinde şeyh kadar kimsenin kendisini bu kadar sevemeyeceğini düşünür. Uzun süre gelgitler yaşar, Şeyh Baki ise dört aylık bir inzivaya çekilir. Neşide'nin ailesi, Yahya Harun Bey isminde çok zengin bir adamla

Neşide'nin izdivacını münasip bulurlar. Neşide'nin kafası karışık olsa da ailesi için bu izdivacı kabul eder. Beş ay sürecek olan yurt dışı gezisine çıkarlar. Zenginlik, Neşide'nin efendiliğinden ve ahlakından hiçbir şey kaybettirmez. Bu sürede Şeyh Baki, kendini tüm kadınlardan soyutlar, gerçek bir din adamı gibi yaşamaya başlar. Şeyh Baki'nin arkadaşı Kalenderli Süha, Neşide'yi bularak ona Baki'nin ölümünün yakın olduğunu, şeyhin son arzusunun Neşide'yi görmek olduğunu söyler. Neşide, eşinin izniyle buluşmak için Eyüp Sultan'a gider, Şeyh ile kısa bir görüşmeden sonra Neşide'ye onu gerçekten çok sevdiğini söyler. Neşide oradan ayrılınca Şeyh vefat eder. Kız, normal hayatına devam etse de Şeyhi aklından çıkaramaz.

14. Karlı Dağdaki Ateş

Eserde Bursa'nın ve İstanbul'un zengin kültürlü kişilerinin, aşk ve eğlence hayatları anlatılmıştır. Eserin kahramanı öğretmen Binnur'un, aşk üzerine yaşadığı psikolojik bunalımları anlatılır.

Binnur, Bursa'da öğretmenlik yapan genç, İstanbullu bir kızdır. Genç öğretmen ve arkadaşları, Kocadağ denilen Uludağ'a kayak yapmak için giderler. Binnur'un bir arkadaşı, Binnur'la tanışıp kaynaşmaları için Ulvi'yi de bu geziye çağırmıştır. Ulvi bu gezide Binnur'a evlenme teklif eder. Binnur, olumlu olarak verdiği kararını kendi kendine sorgulamaya başlar. Dağda konakladıkları konukevinde Yusuf isimdeki kaba, dağda yaşayan bir adamdan söz edilir. Başta bu adamı yabani ve kaba bulsa da adam Binnur'un merakını cezbeder.

Dağda yaşayan Yusuf, Ulvi ile yurt dışına gitme hazırlıkları yapan Binnur'u şehirden alarak dağa kaçıtır. Binnur, bu kaba adamı başta istemiyor gibi davransa da Yusuf'un sert ve umursamaz tavırlarından hoşlanır. İki Kocadağdaki kulübede yaşamaya başlarlar. Binnur şehre defalarca gidecek gibi olsa da gidemez. Yusuf'un oğlu Kaya ve arkadaşları Erbil, onları bu hatadan döndürmek için peşlerine düştüğü sırada Yusuf ve Binnur kulübeyi ateşe vererek kendilerini ölüm uçurumundan aşağı atarlar. Yusuf ve Binnur'dan bir daha da haber almamaz.

15. Dört Yapraklı Yonca

Bu eserde yazar, bahsettiği kahramanlardan birine trende bu eseri yazdırmıştır. Yani eserin sonunda bu eser ortaya çıkmıştır.

Eserde, birbirlerinden farklı özellikler gösteren Acıbadem Yatılı Kız Lisesinde okumakta olan, dört iyi arkadaşın hayatları anlatılmaktadır. Mezun olacakları sırada kızlar, birlikte hayali olarak Dört Yapraklı Yonca Cemiyeti kurarlar. Cemiyetin kuralına göre ölünceye kadar birbirlerine yardımcı olacaklarının sözünü verirler.

Yazar, hayal ettiği kadın tipini bu eserinde belirtmiştir. Kırım Hanı girayları soyundan gelen asil yaradılışlı Aslıhan karakteri, onun bu arzusunu ifade etmektedir. Çünkü yazarın anneannesi de bu soydan gelmektedir. Aslıhan, ne diğer kadınlar gibi ilgi görmek ister ne de gösteriş meraklısıdır (Aktaş, 2004: 146).

Yonca, Somnur, Aslıhan ve Emire dört iyi arkadaştır. Bu kızlardan üçü İstanbul'dayken, Yonca İskenderun'da yaşamaktadır. Emire, okul biterken tanıştığı Aslıhan'ın zengin ve yakışıklı amcasıyla, acele bir şekilde mantık evliliği yapar. Amcası Feridun Bey zamanla bakan olur, yüksek mevkilerde bulunur. Emire sosyetik ve kibirli biri haline dönüşür. Bir de Semire isminde çocukları olur. Yonca'dan 5 yıl boyunca hiç haber alınamaz. Zor durumda olduğunu düşünseler de Irak'lı zengin bir Paşayla evli ve gözlerden uzak bir yaşam sürdürdüğünü düşünürler. Emire, 30 yaşlarına geldiğine kendine yakışmayan galerici bir adama gönlünü kaptırır. Aşk için parayı, eşini, itibarını, her şeyini kaybeder. Bu adamdan bir çocuğu daha olur. Arkadaşları onu, metres durumunda olduğu bu adamdan kurtarmak isterler. Somnur'un mafya ailesi, Emire'yi o adamdan kurtarır ve Emire ikinci kez Feridun Bey ile evlenir. Kaçtığı adamdan olan çocuğu ise ölür. Aslıhan, kendisi gibi avukat olan Sebati ile evlenerek 3 çocuğuyla mutlu bir yaşam sürer. Somnur da bir senedir sevdiği doktorla evlenir ve orta halli, mutlu bir hayat yaşarlar. Yonca ise Aslıhanların evlerine yerleşeceğini yazar. Dördü yine eskisi gibi bir araya gelirler.

Eser, cemiyetin kurulması dışında Yonca'nın hayalidir. Kendi hayatını detaylı yazmaması ve gizemli bir karakter olarak var olması kendinin sosyal sınıf olarak onlardan aşağı görmesinden dolayıdır. Hâyâli bile olsa diğer kızların bunları yaşama ihtimalleri varken, kendisinin bu ihtimale bile sahip olmadığını yazar.

16. Sonuncu Kadeh

Murat Naci ve Cemşit 45 yıllık eski dostlardır. İkisinin de maddi durumu iyidir. Murat Naci 65, Cemşit 68 yaşında olup İstanbul'da yaşarlar. Murat Naci geçmişten beri kadın düşkün, gerçek aşkı bulamamış, kadınların varlığından bile zevk duyan bir insandır. Cemşit ise hiç evlenmemiş, kadınlardan uzak duran, yalnız bir tiptir. Cemşit 40 yıl sonra, neden evlenmediğini başına neler geldiğini anlatır.

Cemşit'in 20'li yaşlarda Şehriban isminde bir paşa kızıyla, dört yıl süren bir alakası olmuştur. Şehriban, erkekleri parmağında oynatan, kişiliksiz bir kızdır. Cemşit, savaş halinde askerdeyken bile, her şeye rağmen kızdan uzak duramaz. En son görüşmesinde kız, önceleri kendisini sevdiğini söyler. Bu bile ona yeter. Bu olaydan sonra Cemşit hiç evlenmez. Cemşit'in bu yaşadıkları açığa çıktıktan sonra; Cemşit, Naci'nin dünürü Perran Hanım ile evlenir. Cemşit, aşk için geç kaldığını düşünür ve Naci isimli arkadaşının hovarda olan hayatına imrenerek onun bu yaşamı seçmesine hak verir.

17. Yerini Seven Fidan

Bu eserde yazar, Anadolu'dan gelerek İstanbul'da yaşamaya çalışan insanların İstanbul'da tutunamamasını anlatmaktadır. Romanın baş kahramanı Erbil, köyde bir mefruşat dükkânında çalışmakta iken üniversite okuyarak eğitilmiş ve donanımlı birisi olarak köyüne dönmeyi hayal etmektedir. Erbil üniversiteyi kazanır, İstanbul'a geldiğinde dayısının evine yerleşir. İlk zamanlar burada yaşayamayacağını düşünse de yengesi Nevbahar'ın ona iyi baktığını düşünerek başka bir yere gitmez.

Erbil aslında öksüz, yetim, iyi ahlaklı bir çocukken nefesine hâkim olamaz ve Nevbahar ile arasında tutkulu bir aşk yaşanmaya başlar. İlk zamanlar, dayısına olan bu ihanetini onuruna yediremese de Nevbahar'ı aklından çıkaramaz. Çevresindeki insanları bir bir kaybeder. Dersleri de kötü gitmeye başladığı zaman artık bu evden ayrılması gerektiğini düşünür. Kadınlar tarafından oldukça beğenilen Erbil, cemiyet hayatı ve bürokratlarla da görüşmeye başladıktan sonra epey çevre edinmiştir. Çevresi, yaşadığı gayri meşru ilişkiyi ona yakıştıramaz. Çevresindeki insanların hepsini ve bu insanların güvenini kaybeder. Hayatındaki kötü gidişatı değerlendiren Erbil, eğitimini aşka tercih ederek evden ayrılır.

18. Ayın Ondördü

Yazarın diğer kitaplarından farklı olan bu roman, cinayet ile başlamaktadır. Bu cinayetin peşine düşen bir çiftin, başına gelenler anlatılmaktadır.

Rayiha ve kocası Rıdvan 10 yıllık evlilerdir. İki de sanatçı kişiliklerdir. İstanbul'da, tatil yaptıkları evlerinin hemen yanında Rıdvan'ın eski sevgilisi Rahşan'ın, metreslik yaptığı Müteahhit Rahim Bey oturur. Ayın on dördünde Rahim Bey'in metresi Rahşan, sahilde silahla öldürölür. Cinayet silahı, Rayiha'nın yıllar önce çalınan silahıdır. Silahın üzerinde ise cinayetten sonra boş bulunup eline alan Rahim Bey'in parmak izleri vardır. Polisiye romanları okumayı seven Rayiha, cinayeti kendi kendine tetkik etmeye başlar. Haydar Sürer de cinayeti tetkik eden bir polistir. 3 yıldır Rayiha'yı sevmektedir. Rayiha ve eşi, Haydar Sürer ile birlikte gemiyle Paris'e giderler. Rayiha, yolculuk esnasında cinayet zanlısı olduğunu söyleyerek polise şaka yapar. Rayiha da polisten hoşlanmaya başlamıştır. Rıdvan, karısını psikolojik kliniğe gönderir.

Rıdvan, İstanbul'a döndükten sonra cinayeti başka bir hizmetçi için kendi evlerinin hizmetlisi Dursun Bey'in işlediğini öğrenir. Dursun Bey'i kuyuya atar ve öldürür. Karısına telgraf çekerek artık dönmesini ister.

19. Yüzen Bahçe

Bu eser, yazarın seyahatle başlayan eserlerinden bir tanesidir. Eser ismini seyahat gemisinden almaktadır. Gemideki insanlar, İstanbul'dan yola çıkarak limanlarda durarak Avrupa'yı gezecek olan üst tabaka insanlarıdır. Eserin kahramanı Rıdvan; sessiz, sakin ve huzurlu hayatı olan genç bir adamdır.

Rıdvan, gemiyle Napoli'ye gittiklerinde Gülrevan isminde bir kadından hoşlanır. Kadın, dul ve iki çocuğu olan yaşça büyük zengin bir kadındır. Kadınla konuşmak için fırsat kollar. Gülreva kayınbiraderi ve kendi kardeşiyle birlikte gemiye binmiştir ve miras işleri için yolculuk etmektedirler. Aile, geminin eğlence ve sohbet ortamından uzak durmaya çalışırlar. Rıdvan Bey, otobüsle Pompei'ye giderken de Lalegül ismindeki genç kızla tanışır. Güzel ve akıllı bir kız olan bu kadın ile önceki hoşlandığı Gülrevan arasında kalır. Gülrevan'ın kendisi için uygun olmadığını anlayarak Lalegül'e nişanlılık teklif eder.

20. Ekmek Elden Su Gölden

Ferhan Duranbeyli, Duranbeyli Ailesi'ne yeni girmiş kenar mahalle kızıdır. Kızın ailesi, zengin oldukları için onu bu aileyle evlendirmişlerdir. Ferhan'ın evlendiği adam Saim Bey, pısrık ve itici bir adamdır. Ferhan, eşinin ailesine yeni katılmış olsa da giyimi kuşama ile dikkat çeker. Duranbeyli Ailesi, İstanbul gecelerinde çok meşhur olsalar da apartmandaki yaşamları hiç de kaliteli değildir. Para harcamayı bilmezler, konuşmaları oldukça kabadır ve aile üyeleri birbirlerine karşı kıskançlık içindedirler. Duranbeylilerden ayrılmak ve Saim'den boşanmak isteyen Ferhan, otelde Numan isimli bir sinemacıya âşık olur. Numan da ona tutulmuştur. Numan'dan hamile kalan Ferhan, tam Saim'den boşanıp onunla evlenmenin hayalini kurarken Numan'ın kaza haberini alır. Numan'ın babası, mirasını ölen oğlu Numan'ın çocuğuna bırakır.

Hikâyeleri

1. Memleket Hikâyeleri

Refik Halid, asıl şöhretini hikâyeleriyle kazanmıştır. Çünkü o dönemde Anadolu'ya sürgün edilmiştir bu sayede yaşadıklarını bu hikâyelerde toplamıştır.

Memleket Hikâyeleri için yazdığı bir eserin önsözünde Prof. Dr. Sabri Esad SİYAVUŞGİL (1964) şunları söylemiştir;

“ Bana o hikâyeler, bugün, Anadolu'nun insan ve sosyal hayatı üzerine yazılmış ve yazılacak en azametli psikoloji ve sosyoloji eserlerinden daha etraflı, daha derin, daha dolu ve daha gerçek geliyor. Öyle sanıyorum ki, bu hikâyeleri okumadan Anadolu'yu anlamanın, anlamaya başlamanın imkânı yok.”

Anlaşıyor ki Memleket Hikâyeleri yazıldığı döneme ışık tutan, dönemin şartlarını anlatan nadide eserlerdendir. Anadolu'yu ve Anadolu insanını anlatan eser, psikolojik çözümlerle okuru etraflıca düşünmeye sevk etmektedir.

Yatık Emine

Bu hikâye, Anadolu halkının anlayıp dinlemeden hor gördüğü, kötü kadın dedikleri bir kadından köylünün ne kadar çekinip korktuğunu anlatır. Emine'nin gönderildiği köy, muhafazakâr ve namuslu geçinen bir köydür. Çıkan dedikodular neticesinde Emine'nin adı lekelenir ve bu sebepten köylü Yatık Emine'ye sahip çıkmaz, onu çaresiz bırakırlar.

Emine'nin gönderildiği köyde halk, birisi hakkında laf söz edilmiş olmasını, insani görevlerden daha üstün tutmaktadır. Eserde, namus denen kavramın insanların zihinlerinde olduğunu; birilerini karalamanın ve hayatını karartmanın ne kadar kolay olduğundan bahsedilmiştir. Emine köylü ile iletişim kurmaya çalışsa da kötü dedikodular yüzünden kendisine sahip çıkan olmaz. Yardım etmek isteyen insanlar da halkın tepkisinden çekinirler.

Uzun bir süre idare etmeye çalışsa da bir kış günü, köyden birinin yardım götürdüğü zaman Emine'nin donarak ölmüş olduğu görülür.

Şeftali Bahçeleri

Bu hikâyesinde yazar, işlerini savsaklayan, sadece çalıştıkları yerlerde vakit doldurarak günleri geçiren memurları anlatmaktadır. Hikâyede yeni bir yere tayin olan Agah Bey'in, disiplinli ve düzenli hayatının zamanla nasıl diğerlerinininki gibi olduğu görülmektedir. Agah Bey'in tayin olduğu yerde memurlar iş yerlerinde az vakit geçirerek şeftali bahçeleri altında eğlenceler düzenlemektedirler. Agah Bey işini düzgün takip eden ve disiplinli biri olduğundan bu durumda yadırgar. Ancak zamanla o da tek başına bir şeyi değiştiremeyeceğini düşünür ve eğlencelere katılır. Eğlencelerin güzel geçmesi zamanla işlerin savsaklanmasına sebep olur ve idealist olarak devam ettirdiği meslek hayatını diğerlerinininkiyle aynı noktaya taşır.

Koca Öküz

Hikâye, uyanık geçinen Hacı Mustafa'nın, bir öküz tarafından nasıl mağdur edildiğini anlatmaktadır. Hacı Mustafa işe gitmeyen, hareket etmeyen öküzünü yalan söyleyerek başkasına satar. Öküz, onu yeni alan adamın evinde normale döner. Hacı Mustafa, öküzün bu inadına karşı bozular. Zarar ettiren bir satış yaptığından öküzün bu dersini gururuna yediremez.

Vehbi Efendinin Kuşkusu

Hikâye, işinden başka meziyeti olmayan insanların başka insanlar tarafından nasıl kullanıldığını anlatmaktadır.

Vehbi Efendi küçük bir yerde memuriyet yapan biridir. Gittiği yerde pasif davranışları, sessizliği, iş disiplini ile dikkatleri çekmiştir. Taşındığı evdeki yan komşusu gayri meşru hamile kalır. Vehbi Efendi'ye tuzak hazırlayarak bebeğin ondan olduğuna çevresindekileri ikna eder. Vehbi Efendi başta iftiraya uğradığını düşünse de memuriyetini kaybetmemek, başka iftiralara daha uğramamak için durumu kabul eder. İnsanlar o kadar inanmışlardır ki Vehbi Efendi de kendisinden öyle bir şey yaptığına dair şüphelenmeye başlamıştır.

Sarı Bal

Hikâye, cahil ve düşkün bir şekilde tasvir edilen kasabanın, dansözlük ve çengilik yapan bir kadın için, ne denli paralar harcandığını anlatmaktadır. Kasabadaki insanların, gece eğlencelerinde bu kadına nasıl heves ettiklerini ve hiç beklenmeyen insanların bile onun peşine düştüğü görülmektedir. Mirasyedi bir adamın kendisini görmesinden çekinen kaymakam bile Sarı Bal'a tav olmuştur. Sonunda, işinden istifa edecek kadar düşmüştür.

İşini hakkıyla yapmaya çalışan namuslu bir komiser, bu çirkin randevu evine baskın yapar ve evdekileri dağıtır. Ancak o bile böyle eğitilmiş, mevki sahibi insanların bu duruma düşmesine şaşırır.

Şaka

Hikâye cahil cesaretinin, insan için nelere mal olabileceğini anlatır. Güzelliği ile nam salmış bir kadın gece vakti yüzmek için denize girer. İyi anlaşılan erkek arkadaş grubu tanımadıkları bu kadını yüzerken görürler. Arkadaşlarıyla eğlenmek ve kadını korkutmak isteyen adam kadına doğru yüzer. Şaka yapmak isteyen adam, boğularak ölür.

Küs Ömer

Eser eğlence olarak kaz dövüşünün yaygın olarak yapıldığı bir Anadolu beldesinde geçer. Karısının kazıyla kaz dövüşü yapan Ömer, yenilgiyi hazmedemez ve çok sinirlendir. Gururundan hayvanı boğar ve insanlara haber vermeden köyünü terk eder.

Boz Eşek

Bu hikâyede, köy halkının saf ve temiz duygularla birbirlerinin hatıralarına sahip çıkışı görülmektedir. Köyde sevilen birisi vefat eder. Köy halkı vefat eden kişinin boz eşeğini onun hatırası olarak sahiplenirler. Yemin en güzelini, suyun en temizini içirirler. Hayvan ne yapsa takip ederler. Köy halkının bu manevi şeylere verdikleri değer anlatılmaktadır.

Yatır

Hikâye, Abdi Hoca isminde bir hocanın kendi ününü sarsmamak için yabancı bir adamın oyununa gelerek, Maslak ormanının yok olmasına sebep olduğunu anlatır. Abdi Hoca, bu olayla hocalıktaki şanı artacak zanneder ama aksi olur ve toplumdaki tüm itibarını kaybeder.

Komşu Namusu

Hikâye, insanların bazen toplum için önemli addedilen konularda, başkalarının hayatına müdahale etmelerini anlatır. Burada halkın, namus kavramına bakışının ne kadar basit ve gereksiz olduğunu görülmektedir. Komşusunun kapısını, evine gelen gideni sürekli takip eden bir adam, komşusunun ahlaksızlık yaptığını yayar. Bu takip hastalığının sebebi ise kendi evindeki mutsuzluktur. Adamın söylediği ve yaydığı şeyler ise asılsızdır.

Yılda Bir

Bu hikâyeyi, diğer hikâyelerinden ayrı bir yere koymak gerekmektedir. Ülke genelinde o dönemde baş gösteren bir işçi problemi yokken, yazar bu hikâyede Anadolu'da zor şartlar altında çalışan emekçilerin hayatlarını anlatmıştır.

Bu hikâyede, emekçi insanların çabuk gözden çıkarılmasını ve kararlı hayatları aktarılmıştır. Yılda bir görüşebilen işçi akrabalar, sevgililer hikâyenin kahramanlarıdır. Yılda bir karşılaşabilen iki işçiden birisi sevdiği kadını bir sene sonra göremez. Sevdiği bu kadın ise fabrikanın zor şartlarından vefat etmiştir.

Sus Payı

Sus Payı, Anadolu'daki işçi problemini anlatmaktadır. Hasip Bey ustabaşıdır. Aşık olduğu kız işçi Fotika, diğer işçi kızlar gibi fabrikanın zor şartlarından dolayı ölür.

Hasip Bey, ihmalkâr davranan patrona kızar. Patron, ustabaşının maaşına zam yaparak susmasını sağlar. O da diğer insanlar gibi sessiz kalma yolunu seçer. İpekböceği fabrikalarında çalışan işçilerin dram dolu hayatları, eleştirel bir bakış açısıyla canlandırılmıştır.

Kuvvete Karşı

Bu hikâyede, Suphi akşam vakti dışarıda dolaşırken ülkemizdeki yabancı denizciler tarafından aşağılanır. Yolda yürürken onları gören Suphi daha sonra oturmak için gittiği bir yerde de onlarla karşılaşır. Yabancı denizciler Suphi'nin üzerine giderler. Ülkesinde bulunan yabancıların ona böyle davranmasını gururuna yediremeyen Suphi mücadelenin sonunda ölür. Yabancı olan sevgilisi İzmaro ise onun dönmesini beklemez ve hayatına devam eder. İzmaro da yabancı olduğu için Suphi için endişelenmez, merak etmez.

Cer Hocası

Asım karakteri, devlet memuru iken onu işten atan hükümete karşı gelir. Asım, bu durumdan dolayı bulunduğu yeri terk etmek ister ve evinden ayrılır. Bir süre sonra İstanbul'u özlediğini fark eder. Çocukluğundan beri zorluk görmediği için dışarıda hayatta kalmaya bu duruma alışmakta zorluk çeker. Kirli, bakımsız, berbat bir haldeyken cer hocalığı yapan akrabalarının yanına gider. Onlarla birlikte köylere gidip kapı kapı gezer. Asım, gittiği bir köyde vaaz verir ve verdiği vaaz sonrası oradaki halk tarafından sevilir. Bir süre misafir kaldığı köyde ona imamlık verirler. Asım bu görevi mecburiyetten kabul etse de Asım'ın gelmesiyle işinden olan eski imam, Asım'ın köyden gitmesini ister. Asım, eski imamı aç açıkta bırakan köylüye kızarak İstanbul'a dönmek için köyden ayrılır.

Garip Bir Hediye

Hikâyede yaralandığı için işini yapamayan bir askerin, maddi ve manevi çektiği sıkıntılar anlatılmaktadır. Maddi olarak tamamen tükenen Feridun'un satabileceği tek şey eski bir tıraş fırçasıdır. Bu fırçayı uzun zaman önce hayatını kurtardığı bir Yahudi, kıymetli olduğunu söyleyerek kendisine vermiştir. Feridun ilk başta para etmediğini düşünse de sinirlenip attığında içinden kıymetli bir taşın çıktığını görür. Kahraman,

memleketimizde kaçakçılık yapan bir Yahudi'nin fırçaya sakladığı elmasları, şaşkınlık içinde satar.

Bir Saldırı

Mütareke yıllarında savaştan dönen askerlerin, memlekete döndükten sonra yaşadıkları anlatılmaktadır. Bu askerler hırsızlığa başvursa da namusu ve onurunu kaybetmezler. Yine bu durumdaki eski bir asker evine döner. Yiyecek hiçbir şeyi ve işi yoktur. Bu asker Hayrullah Efendi'nin 700 lirasından yalnızca 5 lirasını çalarak evine alışveriş eder. Hayrullah Efendi bu askeri bulur ve askerin evine erzak hediye yollar. Evine erzak yolladığını gören askerin ağladığını haber alır. Asker hırsızlık yapmayı onuruna yediremediğinden ağlamıştır.

Ayşe'nin Yazgısı

Yoksulluk yüzünden evleri uğrak yeri haline gelmiş ve korunmasız halde bulunan Ayşe, kendisine cinsi arzu ile dokunmaya çalışan bir çocuktan kaçır. Ayşe'nin peşinden giden çocuk, evde düşer ve ölür. Bu çocuğun cesedini gömerek saklayan Ayşe, yine bir gün aynı amaçla eve giren adamın da öleceğinden korkar. İkinci bir cinayete sebebiyet vermekten korkan Ayşe, adamın kendisinden faydalanmasına engel olamaz.

Garaz

Çerçi Halil, işlerini büyütmek için İstanbul'a gider. Bir süre sonrası eşi ve kızını da yanına aldırır. İşlerini epey büyütmüş olan Halil, bir süre sonra zenginleşmiştir. Kızları Nebile, Beyoğlu'nun süslü ve gösterişli hayatının müdavimi olmuştur. Çerçi Halil iflas ettikten sonra ailesi ile birlikte memlekete döner. Nebile ise, bu duruma sebep olan babasına kim tutmaya başlar. Nebile'nin komşu kızı yokluk içinde okuyarak tıp okuluna gitmiştir. Onu kıskansa da Nebile'nin gözü hala eski gösterişli yaşamındadır.

2. Gurbet Hikâyeleri

Yazar, bu eserinde yurt dışına sürgüne gittikten sonra oradaki izlenimlerini yazmıştır. Bu hikâyelerde daha çok oralarda çekilen sıkıntılar, Türkler hakkındaki izlenimler, vatan hasreti gibi konular işlenmiştir.

Gurbet Hikâyelerinde yazarın, çektiği memleket hasreti ‘İstanbul’ adlı hikâyesinde görülmektedir. ‘Yara’da Arap bedevilerinin fiziki açıdan dayanıklılığı anlatılmaktadır. ‘Güneş’ hikâyesinde, Osmanlının yıkılmaya nasıl gittiğini, ‘Lavrens’ de İngiliz ajan Lavrens’in bölgedeki çalışmaları, ‘Dişçi’ de Bedevilerden intikam alan bir Başçavuş anlatılmaktadır.

‘Kaçak’ hikâyesinde Sibiryaya gönderilen bir zabiti, ‘Gözyaşı’ hikâyesinde Balkan harbinde düşmandan kaçan bir kadının mücadelesi, ‘Köpek’ hikâyesinde gurbette karşılaşan bir köpek ile bir adamın dostluğu, ‘Eskici’ de gurbette hasret kalınan hemşerileri ve Türkçe hasreti görülmektedir. ‘Antikacı’ hikâyesinde Ortadoğudaki casusluk oyunlarını, ‘Testi’ de Ortadoğudaki bazı gelenekler, ‘Fener’ de ise Ebu Ali karakterinin başından geçenler anlatılmaktadır. ‘Keklik’ hikâyesinde insanların ve hayvanların birbirlerine benzeyen yönlerini, ‘Akrep’ te ise gurbette yaşanan vatan hasreti görülmektedir. ‘Zincir’ hikâyesinde kendisinin gurbette yaşadığı duyguları, ‘Hülle’de ise eleştiri mahiyetinde yazdığı bir gecelik evlilik hikâyesini ve bu duruma sebep olan hatalar anlatılmaktadır.

3. BÖLÜM

ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

Bu bölümde araştırmanın aşamaları ele alınmıştır. Araştırmada kullanılan yöntem, evren ve örneklem, veri toplama araçları ve verilerin yorumlanması ile ilgili başlıklar yer almaktadır.

3.1. Araştırmanın Modeli

Edebî eserler yazıldığı dönemin sosyal çevresinden ve toplumdan ayrı düşünülemez. Bu yüzden eserler incelenirken sosyal olgular da değişken olarak ele alınır. Bu değişkenlerin incelenen eserde kontrol edilmesi oldukça güçtür. Bu sebeple sosyal konuların, özellikle de edebî bir yapının incelenmesi sürecinde nitel araştırma yöntemi tercih edilmektedir.

Nitel araştırmayı, gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel bilgi toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma olarak tanımlamak mümkündür (Yıldırım, 1999: 10).

Yazılı eserler üzerinden tez çalışması yapıldığından nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi tercih edilmiştir. Yıldırım ve Şimşek (2013: 217)'e göre doküman incelemesi veya analizi tek başına bir araştırma yöntemi olabildiği gibi, diğer nitel yöntemlerin kullanıldığı durumlarda ek bilgi kaynağı olarak da işe yarayabilir. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 217). Forster (akt; Yıldırım ve Şimşek 2013: 223)' e göre doküman incelemesinin aşamaları şunlardır: (1) dokümanlara ulaşma, (2) orijinalliğini kontrol etme, (3) dokümanları anlama, (4) veriyi analiz etme, (5) veriyi kullanma.

Bu araştırmada doküman incelemesinin aşamaları takip edilerek veri kaynaklarına ulaşılmış, araştırılacak konunun ana hatları belirlendikten sonra veriler analiz edilmiştir. Elde edilen verilerin ne anlama geldiği sonuç kısmında ele alınmıştır.

3.2. Çalışma Materyali

Nitel araştırmada ve doküman incelemesi yönteminde çalışma konusu aynı zamanda çalışmanın sınırlarını oluşturmaktadır. Ancak bu, bir araştırmacının sonuca ulaşabileceği sınırlarda değildir. Bu sebeple nitel araştırma geleneği içinde başvurulan amaçlı örnekleme yöntemiyle çalışmanın sınırları belirlenmiştir. Amaçlı rnekleme yöntemleri nitel araştırma geleneği içinde ortaya çıkmıştır (Yıldırım ve şimşek, 2013: 135). Yıldırım ve şimşek (2013: 305)'e göre nitel araştırmalarda aktarılabilirliği artırmak için hem tipik olarak karşımıza çıkan olay ve olguları hem de bunların değişkenlik gösteren özelliklerini ortaya koyma amacını güden amaçlı örnekleme yöntemleri kullanılır. Amaçlı rnekleme yöntemi konuyu detaylı bir şekilde incelemeye olanak verdiğinden ve araştırmacıya esneklik sağladığından nitel araştırma çalışması olan bu çalışmada da amaçlı örnekleme yapılmıştır.

Refik Halid KARAY'ın öncelikle roman ve hikâyelerindeki eğitsel iletiler araştırılmıştır. Amaçlı örneklemede bir konu, çeşitlilik içinde kaybolmaz, derinlemesine bir araştırma imkânı sunar. Refik Halid, farklı türlerde çok sayıda eser vermiştir. Günümüzde okunan eserleri araştırıldığında tür olarak roman ve hikâyeleri ön plana çıkmıştır.

Bu çalışmada araştırma yapılan eserler yazarın 20 adet romanı, 2 adet hikâyesidir. Yazarın roman ve hikâye türündeki tüm eserleri incelenmiş, diğer türlerdeki eserleri kapsamın dışında tutulmuştur.

Araştırmanın yapıldığı eserler şöyledir:

Hikâyeleri:

1. Gurbet Hikâyeleri
2. Memleket Hikâyeleri

Romanları:

1. İstanbul'un Bir Yüzü
2. Yezidin Kızı
3. Çete
4. Sürgün
5. Anahtar
6. Bu Bizim Hayatımız
7. Nilgün
8. Yer Altında Dünya Var
9. Dişi Örümcek
10. Bugünün Saraylısı
11. 2000 Yılım Sevgilisi
12. İki Cisimli Kadın
13. Kadınlar Tekkesi
14. Karlı Dağdaki Ateş
15. Dört Yapraklı Yonca
16. Sonuncu Kadeh
17. Yerini Seven Fidan
18. Ayın Ondördü
19. Yüzen Bahçe
20. Ekmek Elden Su Gölden

3.3. Veri Toplama Araçları ve Süreci

Tarama yöntemi ile yürütülen bu çalışmada verilerin toplanması için içerik analizine başvurulmuştur.

İçerik analizinde temel amaç, toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır. Betimsel analizde özetlenen ve yorumlanan veriler, içerik analizinde daha derin bir işleme tabi tutulur ve betimsel bir yaklaşımla fark edilemeyen kavram ve temalar bu analiz sonucu keşfedilebilir (Yıldırım ve Şimşek, 2013 : 259).

Belirtildiği gibi yazılı eserler üzerinden yürütülen bir çalışmada ortak kavram ve temalara ulaşmak için eserler içerik analizine tabi tutulur. Burada ortaya çıkan ortak temalar ve kavramlar üzerinden veri analizi yapılır.

Araştırma aşamasında konu ile ilgili tez, makale ve kitaplar belirlenmiş; çalışma için kullanılacak noktalar işaretlenmiştir. Eğitsel iletilerle ilgili kaynaklar belirlenmiş, çalışma için uygun olan kıstaslar bu kaynaklardan seçilmiştir. Çalışma yapılan eserler bu kıstaslara göre incelenmiştir. Ortaya çıkan veriler gruplandırılarak eğitsellik özelliği gösteren cümleler ve olaylar saptanmıştır. Eserin geneli göz önünde bulundurularak okurlar için eserin eğitsel olan ve eğitsel olmayan yönleri yorumlanmıştır.

Eserler araştırma yöntemi belirlendikten sonra daha önceden yapılmış tasnifler göz önüne alınarak incelenmeye başlanmıştır. Bu tasnifler eğitsel iletilerin hangi başlık altında inceleneceği ile ilgili yol gösterici olmuştur. Muhsine Helimoğlu YAVUZ'un "Masallar ve Eğitimsel İşlevleri (2009)", Cesur ve Baş (2015: 69) "Mavisel Yener'in Çocuklara Yönelik Öykülerindeki Eğitsel İletiler Üzerine Bir Araştırma" ve Kaplan (2013: 112) "Hidayet Karakuş'un Roman ve Hikâyelerinde Yer Alan Eğitsel İletiler" isimli çalışmalarda eğitsel iletilerin gruplandırılması temel alınarak yedi temel başlık oluşturulmuş ve çalışma buna göre yürütülmüştür.

Nitel araştırmalarda yazma süreci ile eş zamanlı olarak veri toplama ve literatür tarama işlemleri devam etmektedir. Bu çalışmada eserler incelenirken aynı zamanda yazar hakkında yazılmış olan eserler okunmuş, çağdaşı yazarlardan dönem hakkında bilgi edinilmeye çalışılmıştır.

Eğitsel iletilerin neler olduğu, hangi tasniflerin yapıldığı, bu tasniflerle hangi tez ve makale çalışmalarının yapıldığı araştırmanın veri toplanmaya başlanmadan önceki ilk aşamasını oluşturmuştur.

İncelenen eserler hacimli olduğundan ve güçlü bir olay örgüsü barındırdığından her eserdeki iletiler kendi içinde gruplandırılmıştır. Fişleme yöntemiyle eserlerdeki iletiler tespit edilmiştir. Yazarın özellikle hikâyelerinde romanlarından farklı iletiler barındırdığı fark edilmiştir. Bu sebeple her eser ayrı ayrı incelenmiştir.

Eserlerdeki eğitsel iletilerin ayrı ayrı tasnif edilmesindeki amaç her eser için farklı değerlendirme yapılacak olmasındandır. Çünkü Refik Halid gibi usta yazarlar yaşadığı olaylar ve dönem içindeki değişen hayatlar neticesinde eserlerindeki işlenen genel temayı romandan romana değiştirebilmektedirler. Çalışmanın amacına ulaşması adına ve her eser için vurgulanan eğitsel iletilerin farklı olabileceği sebebiyle 22 eser farklı başlıklarda yer alacaktır.

3.4. Verilerin Analizi ve Yorumlanması

Yıldırım ve Şimşek'e (2013: 260) göre, nitel araştırma verileri dört aşamada analiz edilir: (1) verilerin kodlanması, (2) temaların bulunması, (3) kodların ve temaların düzenlenmesi, (4) bulguların tanımlanması ve yorumlanması.

Veriler analiz edilirken aşağıdaki başlıklar üzerine durulmuştur.

- a. Eserlerin ayrı ayrı başlıklarda konu ve ana fikirleri yazılmış,
- b. Eserlerdeki olaylar sebep-sonuç bağlamında incelenmiş,
- c. Eserlerdeki karakterlerin özellikleri ve eğitsel yönü üzerinde durulmuş,
- d. Fişleme yöntemiyle elde edilen verilerde gruplandırma yapılmış,

Gruplardaki eğitsel iletiler değerlendirilerek eserin eğitsel iletiler bakımından önemi tespit edilmiştir.

3.5. Geçerlik ve Güvenirlik

Yıldırım ve Şimşek'in (2013: 289) de belirttiği gibi nitel araştırmada geçerlik araştırmacının tarafsızlığını ve dolayısıyla da araştırmanın gerçekliğini ve gerçeği yansıtmasını ifade eder. Araştırmacı araştırmanın tamamlanıp bir bütün oluşturması için elde ettiği verileri ve ulaştığı sonuçları teyit etmesine yardımcı olacak ek yöntemler

kullanmalıdır (Yıldırım ve Şimşek (2013: 289). Belirtilen ek yöntemler çeşitleme, katılımcı teyidi, meslektaş teyidi, uzman görüşüne başvurma olarak sıralanabilir.

Yapılan araştırmanın kapsamı göz önüne alındığında verilerin analiz edilmeden önce uzman görüşüne sunulması ile elde edilen verilerin uzman tarafından doğrulanması gerekmektedir. Bu bağlamda eserlerden fişlenerek elde edilen verilerin ve ardından yapılan analizlerin uzman görüşüne başvurularak geçerliği sağlanmıştır.

Nitel araştırmalarda yapılan araştırmanın geçerliği, güvenilirliğini etkileyen en önemli faktördür. Yıldırım ve Şimşek (2013:290) 'e göre bir çalışmanın geçerliği konusu güvenilirlik konusundan daha önceliklidir. Bu sebeple uzman görüşüyle doğruluğu teyit edilen araştırma verileri araştırmanın güvenilirliğine de katkı sağlamaktadır. Araştırmanın inandırıcılığını ve aktarılabilirliğini sağlamak için Miles ve Huberman' ın (1994, akt. Yıldırım ve Şimşek, 2013: 291) araştırmacının çalışması için cevaplaması gereken soruları yeterli bir biçimde cevaplanmıştır. Araştırma sürecinde tutarlılığı sağlamak için elde edilen veriler ve ulaşılan sonuçlar karşılaştırılmıştır.

Yıldırım ve Şimşek (2013: 292)' e göre aktarılabilirlik bir çalışmanın sonuçlarının genellenebilir olmasıyla ilgilidir. Benzer ortamlarda benzer sonuçlar verebilen çalışmaların aktarılabilirliğini yüksektir. Miles ve Huberman (1994, akt. Yıldırım ve Şimşek, 2013: 292), dış geçerliği sağlamak için olası engellerin çalışmada belirtilmesi gerektiğini, sınırlayıcı engellerin tartışılması gerektiğini söylemiştir. Yapılan bu araştırma, dokümanların incelenmesi yoluyla yürütüldüğü için sonuçlarda ifade edilecek analizler yazarın bütün eserlerine genellenemez. Nitel bir çalışmada, aynı olgu ve ortamlarda aynı sonuçlar verebilecek bir yorum yapılamayacağından kapsamlı bir genelleme yapmak hatalı olacaktır. Çünkü yazarın bir eserinde yer verdiği ileti, diğer eserinde de yer alacağı anlamına gelmez. Bu sebeple çalışmanın dış geçerliği yani aktarılabilirliği yazarın kendi eserlerinde müstakil her eser için genellenebilir.

Yapılan çalışmanın güvenilirliğini sağlamak için geçerlikte olduğu gibi iç ve dış güvenilirlik kavramları ortaya çıkmaktadır. Nitel araştırmalarda, nicel araştırmalarda olduğu gibi deneysel sonuçların tekrar edilmesiyle güvenilirliği sağlamak mümkün değildir. Yıldırım ve Şimşek (2013:293)'in belirttiği gibi her nitel araştırmacının aynı olaya yaklaşımları aynı olmaz. Aynı veriyi iki farklı araştırmacı farklı şekilde yorumlayabilir. Bu sebeple nicel araştırmadaki yöntemlerin aksine nitel araştırmalarda

güvenirligi sağlamak için bazı önlemlerin alınması gerekmektedir. Yapılan bu araştırmada güvenirligi sağlamak için, araştırmanın temelini oluşturan benzer araştırmalar belirtilmiş, veriler açıkça tanımlanmış, kavramsal çerçeve net bir şekilde ortaya konmuştur. Bu sayede araştırmanın teyit edilebilirliği sağlanmıştır.

Araştırmanın tutarlılığını sağlamak için LeCompte ve Goetz (1982, akt. Yıldırım ve şimşek, 2013: 296)'in belirttiği strateji uygulanmıştır. Buna göre veriler hiçbir yorum katılmadan öncelikle okuyucuya olduğu gibi sunulmuştur. Diğer bir önlem olarak da araştırmada verilerden yola çıkılarak varılan sonuç uzman görüşüne başvurularak teyit ettirilmiştir. Bu şekilde araştırmanın güvenirligi de sağlanmaya çalışılmıştır.

4. BÖLÜM

BULGULAR VE YORUMLAR

4.1. Refik Halid Karay'ın Hikâyelerindeki Eğitsel İletilere Yönelik Bulgular

4.1.1. Memleket Hikâyeleri

Kişisel Gelişimi Destekleyen İletiler

a) Merhametli Olmak

Devlet görevinde bulunan kişilerin merhametli olması, adaletli davranması gerekmektedir. Görevinin gerektirdiklerinden başka türlü davranan, devlet görevlileri Yatık Emine hikâyesinde Emine'ye şu şekilde davranmışlardır:

“...Yolda iki defa düşmüş, fakat jandarmanın akıl almaz bir ahlaksızlıkla şurasına burasına attığı çizmelerin tekmeleri altında, kamçı zoruyla kalkan bir cılız at gibi burnundan korkunç sesler çıkarıp soluyarak kendini toparlayabilmişti...” (Karay, 2016: 19).

b) Kıskanç Olmamak

Kıskançlık, kişinin en büyük düşmanıdır. Yatık Emine hikâyesinde Sabri Emine'yi bahane ederek içindeki kötü duyguları şöyle açığa vurmuştur:

“Sabri, eni konu hoşlandığı Emine'ye için için kızgındı; gözlerini unutamıyordu; fakat o kadar seviyesi düşük, bayağı bir kadındı ki, elini ona sürebilmesine imkân yoktu; işte bu imkansızlık onu böyle kötü ve kıskanç ediyordu...” (Karay, 2016: 27).

c) Hayâ Sahibi Olmak

Kişinin yaşamında, utanma duygusunun büyük önemi vardır. Bu duygunun olmaması kişiyi hata yapmaya sürükler. Kös Ömer adlı hikâyede, utanma duygusundan yoksun birinin, davranışı şu şekilde aktarılmıştır:

“...Semercilerin Hürmüz, peştamalinin ucundan tutunca çekmiş, herkesin içinde onu çırılçıplak bırakmıştı. Zehra, utancından kıpkırmızı kesilip ne yapacağını şaşırırken kadın, hiç istifini bozmadan utanmadan bu örtüsüz vücudu bir iyi seyretmiş...” (Karay, 2016: 85).

ç) İyi Kalpli Olmak

Cer Hocası hikâyesinde, Asım karakterinin iyi huylu birisi olduğunu açıklarken yazar şu ifadeleri kullanmıştır:

“...Bin kuruş maaş alıp konakta yatıp, kalktığı, her taraftan kolaylık gördüğü eski devirde bile iyi kalbi onu kötülöklere alet olmaktan kurtarmış, durgun, ıysal ahlakıyla o kadar dikkate çarpmayarak rahat yaşamıştı...” (Karay, 2016: 148).

d) Yardımseverlik

Zor durumdaki insanlara yardım etmek, duygudaşlık yapabilmek, kendi çıkarlarını göz ardı edebilmek önemli bir meziyettir. Cer Hocası hikâyesinde Asım, işinden olan eski imam için şunları düşünür:

“...Sonra imamı, açlığını, hastalığını, çocuklarını düşündü, bu çaresiz adamı, bu yoksun ve yoksul ihtiyarı feda eden köy halkını ayıpladı. Bu sırada kendini böyle sokağa atan hükümeti hatırladı, inan kalbinde daima, yer bulan kötülükçülüğe, kıyıcılığa karşı uzun süre şaşkınlıkla düşündü, çözemedi...” (Karay, 2016: 159).

e) Alçakgönüllü ve Saygılı Olmak

Sonradan görme olmak ve doğup büyüdüğü yere saygısızlık etmek bireylerin değişen hayatlarına rağmen yapmaması gereken şeylerdendir. Garaz adlı hikâyesinde yazar, geldiği yerlerin iyi ve güzel yanlarını hemen unutup başka hayatlara özenerek değişen genç kız hakkında şu ifadeleri kullanmıştır:

“...Şehirli görünmek tutkusu, kendini beğenmesi, kasaba kızının İstanbul'dan aldığı ilk kötü huy oldu ve birkaç hafta geçince babasıyla anasının yeni hayata kendisi gibi uyamayacaklarını hep kaba, geri, taşralı kalacaklarını anlayınca hırçınlaştı. Onlarla beraber bulunmaktan insan içine çıkmaktan utanmaya başladı...” (Karay, 2016: 180).

Aynı hikâyede, ailesine karşı saygılı davranması gerektiği yerde tam tersi hareketleri yapan Nebile için şu satırlarla eleştiri yapılmıştır:

“... İşsiz güçsüz delikanlıların etrafında dönüp dolaştıkları Nebile bir şımarmış, bir arsızlaşmıştı ki...Anasını durmadan, nefes aldirmeden azarlıyor, babasını adam yerine koymuyor, ağzını açarken susturuyordu...” (Karay, 2016: 180).

f) Kişisel Eğitimin Önemi

Eğitimli kişiler toplumda saygı gören ve iyi konumlarda olduğu düşünülen kişilerdir. Eğitimli olmanın önemi üzerine bir detay, yine Garaz adlı hikâyede görülmektedir:

“...En çok kendisi İstanbul’da har vurup harman savururken yarı aç, yarı tok Fakülteye devam ederek yakında doktor çıkacak olan komşu polisin kızı Hanife’ye rastlamaktan korkuyordu...” (Karay, 2016: 182).

Toplumsal Gelişimi Destekleyen İletiler

a) Cinsiyet Eşitliği

Yatık Emine adlı hikâyede, bölgenin özelliklerini tasvir eden yazar, kadınların toplum içinde karşılaştığı muameleyi ve bölgedeki insanların rehavet içindeki yaşamlarını şu şekilde aktarılmış:

“...Burada duygu yönünden de durgun, değişimsiz bir hava, karları lapa lapa yağan, kıpırtısız bir dağ iklimi vardı. Köylerinde halk apaçık, kaç göçsüz yaşadıkları halde, bu kasabada kadınların iki gözünü birden görmek olanaksızdır. Gelin bir evde, kayın babasından kaçır, güvey baldızının yüzünü tanımazdı. Sazsız, sözsüz; düğünsüz, derneksiz bir ölü hayatı geçiriyorlardı...” (Karay, 2016: 13).

“...Bol bol evlenmekten ve sık sık doğurmaktan başka ömürlerinin tadı, acısı yoktu. Kadınlarında ne oynaklık, erkeklerinde ne bir haşaralık. Kaçma, kaçırma gibi olaylara tek tük rastlanırdı: ahlaksızca olgular da binde bir görülürdü...” (Karay, 2016: 13).

Bu cümlelerde kadının toplumdaki yeri için olumsuz ifadeler yer almaktadır. Bölgenin gelişmişlik seviyesine bağlı olarak kadınlar çalışma hayatından uzak, aile içi yaşamda ikinci planda bırakılan kişiler olarak görülmektedir.

b) Kamu Görevini Doğru Yapmak

Şeftali Bahçeleri hikâyesinde, kasabaya yeni gelen bir memurun; devleti için ne gibi hayallerle, çalışma fikirleriyle gelerek azim gösterdiğini şu satırlarla anlatılmaktadır:

“... Anadolu içinden hanlarda kalıp köylerde yatarak memuriyetine gelirken yüreğini keder, gam kaplamış, memlekete ciddi hizmet etmek kararını almıştı. Başının içinde, kasabaya indiği gün, yeni düzenlemeler, örgütler, yardım dernekleri gibi ağır düşünceler doluydu. Bu küçük şehirde kocaman işler göreceğini, herkese parmak ısırtacak eserler çıkaracağını sanıyordu. Durmayacak, dinlenmeyecek, çalışacaktı. Atılmanlık gerektiriyordu, mutasarrıftan tutarak amir ve memurların hepsini yola getireceğine inanmıştı. Memleketi kaplayan tembelliği, durgunluğu kafası almıyordu. ‘Bu uyumsuzluk, bu kayıtsızlık ne?’ diye kendi kendine soruyor, cevabını bulamıyordu...” (Karay, 2016: 41).

Yine aynı hikâyede, çalışmalarının sonucunu alamayan memur Agah Bey, şöyle düşünüyordu:

“...Hiçbir sonuç çıkmıyordu. Daima gelişimden uygarlıktan söz açıp uzun, sinirli, umutsuzluk dolu nutuklarını, nezaketin bile örtemediği öyle anlamsız, hiçten bakışlarla dinliyorlardı ki ağlayacağı geliyordu...” (Karay, 2016: 43).

Toplum için, görevini iyi yapan insanlar çok önemlidir. Yalnız devletinin faydasını gözeterek iş disiplini içinde olanlar, haksız ve hukuksuz işleri yapmaktan uzak dururlar. Kaymakam, Yatık Emine için görevini iyiye kullansa da beddua eder:

“...Nereye götüreceklerdi. Hapishanede ölmesine razı olmayan kaymakam şimdi: ‘Geberseydi de kurtulsaydık.’ Diyordu...” (Karay, 2016: 19).

Agâh Bey’in belli bir süre geçtikten sonra çevresini değiştirememesi ve çalışmalarının karşılık vermemesi üzerine üzüntüye kapılır. Ancak çevresini değiştiremediğinden kendisi de çevresi gibi olmaya başlar. Kamu görevi ifa edenlerin halk için daha çok çalışması gerektiği, özveriyle işlerini yapması gerektiği düşüncesi anlaşılmaktadır.

Ahlaki Gelişimi Destekleyen İletiler

a) Anlayışlı Olmak

Yatık Emine’nin kasabaya gönderilmesini, anlayıp dinlemeden bu durumu haysiyetlerine bir saldırı olarak gören köylüler, onu şikâyet ederler:

“...Memlekette içten içe kaynayan bir hiddet, bir hoşnutsuzluk vardı. ‘Hele hükümetin ettiğine bak, kötü karıları gönderecek bizim memleketi mi bulmuşlar?’

diye söyleniyorlardı. Valiliğin bu kirli hediyesi onurlarına dokunmuştu...” (Karay, 2016: 15).

“...Hiç şüphe yok ki günah yoluna sapan bu kadın, memleketlerinde ahlakını değiştirecek, doğru yolu bulacaktı; bunun hayrı sevabı onlara idi. Kırk yıl kötü, bir gün tövbe...” (Karay, 2016: 15).

b) Önyargılı Olmamak

Burada halk, toplumun ahlaki kavramlarına dikkat ediyor gibi gözükse de yazarın bakış açısına göre kasabadaki bu insanlar, cehaletten gelen cesaretle bu şekilde davranmaktadırlar. Köydekiler gelen kişiyi tanımadan, şans vermeden, katı ahlaki tutumları ile onun hakkında ön yargıda bulunurlar.

Ahlaki çökkünlük şu şekilde ifade edilmiştir:

“...Emine’yi çağırtmıştı. İki jandarmaya tutturup kılıcının kabzası ile onu bir iyi döverken: ‘Geldiğin gün sana uslu otur, yoksa kemiklerini kırarım dedimdi; al işte.’ Diye söyleniyordu. Her vuruşta biraz daha sakinleşiyor, yatamadığı bu kadını dövmekten tad alıyordu...” (Karay, 2016: 31).

c) Merhametli Olmak

Acıma ve merhametini kaybeden görevliler Yatık Emine’ye eziyet etmektedirler:

“... ‘Kuru tahtada kaldım. Fildişi tarağı da aşırılmışlar, asıl buna canım yandı!’ diye tutup jandarmalara bir müddet derdini döktü; hiç acımayarak hatta alay ederek dinliyorlardı. ... Ara sıra sataşanlar oluyordu; açlıktan gözleri kararan, bu güçsüz, bitkin kadına sadaka vereceklerine laf atıp geçiyorlar, gülüşüyorlardı...” (Karay, 2016: 33).

Arzuhalci açlıkla baş başa bırakılan fırıncılara şu şekilde sitem ederek, onların ahlaki algılarının ne kadar yanlış olduğunu anlatır:

“...Cilan ambarlarınız zahire dolu; bir ordu beslenir, elin sıska karısına bir dilim ekmek vermez misiniz? Siz ne açlık adamlarsınız!...” (Karay, 2016: 35).

ç) Ahlaklı Olmak

Vehbi Efendi’nin Kuşkusu isimli hikâyede, bir kadınla baş başa kalan Vehbi Efendi, doğabilecek bir ayıptan korkarak şunları düşünür:

“...Ya bir çocuk olursa, bir defa alışan ayakları onu her akşam buraya çeker, bir gün, beş gün, sonra... Sonrası tehlikeli idi, ömrünün o pürüzsüz, engelsiz yürüyüşü arasında bu ne yaman bir set, davalar dedikodularla donanmış salkım saçak ne çirkin bir kepezelik olurdu...” (Karay, 2016: 61).

Aynı hikâyede Vehbi Efendi'nin, kendisinin namuslu olduğunu iddia etmesine rağmen, iftiraya ön ayak olan devlet adamları Vehbi Efendi'yi kullanırlar. Ahlakî olarak büyük bir kusur olarak görülen, gayr-ı meşru çocuğun olması durumunu kullanarak adama kendi dediklerini yaptırırılar. Bu durum, namus kavramının insanların bakış açılarına göre değiştiğini ifade eder:

“...Kadı, müdür, imam hep birlik olup, Vehbi Efendi'nin andlarına, yeminlerine, gözyaşlarına, 'Ben namuslu adamım!' iddialarına aldırılmayarak nikahın kıyılmasında, pürüzün ancak bu yolda temizlenmesinde, inat ediyorlardı...” (Karay, 2016: 64).

Komşu Namusu hikâyesinde, evine erkek girdiğini gören komşularına karşı cinsi istek duyan Şakir Efendi, olması gereken ahlakî bir tutumu kinayeli bir söyleyişle şu şekilde açıklar:

“...Birbirlerine bakiştılar. Her ikisinin gözlerinde de tutkuya varan bir istek vardı; bunu fark eden, Şakir Efendi, ahlakî bir kişi gibi davranışıyla söylendi: 'Allah korusun. Çok güç şey!'...” (Karay, 2016: 112).

Aynı hikâyede 'ahlak' kavramının nasıl algılandığıyla ilgili yazarın yaşanan olaylara karşı yorumu şu şekilde olmaktadır:

“...O zaman düşündü ki insanlar yalnız kendi mutluluklarını iyice duymak için, başkalarının felaketini arar ve bencilliklerinin böyle bazı çeşitlerine erdem adı vererek mesela aldatılan bir kocayı uyarmayı 'ahlak' sayarlar. Hâlbuki bunun aslı, başkasının felaketinden duyulan vahşi zevk, kendisini ondan mutlu görmek için hazırlanmış garip bir delildir...” (Karay, 2016: 117).

Ahlakî olmak sadece namus kavramıyla açıklamaz bir erdemdir. Namus kavramı kişiden kişiye göre değişebilen bir kavram olduğundan bireylerin olaylara bakış açısına göre kapsamı farklılaşır. Bu cümlelerde de komşusunun mutsuzluğundan mutluluk çıkararak bir kişi bulunmaktadır. Bu kişi gerçek ahlakın ne olduğunu örtük olarak okura göstermektedir. Komşusunun açığını arayan bir adam, ahlakî olarak problemlili olarak anlatılmıştır.

Dini Gelişimi Destekleyen İletiler

a) Ahiret İnancı

Yatık Emine hikâyesinde kendine yardımlarda bulunan Arzuhaleciye, ne kadar kötü birisi gibi gözükse de teşekkür etmek isteyen Emine şöyle bir inançla karşılık verir:

“...iki çeyrek çıkardı, elaçıklığı, sevecenliği üzerindeydi: ‘Al borcunu, yarın ahrette Allah benden sorar!’ diye söyleniyordu...” (Karay, 2016: 32).

b) Önyargılı Olmamak

Toplumun cahil kesiminin din algısına eleştirel mahiyette geçen bir tartışma şu şekilde aktarılmış:

“...Emine’nin böyle çarşıda, pazarda düşe kalka dilene kovula gezdiğini gören eşraftan bazı güçlüler sarıklarını bastırıp kaymakama çıktılar. Burası namuslu bir kasabaydı, o karı açlıktan geberir, fakat kimseden yardım görmezdi; günahı, başka bir yere defetmek için bir defa vilayete yazılsa uygun olurdu...” (Karay, 2016: 34).

Bu iletide yardım etmedikleri gibi köyün ahlakını bozduğu gerekçesiyle Yatık Emine’yi istemezler. Ancak yardıma ihtiyacı olan birine önyargılı davranarak onu çaresiz bırakmak asıl ahlaki bir kusur olarak görülmektedir.

c) Tembellik Yapmamak

Yazar Şeftali Bahçeleri adlı hikâyesinde, dini bir kavram olan günahın; kasabadakiler için ne kadar alelade olduğunu şu şekilde ifade etmiştir:

“...Çapkın mutasarrıflarla hoş görülü kadınların uğrağı olmaktan kasaba öyle serbeslemiş, halkı öyle açılıp zevke, safaya dalmıştı ki artık uygun görülmeyen günah kalmamıştı...” (Karay, 2016: 40).

ç) Kamu Görevini Doğru Yapmak

Sarı Bal hikâyesinde, âlem düşkünü bir kaymakamın kendi işlediği günahları üstlerine aktarırken kasabaya mal ederek aktarması, aslında yaptıklarının ne büyük ahlaki zaafı olduğunu göstergesidir:

“...Ertesi günü istifa eden kaymakam İstanbul’da kendisini koruyan saraya bağlı bir eski dostuna yazdığı mektupta: ‘Durulur bir kasaba değil. İçki, zina, her türlü günah, ben dayanamadım’ diyordu...” (Karay, 2016: 75).

Ulusal Gelişimi Destekleyen İletiler

a) Vatanseverlik

Vatanseverlik konusunda hassas olan Suphi, milletinin, devletinin aşağılanmasına dayanamaz ve bunu gururuna yediremez. Kuvvete Karşı isimli hikâyede, sonu kötü bitecek bir kavgaya girişmeden önce şunları düşündü:

“...Suphi şimdi bu sessiz odada aşağılanmayı daha iyi duydu. Davranışından dolayı pişman oldu. Müthiş bir kinle gemicileri düşündü; uğuldayan kulaklarında onların kahkahasını duydu. Yumruklarını sıkarak, durduğu yerde kıvranarak Türklüğüne memleketine acıdı; bütün gazino halkını mermer gibi yerinde donduran, kendisini dilsiz, ölü eden kuvvete karşı büyük bir gazap duyuyordu...Sonra kanepede ağlayan Rum kızına baktı, onun gözünde bile bir hiç olduğunu düşünerek: 'Eyvah!' dedi...” (Karay, 2016: 146).

Evrensel Gelişimi Destekleyen İletiler

a) Hayvanseverlik

Boz Eşek adlı hikâyede, hayvanseverlik ve emanete saygı gibi evrensel olarak önemsenen iki kavram şu şekilde somutlaştırılmıştır:

“...Hayvan bir önem kazanmıştı; önüne bol yem dökülüyor, mısır sapları yığılıyordu. Bu, dinsel bir ödev gibi sızılıtsız, saygıyla, saati saatine yapılıyordu. Köylüler sık sık hatırlatıyorlar; 'Boz eşek suya götürüldü mü, arpası döküldü mü?' diye birbirlerine soruyorlardı...” (Karay, 2016: 98).

b) Doğayı Korumak

Yatır isimli hikâyede, doğayı korumanın önemi üzerine verilen bir iletide, ormanın yok olmasına sebep olan düzenbaz bir adamın batıl inançları kullanarak halkı nasıl kandırdığı görülmektedir:

“... Abdi Hoca 'Dünyanın kötülüğü arttı, Maslak Dede artık bizden elini çekmek, nam ü nişanını kaybetmek istiyor.' Diye uydurmağa kalkmıştı amma, ünü gittikçe azaldığından buna kulak asan olmadı...” (Karay, 2016: 110).

c) Çalışanlara Adaletli Olmak

Refik Halid, Türkiye’de henüz o dönemlerde işçi problemi ciddi bir şekilde konuşulmazken, bu konuya eserlerinde değinmiş, belki de ilk defa bu konunun toplumlar için önemine vurgu yapmıştır. Ancak işçi ölümleri sadece Türkiye’nin değil, tüm dünyanın sorunudur. Her yıl yüzlerce işçi, fabrikaların ve madenlerin olumsuz koşulları yüzünden malul olmakta ya da hayatını kaybetmektedir. Bu sorunu Sus Payı adlı hikâyesinde işleyen yazar, İpekböceği fabrikasında ustabaşılık yapan Hasip Efendi’nin, sevdiği kız olan işçi Fotika nezdinde diğer işçilerin hastalanmalarından, kendini sorumlu tutmasını ve iç hesaplaşmasını şu şekilde aktarmıştır:

“...Hasip Efendi kırk yıldır böcekçiliğe bağladığı hayatını, şimdi hasta yatan Fotika’sını, bu katil fabrikaların öldürdüğü, öldüreceği kızları düşünüyordu...” (Karay, 2016: 130).

“...Üç dört kuruşa karşı on dört saat kaynar sular başında, pis kokular, hasta nefesler emerek zehirlenen, tazeliğinden, kızlığından, gözlerinin pırlıtısından her gün bir zerre kaybederek toprak olan vücutlara çok acıyor, bu dertlere alışamıyordu...” (Karay, 2016: 131).

“...Özellikle bugünlerde, sevgilisinin de hastalandığı bu korkunç haftalarda, fabrikanın cinayetlerine ne kadar lanet okuyor; biraz da kendisi aracı olduğundan dolayı ne derece acı çekiyordu...Onların ne acıklı bir bakışı, ne sessiz bir feryadı vardı; bunları hissettiği, bakışlarından üzüntü içinde kaldığı halde ‘Öldüren ben değilim!’ diye haykıramamak ne kadar gücüne gidiyordu...Hasip Efendi uyuyamıyordu; işçilerini düşünüyordu. Ah zavallılar...” (Karay, 2016: 131).

Hikâyenin devamında sus payı maaş zammını alan Hasip Efendi, suçu başkalarında arayarak, zararsız çalışma ortamı oluşturmayan fabrika sahiplerine kızılıyordu:

“...Bu bir sus payı idi, işte susturuyordu; hâlbuki onun bu acımasız ve kuvvetli etkisi altında değil yalnız kendisi, asıl daha yüksektekiler susmuşlardı; daha yükseklerde bile etkisini gösteren bu önlem; sermaye sahiplerine altın, mezarlara ölü yetiştiriyordu...” (Karay, 2016: 139).

ç) Vefalı Olmak

Garip Bir Hediye adlı hikâyede Gayrimüslim birinden gördüğü vefalı karşılığı dolaylı olarak bu şekilde aktarmıştır:

“...Kendine gelen Yahudi eşyalarının arasından bir kocaman kutu açmış, sıra sıra dizilmiş tıraş fırçalarından bir tanesini ayırmış ve ona uzatarak: ‘ Değerlidir, kadirin bil, sakın atma, zamanında işine yarar. ’ Demişti...” (Karay, 2016: 162).

4.1.2. Gurbet Hikâyeleri Adlı Eserindeki Bulgular

Kişisel Gelişimi Destekleyen İletiler

a) Vefalı Olmak

Vefalı olmak, önemli kişilik özelliklerinden biridir. Yara isimli hikâyede, kahraman Bedevilerden birine, vücudundaki çıbanın tedavisi için yardım edince Bedevi bu yardım karşılığı, ona vefa borcunu atını hediye ederek ödüyor:

“...Yaralı belki solgundu, süzüktü, ateş içindeydi. Fakat bu bedevilerin rengini, hâlini sezme o kadar güçtür ki...Elimi öptü; yalnız şunu söyledi: ‘Şu bindiğim kısrağım gebedir; yavrusu senindir!’...” (Karay, 2009: 13).

b) Merhametli Olmak

Annelik duygusu, merhamet duygusuna en yakın histir. Hayvanlarda dahi, anneler çocukları için bin türlü fedakârlıklara katlanıp onları kötülükten, beladan korumaya çalışırlar. Annelik duygusunun yüceliğini Gözyaşı isimli hikâyede görülmektedir:

“...Fakat geride kaldığını anlayıp bir müddet sıkı yürüyünce artık bu üç çocuğu birden taşımak, sürüklemek imkânı kalmadığını görüyor, hem koşuyor, hem düşünüyor: İkisini olsun kurtarmak için birini feda etmek, hafifletmek lazımdır...” (Karay, 2009: 44).

“...Belki kendiliğinden, soğuktan, sudan, havasızlıktan, ezilmekten ölmüştür. Ananın bir ümidi budur: yaşamadığını anlayarak, azapsız, kundağı bir tarafa, en az çamurlu, en az bataklık yere bırakıvermek...” (Karay, 2009: 44).

b) Çalışkan Olmak

Eğitim ve çalışkanlığın önemini anlatıldığı şu ileti Hülle isimli hikâyede görülmektedir:

“...Demin size yaşımın yirmi olduğunu söylemişim ya...O zamanlarda yirmi yaşındakilerin, şimdikiler gibi ne tahsil, ne spor, belli başlı hiçbir ciddi meşguliyetleri yoktu; kaleme devam ederler, bıyıklarını büyütmeyi ve evlenmeyi düşünürlerdi...” (Karay, 2009: 83).

c) Kötü Alışkanlıklardan Uzak Durmak

Uyuşturucunun kötülüğü hakkında önemli bir eğitsel ileti olan aşağıdaki satırlar, İstanbul adlı hikâyede görülmektedir:

“... ‘Şunu kullanmasan iyi edersin,’ dedi, ‘daha gençsin, kendini bitiriyorsun.’...”
(Karay, 2009: 92).

Toplumsal Gelişimi Destekleyen İletiler

a) Dürüstlük

Toplum için yapılan işlerde işlerin dürüst yapılması, yaşanan toplumun refahı için çok önemlidir. Bununla ilgili önemli bir ileti Antikacı isimli hikâyede bulunmaktadır:

“...Her zaman dikkat etmişimdir; açık ve dürüst iş yapmayanlar benden ürkerler, göz göze gelmekten çekinirler; huzurum onlar için hiçbir zaman hoşlandırıcı olmaz...” (Karay, 2009: 23).

Ahlaki Gelişimi Destekleyen İletiler

a) Ahlaklı Olmak

Hayvan sevgisi, hem ahlaki olarak gerekli hem de insanlık için önemli bir kıstastır. Ancak insanların bazı davranışları birçok hayvandan daha aşağı seviyelerde olmasına sebep olmaktadır. Bu iletiyle ilgili sert bir eleştiri niteliğinde olan satırlar, Testi hikâyesinde görülmektedir:

“...Emin olunuz, bütün bildiğimiz hayvanların içinde en ihtiyatsız ve en ibret almazı insandır...” (Karay, 2009: 31).

Ulusal Gelişimi Destekleyen İletiler

a) Anadile Bağlı Olmak

Anadil, vatanından ayrılmış her birey için hasret çekilen unsurlardan birisidir. Özellikle Refik Halid, sürgün olduğu dönemlerde Türkçeyi duyamamaktan mustarip ve üzgündür. Bu konunun işlediği bir hikâye olan Eskicide, anadilin özlemine çeken Hasan’ın düşünceleri şu şekildedir:

“... Artık anadili büsbütün işitilmez olmuştu. Hasan köşeye büzüldü; bir şeyler soran olsa da susuyordu, yanakları pençe pençe, al al olarak susuyordu. Portakal

bahçelerine dalmış, göğsünde bir katılık, gırtlığında lokmasını yutamamış gibi bir sert düğüm, daima susuyordu...” (Karay, 2009: 15).

“...Eskici başka söz bulamamıştı. Bun işiten çocuk hıçkıra hıçkıra, katıla katıla ağlamaktadır; bir daha Türkçe konuşacak adam bulamayacağına ağlamaktadır...” (Karay, 2009: 19).

b) Vatanımı Sevmek

Yine aynı hikâyede vatan hasreti de işlenen kavramlardan birisidir. Okuyucuların buradan; uzaklaştıktan sonra anlaşılan memleketin kıymetini de öğrenmiş olmaları mümkündür:

“...artık erişemeyeceği yurdunun bir deresini, bir rüzgârını, bir türküsünü dinliyormuş gibi hem zevkli hem yaslı dinliyordu; geçmiş günler, kaybettiği yerleri düşünerek benliği sarsıla sarsıla dinliyordu...” (Karay, 2009: 18).

Vatan sevgisinin öneminin görüldüğü bir diğer hikâye de Köpek isimli hikâyedir:

“...Olmayacak bir ihtimale inanmıştı: Bu köpek de Osman’ın memleketinden nasılsa buralara düşmüştü; o da kendisi gibiydi, yurt hicranı çekiyor, havasına, suyuna, güzelliğine ısınamıyordu. Her şeyi garipsemişti, onun için böyle yalın, kamburu çıkık, kuyruğu bacaklarının arasında, yaşlı gözliydi...” (Karay, 2009: 57)

Vatanseverliğin kutsal bir duygudur. Vatanseverlik insanlara hiç olmazları mümkün kılar. Böyle bir durumu gördüğümüz Kaçak hikâyesinde şu ileti okurlar için önemlidir:

“...Kaçmak için kanat bile kafi gelemezdi. Öyle olmakla beraber gene de kaçtım. İenseisk’ten Angara Irmağı’nu tutarak Çin’e gidecek, Çin’i geçecek. Amerika yoluyla memleketime dönecektim ve tekrar harp edecektim. Delilik? Gençlik? Vatan hasreti ve intikam ateşi? Hepsi!...” (Karay, 2009: 71).

Evrensel Gelişimi Destekleyen İletiler

a) Hayvanları Sevmek ve Korumak

Hayvanlara karşı duyulması gereken sevgi ve merhamet duygusu evrensel bir histir. Vatanından ayrıldığı farz edilmiş bir köpeğin, arkadaşlık ettiği kişi sınır dışı edildikten sonra köpeğin gözünden dünya şu şekilde eleştirilmiştir:

“...Sonra döndü döndü, kıvrıldı; ıslak burnunu karnının tüyleri arasına gömdü ve yaşlı gözlerini – daima kovucu, ‘Hoşt!’ deyici olarak tanıdığı- dünyaya son bir usanç içinde yumdu...” (Karay, 2009: 59).

Öteki Eğitsel İletiler

a) Tasarruf Etmek

Antikacı adlı hikâyede tasarruf konusunda Beyrut şehrinde yapılan bir uygulamadan söz edilir:

“...Dudak dokundurduğunuz testiye hemen kırarlar. Zahir hastalık geçer korkusuyla... Bardak kullanmamak da gene bu korkudan, biraz da su kutluğu çekilen o fakir, taşlık yerlerde su ve para tasarrufundan olacak...” (Karay, 2009: 29).

4.2. Refik Halid Karay'ın Romanlarındaki Eğitsel İletilere Yönelik Bulgular

4.2.1. İstanbul'un Bir Yüzü

Kişisel Gelişimi Destekleyen İletiler

a) Dedikodu Yapmamak

Harp zenginlerinin anlatıldığı bu romanda, halkın bir konudaki yaptığı, yanlış davranışlar aşağıdaki şekilde aktarılmıştır:

“...Biliyordum ki halk, harp zenginlerini çok kskanıyor, hiç çekemiyor. Aleyhinde bin yalan, bin masal düzerek gezdiği yere yayıyor, yılan hikâyesi gibi uzatıyordu...” (Karay, 2017: 16).

b) İyiliksever Olmak

İyiliksever birisi olarak tanıtılan Fikri Paşa'nın kişilik özellikleri okurları öykündürecek şekilde aşağıdaki şekilde yazılmıştır:

“...Sarayda, hikâye olsun diye, vükela arasında bunu naklederken bizim Paşa merhamete gelmiş: ‘Gönderin bize, bakılır, rahat eder!’ demişti. Ah Fikri Paşa ne merhametli, ne kibar, ne başka adamdı. Onun kendi başına bir haftada yaptığı iyiliği acaba bir başkası bütün ömründe yapmış mıdır?...” (Karay, 2017: 18-19).

İyiliğin kıymetini bilip, vefalı olmak konulu ileti şu şekilde aktarılmıştır:

“...Beş, on mecidiye yedirdik, işi kapattık; bu iyiliği unuttur muyum? Katibe: ‘Alın getirin!’ dedim. Karabet süklüm püklüm girdi; hatırını sordum; ‘Hele otur bakalım, al şu sigarayı!’ dedim. Zavallı ne yapacağını, ne söyleyeceğini bilmiyordu...” (Karay, 2017: 32).

c) Kültürlü Olmak

Eğitimin ve kültürlü birisi olmanın önemi, aşağıdaki iletiden anlaşılmaktadır:

“...Paşanın babası da Çankırlı bir softa idi. Ben bile hatırlarım, yobazın biri... Edirne payesi aldı, az daha yaşasaydı Mısır mollası bile olurdu. İstanbul’a geldiği akşam, hiç unutmam, merdiven başından danalar gibi ‘Işığı getir!’ diye haykırmıştı, biz aşağıda gülmekten katılıyorduk...” (Karay, 2017: 36).

Kaba davranışlı ve kültürsüz olan, kendisini geliştirmeyene kişileri toplum eleştirmektedir. Bu sebeple toplum içindeki davranışların, kişinin kültürünü ve donanımını yansıttığı düşünülür. Kaba davranışlı birinden alaylı bir şekilde bahsedilmesinin sebebi de budur.

ç) Nazik Olmak

Nezaketli olmanın önemi konusunda aşağıdaki ileti, kaba konuşanların nasıl ‘edepsiz’ olarak nitelendirildiğini gözler önüne seriyor:

“... Bu da bitince arkadaşlarını aradı; kaba kaba onlarla bir hayli konuştu. Hepsini akşama davet ediyor, ‘Edepsizlik etme, şimdi beni başlatırsın ha!’ gibi bir sürü sokak iltifatlarıyla ısrar ediyor, şakalaşıyordu...” (Karay, 2017: 39).

“...Daha yirmi altı yaşında ya var ya yok; şımarık, yüzsüz, tahammül edilmez bir oğlan... Muharebenin başlangıcında elektrik şirketinde tahsildarmış, arsızlığından dünya yaka silmiş, şikâyet şikâyet üstüne, kovulmak üzereymiş, levazımata çatmış. Öyle laubali bir tabiatı var ki derhal, ilk gördüğü adamla senli benli oluyor, omzuna vurarak, sırtını okşayarak, bacağına dürterek öyle terbiyesizce konuşuyor... Her bahisten açıyor, murdar murdar laflar ediyor...” (Karay, 2017: 102).

Kibar ve terbiyeli olarak bilinen eski devir simalarından Saffet Bey hakkında genel tavır ve davranışları methedilen aşağıdaki bölüm yazılmıştır:

“...Onlar ne terbiyeli, kibar meclislerdi... Kulağa ağır gelen ne bir tek kelime işitilir, ne göze çirkin görünecek bir harekette bulunurlardı. İçerler, içerler fakat

terbiyelerini bozmazlardı. Küçük bir sarhoşluk ve münasebetsizlik görülmüş şey değildi...” (Karay, 2017: 114).

“...Herkes fena lanet muamele eder, mesela arabacıyı çağırır, öyle hakaretli bir tavır, öyle derebeycesine bir caka ki uzaktan seyredenlerin bile başına kan çıkar...” (Karay, 2017: 127).

d) Kötü Alışkanlıklardan Uzak Durmak

İçki, sigara, kumar gibi zararlı alışkanlıklar bireylerin hayatlarını kökten etkileyen en kötü bağımlılık yaratan alışkanlıklardandır. Bu gibi bağımlılık yapan şeylere bulaşan bazı bireyler, kişiliklerini, sağlıklarını, paralarını kaybetmektedirler. Bu konuyla ilgili yer alan aşağıdaki ileti okurlara kötü örneklerini göstererek uyarılmaktadır:

“...Daha on yaşındayken büyüklüğe özenen bu fesat tohumu çoktan sigara içmeye başlamış, rakı ve kumar merakıyla yerinde duramaz olmuştur; şimdiden hafiyeye, fitne ve muzurdur. Sınıfta biri konuştu ve mubassır anlamayıp ‘Kimdir?’ diye sordu mu derhal o cevap verir, hocalara baş şikayetçi odur...” (Karay, 2017: 127).

e) Şiddette Karşı Olmak

Kavga etmenin ve şiddet eğilimli olmanın kötü bir huy olduğunu aşağıdaki iletiyle aktarılmıştır, kavgacı insanlar eleştirilmiştir:

“...İhya Efendizade Nazmi Bey, Babıali’de kalem müdürü. Katip, hoş sohbet bir zat; fakat aksi huyları, fena itiyatları var; mesela kavgadan hazzeder, daha doğrusu kavgasız yaşayamaz...” (Karay, 2017:130).

f) Düzenli Hayat Sürmek

Düzenli ve sağlıklı bir hayat sürmek için bazı kötü alışkanlıklardan vazgeçmek gerekir. Serbest ve vakitsiz yaşanan günlerin, işsiz güçsüz, çalışmadan sadece eğlenerek geçirilen bir hayatın insanı nasıl tükettiğinin örneği aşağıdaki iletilerde görülmektedir:

“...Sürt Allah’ım sürt: Ne İstanbul kalıyordu, ne Beyoğlu...Gülüşe şakalaşa gelen geçen erkeklerle eğlene sözleşe ta geç vakitlere kadar dışarıda, uzak semtlerde dolaşıyorlar, eve uğrayıp ne varsa, bir çorba veya bir sebze, onu atıştırıp gene, alalecele gece misafirliklerine gidiyorlardı. Hatta, bazen birbirlerinin evinde kalıyorlar, gözlerine uyku girmeden bin münasebetsiz şeylerden konuşa konuşa sabahı ediyorlardı. Bu takat tüketici hayat, bu gidasızlık vücudunu bitiriyordu; boynunda urlar peyda olmuş, göğsü sakatlanmaya başlamıştı...” (Karay, 2017: 185).

Toplumsal Gelişimi Destekleyen İletiler

a) Topluma Faydalı Davranmak

Toplumun sağlıklı bir şekilde yaşaması için, toplumu oluşturan bireylerin sağlıklı hareketler yapması gereklidir. İşini düzgün yapan çalışanlar, aile ve ahlak kurallarına bağlı gençler, çalışkan bireyler toplumun ilerlemesi ve gelişmesi için şarttır. Ellerindeki imkânı değerlendiremeyen insanlar ise, başka insanlara dert ve sıkıntı olurlar. Huzursuz toplumun, suçun ve rehabetin ilk sebebi bu insanlardır. Böyle birinin anlatıldığı aşağıdaki ileti, gençlerin nasıl olmaması gerektiğini eleştirel bir şekilde okurlara göstermektedir:

“...Her öğünde beş tabla yemek çıkar, konakta uşak, hizmetçi otuz, kırk kişi çalışırdı. Ya küçük mahdum beyefendi? Anasından alır, babasından alır, büyük ninesinden alır, üste de gider saati kordonunu satar, Beyoğlu’larda öyle, delicesine, edepsizcesine borç harç yer, yaşardı...” (Karay, 2017: 35).

b) Kamu Malını İsraf Etmemek

İsraf gibi konularda hem kişilik, hem de toplumun gelişimi zarar görür. Esasında içinde kişilik, ahlaki iletilerin de bulunduğu aşağıdaki ileti en geniş pencereden bakıldığında toplumu ilgilendirdiği sebebiyle bu bölümde ele alınmıştır:

“...Birini ben götürüp vermiştim; öbürünü sen, elinle sarf etmiştin...Peki bunlar israf değil mi, bunlar ahlaksızlık sayılmaz mı? Bu para halkın, milletin kesesinden çıkıyor muydu?...” (Karay, 2017: 36).

c) Topluluk Kurallarına Uymak

Yazarın eski- yeni mukayesesi yaptığı yerlerden bir tanesi de aşağıdaki ilettir. Kani’nin devrin veliahtlarını, saray edeplerini bilmeyen kişilerine davet vermesi üzerine, toplumsal bozukluğun aktarıldığı bu bölüm ortaya çıkmıştır:

“...İşte Kani’nin davetlileri bunlardı; içtiler, yediler, coştular, anlatmak istemediğim bin rezaletten sonra sabaha yakın her biri birer tarafa dağıldılar. Ah, eski zaman davetleri...O ne latif şeydi, bazılarını hatırlıyorum da mahzun oluyor, hasretini çekiyorum!...” (Karay, 2017: 107).

“...Evet, işte harp devri simaları hep böyle şanssız, bayağı, zevk vermez, kaba adamlardan ibaretti...” (Karay, 2017: 110).

ç) Topluma Faydalı İnsan Olmak

Yazar, eserinde genel olarak karşılaştırdığı eski ve yeniye bu paragrafla özetlemiştir. Halkımızın, özellikle İstanbul yaşantısının git gide kötü hale geldiğini, ahlak ve çalışkanlığının kalmadığı çarpıcı ve eleştirici satırlarla aktarılmıştır:

“...Hayatları hep böyle maceralarla, intizamsızlıklar ve haysiyetsizliklerle dolu simalar şimdi İstanbul’da o kadar çok seyyiat ve rezalet faslı arasında biraz da hayrat ve fazilete yer bulmak bile kabil olmayacak. Hal ve hamur olduk; hep kirlendik hep lekelenedik. Mütemadiyen alçalıyoruz, adileşiyoruz, ahlaksızlaşıyoruz...” (Karay, 2017: 190).

Ahlaki Gelişimi Destekleyen İletiler

a) Edepli Davranmak

Yazar, burada eski-yeni karşılaştırmasını ikisinin de ahlaki iyi ve kötü yönlerini belirterek aşağıdaki şekilde yapmıştır:

“...Türedilik içinde bir kibarlık vardı; böyle hercümerç olmuş bir nesil değildik; sınıf sınıf ayrılmış, hudutlarımızda tecavüzsüz yaşıyorduk. Ama gene fenalıklar ve ahlaksızlıklar mevcuttu; gene böyle yüreklerimiz fisk ile fücür ile doluydu, fakat kirlili çamaşırlarımızı meydanda yıkamazdık, gizli köşe arar, örtülere bürünür, gölgelere kaçar, lambaları söndürürdük...” (Karay, 2017:42).

b) Eşe Sâdik Olmak

Evlilik hayatında sadakat, ahlaki bakımdan insanların özelliklerinden biridir:

“...Nemika, hafifmeşrep bir kadın değildir, o, kocasına olan sadakat ve muhabbetiyle şöhret kazanmıştır...” (Karay, 2017: 175).

Dini Gelişimi Destekleyen İletiler

a) Hayırseverlik

Dini ya da batıl, insanlar açıklayamadığı olayları bunlara bağlarlar. Romanda gördüğü kötü rüyaların etkisinden kurtulamayan Kani, kendine dua okutmaktan başka çare bulamaz. Devamında ise hayır, hasenat yaparak vergili ve hayırlı zenginler olduklarını ifade ederler. Yardımseverlik iletisi yine burada görülmektedir:

“...nihayet okundum, gülme, bir kadın getirdiler, yedi gün sabah ezanı vakti beni karşısına seccadeye oturttu, tesbihten geçirdi. Ne dersin İsmet, atlatmayayım mı? Şaşılacak şey! Garibime gitti: ‘Dile benden ne dilersen?’ dedim; bir ev istedi, aldım...Sonra bize hayırsız, hasenatsız zenginler diyorlar; vergili değilmişiz!...” (Karay, 2017: 38).

b) Dini Suiistimal Etmemek

Dini yaptıkları kötü emellere alet eden insanlar diğer insanlar tarafından ne kadar iyi gözüke de içten içe söyledikleri ve yaptıklarıyla kötü niyetlerini açığa vururlar. Dini vecibelerin yerine getirilmesi güzel bir şey olsa da iyi insan olmak için tek başına bu yeterli değildir:

“...Yanlarından geçerken çarpacak, kucaklayacak zannederdik; hiçbirimiz, tek başımıza onunla bir evde kalamıyorduk. Hemen yerinden fırlayıp üstümüze atılacak gibi içimize bir korku, bir ürperme gelirdi. Gayet ahlaklı, dindar, ırz ehli görünmesine rağmen pek iyi bilirdik ki için için dünyanın en fena adamları gibi düşünür, hepimize fena gözle, adeta hayalinde soyup açarak öyle bakardı. Gayet fassal, dedikoducuymuş da...Her gelen misafirin namusundan şüphe getirir: ‘Kaltağın biri, yürüyüşünden belli...’ yahut ‘Halis aşifte, üstünden akıyor...’ gibi mahalle vari fena zanlarla dünyayı lekeler, kirletirdi...” (Karay, 2017: 59).

Ulusal Gelişimi Destekleyen İletiler

a) Misafirperverlik

Milletimizin dünya genelinde bilinen en önemli karakteristik özelliği misafirperverliktir. Misafire izzet ikram, rahatlığının düşünülmesi hem ev sahibini mutlu eden bir davranış hem de gelen misafiri rahat ettiren bir durumdur. Bu ileti aşağıdaki şekilde görülmektedir:

“...Burada daimi bir misafir resmi geçidi yapılırdı. Zarflı fincanlardan kahveler verirler, elmastıraş bardaklarla şerbetler getirirler, herkesi derecesine göre sessiz, pırtırsız teşrifatla ağırlandardı...” (Karay, 2017: 45).

b) Milli Değerleri Suiistimal Etmemek

Yazar, aslen Türk olmayan ancak cemiyet içinde sahte vatanseverlik taslayan birisi için aşağıdaki eleştiriyi yapmıştır:

“...Madam Aldiyado babadan İspanyol ve anadan İtalyan olmak iddiasında yarı dalkavuk bir hoş sohbet kadındı, ondan çok haz ettim, yalnız sahte vatanperverliği

hiç hoşuma gitmedi. Devletimiz, diyor, devletimiz işitiyordu...” (Karay, 2017: 152).

Zenginlerin içindeki bazı memleket düşmanlarından bahsedilmiş. Anlatıcı bu tip kişilerden nefret ettiğini, iyi anlaşıyor olsa dahi, kızgınlığını engelleyemediğini ifade etmektedir:

“...Bu dört günlük zenginlerde ne derin bir memleket adaveti vardı. Hariçte refah ile yaşayabilmek imkanı hasıl oluverince, derhal, onlara bir vatan düşmanlığı geliyor, memleketi her vesile ile tahkir dillerinin pelesengi oluyordu...” (Karay, 2017: 192).

Öteki Eğitsel İletiler

a) Kitap Okumanın Önemi

Eserde iyiliği ve güzel ahlakıyla övülen Paşa'nın okuduğu eserin ismi verilmiştir. Oldukça kültürlü bir adam olan Paşa'nın okuduğu isim Evliya Çelebi'dir. Okurlar Evliya Çelebi'nin eserinin ismini de bu sayede görmekte ve merak uyandırmaktadır:

“...O bunların arasına sokulur, memnun, müsterih, Evliya Çelebi Seyahatnamesini okurdu. Ne iyi yürekli adamdı...” (Karay, 2017: 47).

4.2.2. Yezidin Kızı

Kişisel Gelişimi Destekleyen İletiler

a) Empati Yapmak

Hikmet, evdeki yardımcısı Musa'nın kendine karşı anlayışlı davranmasını terbiye unsuru olarak yorumlamıştır:

“...İlk günleri ekilecek tohumdan, satılacak buğdaydan bahsediyordu; dinlemek istemediğimi görünce Çerkez terbiyesiyle artık ısrar etmeyerek unlardan söz açmadı; şimdi gezme, eğlence tavsiyelerini de kesti...” (Karay, 2017: 41).

Ahlaki Gelişimi Destekleyen İletiler

a) Dürüst Olmak

Yalan, hem ahlaki boyutta hem de evrensel olarak tüm dünyada bütün dinlerde büyük bir günah, suçtur. Yalananın kötülüğü üzerine ve ticaretin iyi yapılmasının, yalandan uzak olmasının gerekliliği üzerine aşağıdaki ileti yer almaktadır:

“...’Bu küçük cemaatimiz çok ahlaklıdır. Ticaret yapmamak istemelerinin sebebi ticaretin yalana müsait olmasıdır. Yalan, üzerlerine Tavus’un gazabını cezbeder...” (Karay, 2017: 114).

b) Rüşvet Almamak

Rüşvetin, ahlaki olarak çok bozuk bir huy olduğunu söylemek mümkündür. Çıkar için birisine hak etmeği bir mal ya da para vermek rüşvet için yeterli bir tanım olacaktır. Aşağıdaki iletide ise anlatıcı Zeli, mutlu olduğu bir anı, rüşvet almayan birisinin yaşadığı mutluluğa benzetmiştir:

“...feragat lezzeti, rüşvet almayan namushunun hem nedamete, hem gurura sevk eden acayip keyfi...” (Karay, 2017: 150).

Dini Gelişimi Destekleyen İletiler

a) Dini Konularda Anlayışlı Olmak

Yezidiliği bir itikat, din gibi aktaran Zeli, inanışlarını anlatırken diğer dinlerden efsane ve mucizeleri de aktarmaktadır. Birden çok konu hakkında okurlar, kıssalar sayesinde bilgiyle karşılaşmaktadırlar:

“...Musa’nın Kızıldeniz’i geçmesini hatırlatan bir rivayet...Hoş, dinler birbirlerine benzerler ve birine inanınca ötekilerin hikâye ve efsanelerine inanmamak için sebep kalmaz...” (Karay, 2017: 67).

“...’Mesela tufan hikâyesi: Dünyayı basan sular çekilir gibi olunca Nuh’un gemisi kayaya çarpıp tehlikeli bir yara aldı...” (Karay, 2017:70).

Ulusal Gelişimi Destekleyen İletiler

a) Vatansever Olmak

Vatanını, gurbette görülenlerden daha renkli olarak tarif etmiştir Zeli:

“...Memleket özleminde de ben bir renk hicranı bulurum: Gurbette kalana öyle gelir ki, ayrıldığı yurdunda her şey bulunduğu yerdekilerden daha renklidir; daha hoş, daha cana yakın renklidir...” (Karay, 2017: 84).

Evrensel Gelişimi Destekleyen İletiler

a) İnançlara Saygılı Olmak

Kurgusal bir olay olsa da yazar ırkları ortadan kaldırmak için yapılan soykırımların, ne kadar kötü olduğunu, vahşice ve insanlık dışı olduğunu aşağıdaki iletide görülmektedir:

“...Yezidileri ortadan büsbütün kaldırmak istemişti. Katliamların ne demek olduğunu size tasvir etmeyeceğim; pek korkunçlarını çok yakından görmüş olmanız lazım gelir...” (Karay, 2017: 55).

Öteki Eğitsel İletiler

a) İnançlara Saygılı Olmak

Eserin konusu Yezidiler olduğu için bu inanış hakkında bilgiler de yer almaktadır. Eserde de bunun yaygın bir inanış olmadığından bahsedilmektedir. Bu sebeple kahramanın merakını cezbeder ve Zeli, Yezidi inanışı hakkında bilgiler verir:

“...Yezidi bir tanrıya inanır; fakat bunun altında bir ikinci tanrı daha vardır: Bu da bir teslistir. Katolikler, bilirsiniz ki Allah'ta üç şahsiyetin mevcudiyetine, bu için tek ve taksim edilmez bir birlikte, birbirlerine müsavi bir cevherden olduğuna itikat ederler. Bu üç şahsın üçü de, onlarca hakiki Allah'tır, ama yine Allah birdir; Müslüman ve Musevi inanışına uymayan, ancak Hintli ruhunu kavrayan bir itikat...” (Karay, 2017: 59).

4.2.3. Çete

Kişisel Gelişimi Destekleyen İletiler

a) Nezaketli Olmak

Nezaketli olmak ve teşekkür etmek önemli bir erdemdir. Bununla ilgili oldukça nezaketli tavırları olan kahraman şu şekilde konuşmaktadır:

“...İltifatlarına karşı, lütfen, teşekkürlerimi de bildiriniz...” (Karay, 2017: 37).

Esir düşen Nina'nın güvende olduğunu ona anlatırken kibar davranan Türk çetesinin bu davranışı Nina'nın da dikkatini çeker:

“...Tekrar bir bakış, bu medeni hareket bir Türk çetesinden beklenebilir mi der gibi...” (Karay, 2017: 91).

b) Fedakâr Olmak

Kahraman, aşkın yalnızca güzel duygular eşliğinde, ahlaki kurallara da bağlı olacak şekilde yaşandığında insanı mutlu edeceğini belirtmiştir:

“...aşk, ancak fedakârlığın olduğu yerde yaşayabilir...” (Karay, 2017: 155).

c) Sadakatli Olmak

“...Kendimi onun daima itaatli, her cefaya katlanmış, fasilasız mesut bir maşukası yapamadığıma yanıyorum. Öyle sadık, vefalı bir eşi olabilirdim ki...” (Karay, 2017: 154).

Bu iletide yazar evlilik ve birliktelikte vefa ve sadakatin önemi üzerinde durmuştur. Bu değerlere önem veren kişilerin ideal bir eş olduğunu vurgulamıştır.

Toplumsal Gelişimi Destekleyen İletiler

a) Vatansever Olmak

Ülkemizin sahip olduğu güzellikler, özellikle coğrafi olarak, bu eserde sıkça dile getirilmiştir. Bu güzellikler o bölgede yazarın bulunmasının ardından izlenimlerinden

ve araştırmalarının neticesinde aktarılmıştır. Bölgenin coğrafi güzelliğini eserde abartmadığını söyleyen yazar, bir profesörden alıntı yapmaktadır:

“...Dünyanın en güzel dağlarından biri derken romanımızın geçtiği bir yeri süslü göstermek için mübalağaya kapıldığımızı hükmetmeyiniz. Fizik ve tarih profesörü oryantalist rahip Henri Lammens diyor ki: ‘Yemyeşil ve iç açıcı tabiat manzaraları görmek için merkezi Avrupa dağlarına tırmanmaya hacet yoktur. Amanoslar’da bir gezinti sizi daha insan ayağının basmadığı misilsiz güzelliklere götürür...” (Karay, 2017: 87).

Ahlaki Gelişimi Destekleyen İletiler

a) İspiyoncu Olmamak

Birisini gammazlamak, dedikodusunu yapmak ya da çıkar sağlamak için bilgi vermek insanın ahlaki olarak bir kusuru bulunduğunu ifade eder. Mert davranış da bu gibi davranışları yapmayan, cesur kişilere verilen güzel bir sıfattır:

“... ‘Karı bizi gammazlar mı dersin?’... ‘Mert huyludur o...Kerpetenle ağzından bir laf alamazsın.’...” (Karay, 2017: 143).

Ulusal Gelişimi Destekleyen İletiler

a) Vatansever Olmak

Bu eserde, sıklıkla ulusal değerlere ait iletiler bulunmaktadır. Hatay’ın bağımsızlığı için vatani savunan, sınırdaki bir çetenin yaşadıkları ve buna bağılı bir aşk hikâyesi anlatılmaktadır. Savaşlarda yapılan zulümlerden bahsedilen aşağıdaki satırlar, barışın ve ülkelerarası iletişimin ne kadar önemli olduğunu ifade edilmektedir:

“...Müdür, Çarlık Rusya’sının bundan pek farklı olmayan Sibiryâ zulümlerini zihninden geçirmede değil...” (Karay, 2017: 35).

Eserde Karacaoğlan ve Türkülerimiz ile ilgili yer alan ileti, milli duyguların gelişmesi için fayda sağlayacaktır:

“...Fakat oradaki dağ gezintilerinde kadın ve erkek şen üniversitelilerin kahkahaları, çığlıkları, çılgınlıkları yerine burada Öksüz’ün mırıldandığı Karacaoğlan türkülerini dinliyor; memleket aşkının bağrını yaktığını duyuyor...” (Karay, 2017: 52).

b) Vatanın Bağımsızlığını Korumak

Milli Mücadele hakkında Nina'ya bilgiler veren Kıran Bey, içindeki milli ve vatansever duyguları da açığa vurmaktadır:

“...Oralarda bir millet yerinden sökülme isteniyor; bir dil susturulmak, bir kudret eritilmek için çalışılıyor. Yabancı üniformaların, bir sağlam binayı yıkmak için toplanmış amele gibi, elde kazma, kan ter içinde uğraşıp durduğu görülmektedir; oralarda bir felaket devam etmektedir...” (Karay, 2017: 118).

“... 'Ne mi yapmak istiyoruz? Nasıl mı kurtaracağız? Bunu mümkün görebiliyor muyuz? Elbette! Hiç şüphesiz! Sonuna kadar vuruşarak, ölüp öldürerek! Tam bir istiklal kazanıncaya kadar!'...” (Karay, 2017: 119).

“...Netice ne olursa olsun Türkiye tekrar fişkiracaktır. O, kökü kazanacak milletlerden ve Anadolu da taksime uğrayacak ülkelerden değildir...” (Karay, 2017: 119).

“...Biz Atilla, Cengiz ve Timur gibi cihan tarihinin mislini kaydedemediği üç cihangir yetiştirdik. En büyük imparatorluğu kuran bizleriz. Bütün bir Avrupa akınına Türk varlığından kopmuş bir küçücük serdarımız yerin dibine geçiriverdi. Kılıç Aslan! Osmanlı Türklüğü asıl büyük Türk ateşinden fırlayıp Anadolu'ya düşmüş bir kıvılcımdı... O bile Şarlken ile beraber şu Avrupa'yı yarı yarıya taksim ediverdi. Böyle bir mazisi olan ırkın yarın yine böyle bir istikbali olacaktır, bu istikbalin beşiği, kaynağı ise Anadolu'dur. İşte biz onu kurtarmak istiyoruz, o istikbal ermek için!” (Karay, 2017: 119).

“...Hatay'ın kendine has bir kahramanlık tarihi vardır. Milli mücadele sıralarında bu havalideki ufak tefek çetelerin, istilacı muntazam taburlara karşı yaptığı savaş hepsinden meraklı ve ibretle tetkike layıktır...” (Karay, 2017: 171).

Evrensel Gelişimi Destekleyen İletiler

a) Vatani Göreve ve Bağımsızlığa Önem Vermek

Askerlik, birçok ülke için önemli, şerefli bir meslektir. Eserde yer alan bir kumandanın eşine sorulan soruda, esir olmanın yerine ölmeyi tercih eden askerlerden şu şekilde söz edilmektedir:

“...Akrabamdan üç general vardı, üç general Daniloviç...Biri Galiçya'da öldü; ikincisi Kolçak ordusunda Kızillara esir olmamak için intihar etti; üçüncüsü Buz Denizi'nde Solovki Adası'na sürüldü...” (Karay, 2017: 34).

“... Keşke o tabanca patlayıvermiş olsaydı... Nina, işin farkında olmaya vakit bulamadan ölü düşmüş bulunacaktı. Hâlbuki esir oluyordu...” (Karay, 2017:76).

Öteki Eğitsel İletiler

a) Atasözü Bilgisine Sahip Olmak

Eserde yer alan aşağıdaki atasözü, konuşmanın devamında aslen Rus olan kahramanın Türkçe bilip bilmediğine dair konuşmanın açılmasını sağlamıştır:

“...Bir Türk darbu meseli hatırlıyorum: Büyük başın ağrısı büyük olur...” (Karay, 2017: 47).

b) Kitap Okumak ve Kültürlü Olmak

Eserde Dünya Edebiyatı eserlerine de atıfta bulunmaktadır. Bu da okurlar için bilgi verici olmakta ve merak duygusu oluşturmaktadır:

“...Kıran’da bu yer, Jules Verne’in Gizli Ada ve İki Sene Mektep Tatili romanlarındaki konforlu mağazalar kadar hoş göründü...” (Karay, 2017: 50).

Eserde Sokrates ve Eflatun’un kendi duygularını anlatmak için söylediği sözlerine atıf yapılmıştır. Felsefe biliminin mihenk taşı niteliğinde iki isim olan bu isimler, okuyucu için merak duygusu uyandıracaktır:

“...Sokrates: ‘Hüsn kısa bir zulüm ve bir istibdattır.’ Der; Eflatun da bunu ‘ tabiatın bahşettiği bir imtiyaz’ tarzında anlatır...” (Karay, 2017: 149).

4.2.4. Sürgün

Kişisel Gelişimi Destekleyen İletiler

a) Vefalı Olmak

Deli Kenan’ın ölümünden sorumlu tutulan Hilmi Efendi’ye, Çopur Apti çok sinirlenir; tartışıkları için Kenan’ın öldüğünü düşünür. Hilmi Efendi, saldırmayı düşünse de ondan gördüğü iyilikleri, vefa borcuyla bunu yapmaktan vazgeçer:

“...Hilmi için onu iki tokatta susturmak işten bile sayılmazdı; iyiliğini gördüğü için ilişmemiştii...” (Karay, 2014: 42).

b) Utanma Duygusu Taşımak

İnsanın kendisi ve milleti için utanma duyması önemli bir meziyettir. Hilmi Efendi ailevi ve şahsi konuları anlattığı anlardan utanma duygusu yaşar:

“...Daha sonra tanımadığı iki gence oturup hayatının yabancılar üzerinde hem kendisine, hem de milletine karşı iyi bir tesir bırakmayacağı mahrem noktalarından bahsetmesinden utanma duydu; bütün gün suratı asık çalıştı...” (Karay, 2014: 59).

c) Aileye Bağlı Olmak ve Okumanın Önemi

Sitti Nevber’in geride bıraktığı hayat ve ailesi için pişmanlık ve üzüntü duyduğunu ifade ettiği satırlarda; eğitimin, aile bağlarının ve hayallerin önemini belirtmiştir:

“...Şayet, şu yatakta sızıp kendinden geçmiş adama kapılmamış olsaydım bugün beni Anadolu kasabalarından birinde mektep hocası olarak bulacaktınız; seyyar operet kumpanyası oyuncusu ve Halep’te kantocu kız değil. Darülmuallimat’a gidiyordum, bitirmeme iki sene kalmıştı; anamın ümidi bendeydi, babamın göz bebeğiydim, üzerime titrerdi. Onu hatırladıkça yüreğimin içi yanar; bakınız gözlerim yaşla doldu...” (Karay, 2014: 154).

Toplumsal Gelişimi Destekleyen İletiler

a) Yardımlaşmak

Toplumda birlikte yaşayan insanların, bilhassa yabancı memleketlerde bulunan insanların ortak payda olan memleket konusunda buluşmaları, dertlerine ortak olmaları önemlidir:

“...Sürgün düşenler birbirlerini aramalı, dertlerine iştirak etmeli, ellerinden gelen yardımı karşılıklı yapmaktan geri kalmamalı imişler...” (Karay, 2014: 105).

Ahlaki Gelişimi Destekleyen İletiler

a) Aileye Bağlı Olmak

Sürgün romanının kahramanı Hilmi Efendi, ülke dışına gönderildikten sonra İstanbul’da bıraktığı karısını ve kızını düşünmeye başlar. Kızının çok da ahlaki sayılamayacak davranışları Hilmi Efendi’yi üzer. Ahlaki ve iyi evlat olma konulu ileti şu şekildedir:

“...İstanbul sokaklarında terütaze, iratsız, akarsız, cahil bir anne elinde bıraktığı kızının akıbetinden korktu. Oynakça demeye cesaret edemiyordu ama biraz hoppalığını sezdiği, üzüldüğü Seher, gurbette içinin en belli başlı derdi olacaktı...” (Karay, 2014: 10).

b) İyi Niyetli Olmak

Hilmi Efendi, Suzidil’e kavuşamamasına rağmen; onun ahlaklı iyi bir insanla evlenmesini ve mutlu olmasını temenni eder:

“...Demin düşündüklerinden utanıyordu, ‘İyi ettim de bir günah işlemedim, şimdi vicdan azabı çekecektim. İnşallah mesut olur, Mısır’da zengin ve ahlaklı bir adama varır, saraylarda, otomobillerde, mücevherler içinde yaşar...” (Karay, 2014: 100).

c) Ahlaklı Yaşamak

Seher’in kötü vaziyeti hakkındaki aşağıdaki satırlar ahlaki kavramların önemini ifade etmektedir, bu ileti de ahlaki unsurların yanı sıra uyuşturucunun da etkisi görülmektedir:

“...Seher, şimdi zalimce, haince, ahaksızca işler yaptığı zaman duyduğu zevkin içindeydi; bundan bir sevişme kadar keyifleniyor, lezzetten yüzünün hatları kırışıyordu. Beyaz toza alışalı beri yalancılık, düzenbazlık, eziyet tiryakisi de olmuştu...” (Karay, 2014: 193).

Ulusal Gelişimi Destekleyen İletiler

a) Memleket Sevgisi Taşımak

Memleketinden birtakım sebeplerden ötürü sürgün edilen kişiler, özellikle içlerinde vatan sevgisi varsa gittikleri yerlerde içlerinde en büyük ıstırapları yaşarlar. Eserin kahramanı Hilmi Efendi de böyle birisidir. Memleket hasretini içinde hissederek, aşağıdaki ulusal değerleri içeren iletiyi okura sunmuşlardır:

“...Konuşulan dilden bir kelime anlamadığına bakarak da hâlini kimseye anlatamayacağına hükmetmişti. Bir ümit noktası vardı; kendisinden önce memleketten kaçıp buralara gelmiş birilerine rastlamak...” (Karay, 2014: 10).

Gittiği yerde oldukça şiddetli bir şekilde yabancılaşma çeken Hilmi Efendi, Apta ismindeki memleketlisi ile karşılaşınca içinde biraz alışmışlık hisseder. Bu his gurbetteki

hemşerilerin birbirlerinde gördükleri memleket duygusu sayesinde, aynı anadili konuşmaları sayesinde olmaktadır:

“...Hilmi Efendi’ye memleket artık eskisi kadar yabancı görünmüyordu; içinde bir tevekkül, bir ümit doğdu: ‘Dur bakalım’ diye söylendi, ‘Galiba korktuğum gibi olmayacak!’...” (Karay, 2014: 23).

Hilmi Efendi’nin çalıştığı konakta kalfalık yapan Suzidil, memleketlisi Hilmi’ye yakınlık duymaktadır. Memleket hasreti hakkındaki ileti şöyledir:

“...Hilmi Efendiye herkesten fazla yakınlık duymaktadır; memleketlisi değil mi, derdini döküyor, ufak tefek sır veriyor, fikir danışıyor. Bütün emeli geri dönmek, yabancı topraklardan; yabancılar elinden kurtulmak!...” (Karay, 2014: 73).

b) Vatanın Çıkarlarını Korumak

Türk askerine laf söyleyen, Yunanlıların tekrar ülkemize saldırı hazırlığında olduğunu söyleyen birine karşılık olarak Hilmi Efendi; Türk askerinin yaptığı gayreti ve onuru için aşağıdaki sözleri sarf eder:

“...O asker, Yunanı denize döktü; ecnebileri memlekette dışarı attı, devlete istiklal kazandırdı. Lozan’da murahhaslarımız Lord Curzon’a laf söyletmiyorlar, hep askerlerimiz sayesinde...” (Karay, 2014: 32).

Suzidil, ülkeden ayrılan şehzadelerle birlikte gittiğinden beri içten içe yaptığı fedakârlığı düşünerek vatan hasreti çektiğini anlar, sebebi ise iletide şu şekilde verilmiştir:

“...Zira Suzidil sadakat göstermek lüzumunu duyarak Şehzade’nin ve ailesinin peşine takılıp arzusuyla gurbete düşeli beri, onların kendisine benzeyen mahlûklar olmadığını sezmişti; derin bir yabancılık duyuyor, asıl bu sebepten daüsilâ çekiyordu...” (Karay, 2014: 78).

Yukarıdaki iletide de Suzidil, sadakatli davranmasına rağmen buna değmeyecek insanlarla birlikte gittiği için yabancılık hisseder. Başka ülkelerde vatanından kopmanın üzüntüsünü hissetmektedir. Bu sebeple okurlar hem milli duygulara bağlılığı hem de sadakatli olma iletisini anlayabileceklerdir.

Öteki Eğitsel İletiler

a) Kültürel Bilgilere Sahip Olmak

Eserin geçtiği Beyrut'a ait kelimeler, kültürel unsurlar, yemeklere eserde yer verilmiştir. Bunlardan bir tanesi de tarifi ile birlikte şu şekilde verilmiştir:

"...Çopur Apti bir aralık kayboldu; sonra tahin ile nohut ezmesinden yapılmış, üzerine maydanoz ve nar taneleri gezdirilmiş bir nevi yerli yemeğiyle, 'hummus' ile döndü..." (Karay, 2014: 26).

Eserde yine çok sayıda yöresel türküler ve atasözleri yer almaktadır. Bunlardan bir tanesi:

"...Koyunun bulunmadığı yerde keçiye Abdurrahman Çelebi derler!..." (Karay, 2014: 74).

Eserde yer alan kültürel unsurlardan bir tanesi de Karagöz oyunudur. Beberuhi'nin Halep şehri için söylediği tekerleme şöyledir:

"...asırlardan beri Karagöz oyunlarında 'Beberuhi'ye:

Bindim dolaba

İndim Haleb'e

Paraları verdim

Raki, şaraba! Türküsünü söyleterek bu şehrin bir safa beldesi olduğuna bizi inandıran Halep..." (Karay, 2014: 127).

Eserdeki başka eserlere yapılan ithaflardan bir tanesi de şudur:

"...Aklından ihtiraslara kapılarak mahvolmuş iyi adam tipleri yaşatan romanlar geçmeye başladı. Mesela 'Zehra'daki, tulumbacı koğuşuna kadar düşen genç!..." (Karay, 2014: 197).

4.2.5. Anahtar

Kişisel Gelişimi Destekleyen İletiler

a) Anadili Güzel Konuşmak

Refik Halid, dil bilincini geliştirecek ifadeleri sıklıkla kullanmıştır. Onun için, birinin kalitesini ve kültürünü gösteren en önemli belirtke kullandığı dildir. Türkçeyi güzel ve hatasız konuşanlar kadar, dilin inceliklerini bilen, edebiyat kültürü olan kişiler de eserlerinde yer almıştır. Bu hassasiyeti kahramanların ağzından da sıklıkla duyulmaktadır. Aşağıdaki ileti de bunlardan birisidir:

“... 'Yale anahtarları bulunur ve tamirat edilir.' Diye bozuk Türkçeli ilan gözüne iliştiğe sinirlendiği için hatırında kalmıştı...” (Karay, 2017: 10).

b) Kendini Geliştirmek

Kişilerin olgunlaşması konusunda aşağıdaki iletilerde, olgunlaşmanın nasıl olması gerektiğini belirtmiştir. Kişinin kendini geliştirdiği süreçlerde nasıl tavır alınması gerektiği şu satırlarda belirtilmiştir:

“... 'Yarın mebus olurum, vekil olurum, yüksek vazifelerle Avrupa'ya, Amerika'ya giderim. Karım silik kalmamalı.' Diye düşünmedi miydi? Görgüsüz yetişmiş rical kadınlarının oralarda nasıl gaflar yaptıklarını biliyordu, gözleriyle de görmüştü; utancından yere geçmişti. Fakat... 'Fakat' diyordu, 'lüzumlu şeyler bu şekilde mi öğrenilir? Mazbut usullerde, zararlı tarafları önlenerek, daha yavaş ve daha esaslı bir olgunlaşmak mümkün değil midir?'...” (Karay, 2017: 45).

Toplumsal Gelişimi Destekleyen İletiler

a) Liyakatli Olmak

Gençler hakkında söylenmiş aşağıdaki satırlar, eğitimin dış görünüşten daha önemli olduğunu vurgulamaktadır:

“...Hepsi talimli gibiydiler ve çok katı, çok dik, kendilerini çok beğenmiş delikanlılardı. Eğer bu beğeniş ve güven gerçek bilgi ve ihtisasa dayansaydı şüphesiz daha sağlam, daha verimli olurdu. Sadece bir hükümet sisteminden ve bir zümreden kuvvet alıyordu...” (Karay, 2017: 49).

b) Sonradan Görme Olmamak

Toplumsal statüsünde değişiklik olan bazı insanlar hemen eski kalitelerini kaybederek, kendilerini süslü, gösterişli ve boşa geçirilen ortamlarda buluverirler. Böyle sonradan görme olan insanlar yazarın eserlerinde sık sık eleştirilmiştir. Bunlardan bir tanesi de şöyledir:

“...Parası çoğaldıktan sonra o güzel hayatı – mevkilerine uygun sosyeteye karışmak ve uymak suretiyle- muhakkak ki soysuzlaştırmışlardı. Moda semtlerde yazlıklara taşınmalar, gece hayatına atılmalar, mütemadi davetler, ziyafetler, kulüplere devamlarla az zamanda değişmişler, kuklalaşmışlardı...” (Karay, 2017: 109).

Ahlaki Gelişimi Destekleyen İletiler

a) Utanma Duygusu Taşımak

Utanma duygusu, ahlaki değerlerle iç içe olan bir histir. Yakınlarından gizli kapaklı işler çevirenler, açığa çıkma korkusu ile yaşarlar ve bu durumdan utanç duymaya başlarlar. Utanma duygusunu yaşayan insanlarda ahlaki vicdan ve içsel kanunlar vardır. Çünkü yaptığı şeylerin ya da sarf edilen sözlerinin hatalı, ayıp, yanlış olduğunun farkındadırlar. Bu sebeple utanç duygusu yaşarlar. Utanma duygusunun nasıl olduğu, yaşanılan bir olay neticesinde aşağıdaki şekilde aktarılmıştır:

“...Anlaşıyor ki Rüstem yüz yüze konuşmaktan çekiniyor, utanç duyuyor; küçücük pusulalara yazıp bildirmeyi tercih ediyor. Kenan da utanıyor, yaptırdığı işin fenalığını biliyor. Fakat başka çare var mı?...” (Karay, 2017: 143).

“...Rüstem azıcık utanmıyor muydu? Utandığından dolayı olacak ikide bir başını çeviriyor, tavana, etrafa bakar görünüyor...” (Karay, 2017: 199).

b) Şüpheli Olmamak

Yaptıklarından, karısının sadakatinden şüphelenerek onu takip ettirecek kadar kendisini kaybeden Kenan, kendi vicdanının sesini bastıramaz. Karısına şu cümleleri sarf eder ve önceden yaptıklarından pişman olduğunu, azap çektiğini ifade eder:

“...’Vicdan azabı duyuyordum; bir ahlaksızlık yaptığıma inanmışım. Zaten nazarımda ahlaksız olmayan yoktu. İnsafsız, utanmaz, aynı zamanda miskin, sefil bir ruhla dolaştığım o dünya ne kadar iğrençti’...” (Karay, 2017: 256).

Öteki Eğitsel İletiler

a) Sadakatli Olmak

Aile hayatı ve sadakat, hem ahlaki hem de toplumsal kurallar içinde önem verilen unsurlardandır. Aile hayatında düzgün davranışlar ve sadakatli olanlar hem çevreleri tarafından hem de eşlerden birbirlerine karşı olumlu düşünülmesini sağlar:

“...Bir kadın için erkeğinin tek sevgilisi, biricik mabudesi olmak kadar güzel ne tasavvur edilebilir? Bunu bilmek her zevkin üstündedir; eksikler varsa bile tamamlamaya yeter; yavan taraflarına bile tat katar...” (Karay, 2017: 185).

b) Kitap Okumanın Önemi

Bu eserde de yine diğerlerinde de olduğu gibi Dünya Edebiyatı klasiklerinden bahsedilmiştir. Bu kez de kahramanın okuyup, beğendiği eserler olarak konuşma içerisinde verilmiştir:

“...Rüstem bir zamanlar ‘Sefiller’i , ‘Monte Kristo’yu, ‘Paris Esrarı’nu okumuştur; tesirlerinden kurtulamamıştı...” (Karay, 2017: 214).

4.2.6. Bu Bizim Hayatımız

Kişisel Gelişimi Destekleyen İletiler

a) Kültürlü Olmak

Kitap, dünyayı değiştirecek unsurların başında gelmektedir. Yazarın oluşturduğu çoğu eğitimli karakterler kitap okumayı seven, kültürlü insanlardır. Felsefe ve kitap okumaya teşvik edici ileti şöyledir:

“...Mazlum, selamlık kısmındaki yazı odasında kitap okuyordu; hatta unutmamıştır, sosyoloji ismiyle yepyeni bir ilim zuhur etmişti; önündeki kitaplar Auguste Comte’un izinde yürüyen Fransız muharrirlerinin eserleriydi...” (Karay, 1973: 74).

“...O yaşta ilim merakına kapılanlar herkesin yaptığını yapmaz ve herkesin sevdiğini sevmez görünmek isterler...” (Karay, 1973:74).

b) Pişman Olmak

Geçmişinde münasebetsiz şeyler yapmış olanlar, yaşları belli bir seviyeye geldikten sonra geçmişlerinden pişmanlık duymaya başlarlar. Ya yaptıklarının kötü sonuçlarını gördükleri için ya da yapamadıkları şeyler için bu pişmanlığı yaşarlar. Geçmişte beyhude geçirdiği ve aile hayatı kurmadığı için pişman olan Mazlum Sami hakkında şu satırlar durumun ciddiyetini göstermektedir:

“... ‘Galiba züppenin biriyim ben; züppe geldim, züppe gideceğim.’ Hepsi bunu ispat etmiyor mu?Bütün ömrü memleketinden uzak frengane köksüz ve özsüz maceralar! Fraklı ve makferlanlı, beyaz ve fildişi bastonlu operet beyi hayatı! Çiçek yollayıp götürmeler, hususi kabinelere sofrta kurdurup elin aşüftelerine kışın karpuz yazın portakal ikram etmeler, süvarilikler ve ekpajlar, bunları yapmaktan için için övünmeler, o özentiler ve özleyişler; Neydi bunlar? Ne yaptıysa gösteriş, taklit, şahsiyetsizlikti; sapıklıktı. Sapığın biriydi vesselam!...” (Karay, 1973: 212).

Toplumsal Gelişimi Destekleyen İletiler

a) Sonradan Görme Olmamak

Yazar, sonradan zengin olanların birçoğunda aniden değişen davranışlar ve sonradan görme tavırlar olsa da genellemeler dışında kalanlar da olduğunu belirtiyor; bu sayede çevresinde bildiği, sevdiği insanlardan zengin olanları zan altında kalmaktan kurtarıyor:

“...Çabuk ve kolay servet yapmış olanların hepsi de gösterişçi değildir; Şemsi bir meclisde ne sönük, ne silik kalan milyoner türedileri de bilir. Mesela şu, yanınan geçen pısırik, sünepe, korkak bezirgan tavırlı adam gibi...” (Karay, 1973: 67).

Toplumun bozulan çehresini eleştirdiği aşağıdaki iletide yazar, eskiyi özlemekte ve insanların girdikleri her yerde büyük bir talana ve yıkıma yol açtıklarını ifade etmektedir:

“...Tarabya ve Yeniköy’e gelince, onlar ayrı bir alemde; kibar yatağıydı. Şimdi düttürüleşti, şunun bunun eline geçti; hanedan yalılarını oda oda kiraya veriyorlar. Birtakım kumarhaneler de açılmış, pencerelerde, sokaklarda sarhoş kadın kahkahaları aksediyor, berbad!...” (Karay, 1973: 21).

b) Görevini Düzgün Yapmak

Yazar, devlet görevinde bulunan bürokrat ve memurların zaman içinde tembelleşerek işlerini yapmaz duruma gelmelerini şu şekilde eleştirmiştir:

“...’Yürümeyen adamın zihni durur, dedi, yüksek makama geçenlerin fikir verimsizliklerinde biraz da arabayla otomobilin tesirini aramalıyız. Bunlar yayan dolaşmağı bırakınca hem lüzumluğu görmez oluyorlar, hem de dimağ işlekliklerini kaybediyorlar. Karın yapmaları da bundan!’...” (Karay, 1973: 33).

c) Aileye Bağlı Olmak

Yazar eski ile yeniği kıyasladığı bölümlerden birinde, gençlerin nasıl olması gerektiğine, eski aile sofralarına duyulan hasreti dile getirmiştir:

“...Frenk misafirlerinin meclislerinden kaçıp tek başımıza yemek yiyeceğimize bir aile sofrasında oturacaktık. Karşımızda tertemiz giyinmiş gençler dizilecekti, terbiyeli yetiştirilmiş olacaklarından bunların seyri bile hoşta gitmeyecek miydi? Eski büyük ailelerin hepsi, çeşitli sebeplerle çarçabuk haritadan silindi...” (Karay, 1973: 147).

d) Özenti Olmamak

Eski ile yeni arasında kalan tipler, kararsızlıklarıyla yalnız kaldıkları hayatlarında bir takım pişmanlıklar duyarlar. Ne buldukları yere ait hissederler ne de oradan vazgeçebilirler. Yaşanılan toprakların kültüründen beslenmeyenler, arada kalıp yalnız bir hayat geçirerek pişmanlıklarla yaşarlar:

“...Berbat etmişim hayatımı! Ne Türk’e benzedim ne Frenk’e...Münasebetsiz bir tip olup çıktım...” (Karay, 1973: 210).

Ahlaki Gelişimi Destekleyen İletiler

a) Vicdanlı Olmak

Vicdan azabının ne kadar huzursuz edici bir iç hesaplaşma olduğu aşağıdaki iletiden anlaşılmalıdır:

“...Nihayet hafif bir kalp krizi üzerine epeyce zamandır rüyalarında bile kendisini rahatsız eden düşüncenin bir vicdan azabı olduğunu anladı; hafifletmek için bir şeyler yapmak lazım geliyordu...” (Karay, 1973: 108).

b) Adaletli Olmak

İnsanların kendilerine sıkıntı çıkaracak olaylarda, suçtu hemen sessiz ve kendini savunamayacak durumda olanlara atması kötü bir şeydir. Bu gibi davranışları gösteren

insanlar, iftira etmekten kendilerini men edemezler. Konaktaki erkeklerle kadınların ilişkilerinde hep kadın tarafının suçlanıp, karşıdakilerine pay verilmemesi yazar tarafından eleştirilmiştir:

“...Vak’a çıkmayan konak pek nadirdi. Çocuk düşürtme yüzünden az facia mı olurdu? Asıl acıklı cihet şuydu ki bütün harem halkı hep kızları kabahatli çıkarır, bütün kinleriyle acizlere yüklenirdi. Beyleri baştan çıkaran onlardı, o aşifteler!...” (Karay, 1973: 165).

Dini Gelişimi Destekleyen İletiler

a) Dini ve Milli Bayramlara Önem Vermek

Müslüman ülkelerde Ramazan ayında yapılan etkinlikler ve günlük rutinler diğer zamanlardan farklı olmaktadır. Özellikle eski zamanlarda bu gibi mübarek aylarda, camiye gidilir, Hırka-ı Şerif ziyareti yapılır, eş dost görülürdü. Akşam iftar yemekleri verilir, aç açıkta olan gözetilirdi. Böyle bir dini vecibe olarak görülen ve dönemimizde kaybolmaya başlayan değerlerini yazar, şu şekilde aktarmıştır:

“...Uşağın ardi sıra, cilalı parkelere serili yol halıları üzerinde yürürken tuhaflaştı. Çocukluğumda Ramazanın on beşinden sonra anası ile ‘Hırka-ı Şerif’ ziyaretinde caminin üst katına çıkarken ve Eyüb’de babasıyla Hazreti Halid türbesinin içine girerken duyduğu heyecanı hatırladı. Sanki öyle kudsî bir yerde bulunuyordu...” (Karay, 1973: 11).

Kandil gecelerinin nasıl geçirildiğini anlatan iletilerde, bu eski günlere özlemle bakıldığı belirtilmiştir:

“...Evvela diyordu, bütün ev halkı yıkanır, temiz elbiselerini giyerdi; sonra hanımlar odalarına kapanır, başlarını örtüp minderlere diz çökerek edep ve erkânla (Yasin) okurlardı. Her tarafa hafif bir gül suyu ve ödağacı rayihası yayılır, sofralara bile kadın ahengiyle büsbütün tatlılanmış Kur’an sesleri dağılırdı...” (Karay, 1973: 221).

Ulusal Gelişimi Destekleyen İletiler

a) Ulusal Benliğe Sahip Çıkmak

Devletimizin sahip olduğu ulusal yönetim ve eğitim şeklini, Avrupalı devletlerin yeni bir şeymiş gibi tanıtmalarına yazarımız karşı çıkar ve aşağıdaki bilgileri verir:

“...Türk cemiyeti eskiden beri demokratiktir; çömezler hoca, müftü, kazasker, şeyhülislam olur; neferden müşir yetişir; uşak oğlu okur, yazar vezirliğe yükselir. Avrupa’da yeni denilecek bir devir diye başlayan ve inkılap sayılan şekil bizde kendimizi bildik bileli devam edip giden sosyal bir nizamdır...” (Karay, 1973: 33).

Yazar, tarihi kişiliklerden örnek verilen aşağıdaki bölümde, sevdiği kadının da gerçek bir sultan olabileceğini düşünerek; ihtimalleri ele alıyor:

“...Asüman hanımefendi hala adı anılan ve zarafeti dillerde dolaşan bir şahsiyet olmamış mıydı? Hürrem ve Kösem sultanlar birer köy papazı kızı değil miydiler? ‘Benim zavallı muhacir kızı da pekâlâ bir Hüsnüye Hanımefendi olabilirdi...” (Karay, 1973: 146).

Evrensel Gelişimi Destekleyen İletiler

a) Barışçıl Olmak

Dostluğun ve arkadaşlığın, tüm din ve inanışların üstünde bir olgu olduğunu; hoşgörü ve sevginin kurabileceğini bağlar aşağıdaki iletide görülmektedir:

“...Petraki çıkageldi. Ferruh Efendinin yanına sekiz yaşında girmiş, şimdi ellisini bulmuş olan bu Rum, katı Ortodoks’tu; Ferruh da koyu Müslümandı. Lakin ikisine de Allah korkusu hakim olduğundan birbirlerine değme dindaştan daha sağlam bağlanmışlar, sıkışınca biri selat selam getirerek, öbürü haç çıkararak herkes kendi imanına sadık, pek mükemmel geçiniyorlardı...” (Karay, 1973: 111).

Öteki Eğitsel İletiler

a) Sanat Eserlerini Bilmek

Eserde, ressam Salvador Dali, Picasso gibi ressamlardan ve resim sanatındaki fikir akımlarından bahsedilmiştir. Bu, okurlar için hem yazarın birçok farklı alandaki bilgisini göstermekte hem de bahsi geçen isimler ve akımlar hakkında onları bilgi sahibi yapmaktadır:

“...Yaşlı Profesör Santi’ye sürrealist ressam Salvador Dali isimli birini anlatıyordu: ‘ Hakiki dahi odur’, diyordu, ‘biz Picasso’yu sanırız. Picasso Avrupalılarca meşhurdur; Dali ise Yenidünya’nın bir şöhretidir’...” (Karay, 1973: 36).

b) Tarihi Eserleri Korumak ve Yaşatmak

Romanın kahramanı Mazlum Sami Bey, restore ettiremediği tarihi eserden yana devlete dem vurur. Tarihi eserlere ilgi gösterilmemesinden yakınır ve eser hakkında detaylı bilgiler verir. Tarihimiz ve eserlerimiz konusunda yeterli duyarlılığı gösteremediğimiz görülmektedir. Döneminde bu konuya değinen yazar, okurlar için tarihi bilinç kazandırmayı amaçlayarak aşağıdaki cümleleri sarf etmiştir:

“...Azapkapısında, Sokullu Mehmet Paşa cami arkasında çeşmenin hâlini gördünüz mü? Felaket! Felaket! On senedir başvurmadığım makam kalmadı, bir türlü tamir ettiremiyorum. Düşününüz, efendim, bu bir 17. Asır şaheseridir; II. Mustafa'nın zevcesi Saliha Sultan yaptırmıştır. Filhakika malum olmayan bir devirde restore edilmişse de bir daha el sürülmemiştir. Yanlarının birinde üç cepheli bir sebil de vardır. Bir sebil? Hem ne nefis... Kitabesinin on mısraını teşkil eden tarih Ebced hesabıyla 1145 i gösteriyor yani 1732. Ne yazık! Ne yazık!...” (Karay, 1973: 53).

Burada bakımı yapılmamış tarihi bir çeşmenin durumu hakkında kahramanın üzüntüsü görülmektedir. Tarihi eserlerin yıllar içinde gördüğü tahribat hem tarih bilinci hem de kültür birikimi için üzüntü verici bir durum olarak görülmektedir.

c) Edebi İsimleri Bilmek

Eserde yer alan bilgi verilen isimlerden bir tanesi de Evliya Çelebi'dir:

“...Şemsi dışarıya bakıyor, Evliya Çelebi'den okuduğu eski Haliç kıyıları tasvirini hatırandan geçiriyor. İçinde üç yüz bahçevanın çalıştığı ve istirdide avcılarının yılda on bin akçe 'avaid' verdiği bir saray şu, şimdiki enkaz yığını Hasköy'de imiş...” (Karay, 1973: 88).

Eserde bahsi geçen yazarlardan birisi de usta öykücü Maupassant'tır:

“...Maupassanttan okuduğu hikâye hatırına geldi: Bir delikanlı gençliğinde yol üstü hanlardan birinde köylü bir hizmetçi kızla münasebette bulunuyor...” (Karay, 1973: 133).

Bir diğeri Pierre Loti'dir:

“...Şemsi'ye Pierre Loti'nin 'İzlanda Balıkçısı'nda okuduğu, unutamadığı puslu Şimal denizi manzaralarını ve balıkçı Yan'ı hatırlattı...” (Karay, 1973: 154).

Diğeri ise:

“...Tolstoy’un (Yeniden Diriliş) romanındaki Prens Nekliyudof gibi ben de malımı mülkümü dağıtıp feragat ve nefsimi hakir görme rejimine giremem...” (Karay, 1973: 225).

“...Tolstoy’un yazdığı, maksatla uydurulmuş ve dramatize edilmiş bir maceradır. Büyük cepheli ve ahlak hedefli bir masaldır. Benimkinde fevkalade hiçbir şey yok...” (Karay, 1973: 225).

“...sen olanları ve olmuşları bilsen, hikâyesini dinlesen şuracıkta hüüngür hüüngür ağlardın! Ferhat’la Şirin, Kerem’le Aslı hikâyesini de geçti bu...” (Karay, 1973: 233).

4.2.7. Nilgün

Kişisel Gelişimi Destekleyen İletiler

a) Giyime Önem Vermek

Karşısında saygı değer insanlar olduğunu düşünenler; kılık kıyafetlerini, konuşmalarını ona göre ayarlarlar. Resmi ortamlarda, normalde olduğu doğallıkta davranılmamalıdır. Aile ve samimi çevrelerde insan, laubali olur fakat resmi yerlerin işleyişine bu laubalilik ters olduğundan, yakışık almaz. Eserde de kendisini Nilgün Sultan olarak tanıtan kızın yanına giden anlatıcı, ona karşı saygısızlık yaptığını düşünür:

“...Hoş, benim de ceketsiz ve kolsuz gömlekle gelişim laubalilikti ya! Sıcak, laubaliliğe yol açar, laubaliliğe ve tabiiğe...Şu var ki Nilgün Sultan’inki kadar değil...” (Karay, 2017: 16).

b) Görgü ve Görenek Sahibi Olmak

Adabı muaşeret kuralları insanların topluluk için saygı duyulmasına ve değer görülmesine vesile olur. Kahraman da bu edep kurallarını bilerek, iyi bir huy sahibi olduğunu şu sözlerle anlatmaktadır:

“...Vapurda üç Türk olacağız: Ben, deli Nil, isterik Dilbeste! Muaşeret adabını bilişim beni kurtarıyor. Lakin onları?...” (Karay, 2017: 47).

c) Nazik Olmak

Kabalık da diğer toplumsal kusurlardan bir tanesidir. Başkahraman Nilgün, kaba davrandığı için anlatıcıdan özür diler ve bu yaptığının bir hata olduğunu kabul eder:

“...Hakkınız var. Kendimi toparlayacağım. Deminki kabalığımdan dolayı da özür dilerim. Benden şüphelendiğiniz aklıma gelince böyle oluveriyorum...” (Karay, 2017: 75).

“...Maymunlar! Mendeburlar! diyor ve etiket ne söz, alelade terbiye kaidelerine uymayan bu hareketle masayı işaret ediyordu. Bir bela çıkaracaktı...” (Karay, 2017: 102).

“...Yüzüğü satmış galiba...Çok kaba muamele ettiğimin birdenbire farkına vararak: ‘Affedersin dostum.’ diye özür diledim, ‘Bugün bir aksiliğim var. Senin Türkçe bildiğini unutan benim. Sersemlik bende’...” (Karay, 2017: 136).

“...Hepsinden daha acayibi Nilgün’e de kızgınım. Onu düşünürken ağzımdan: ‘Hıh! Pöh!’ gibi küçültücü nidalar çıkıyor; omuz kaldırarak ve dudak bükerek! Kaba bir adam oldum, tekrar bir külhanbeyi...İngiliz kulübünde, smokinli, kibar insan şeklinde bir sabıkalı!...” (Karay, 2017: 331).

“...Hain oldum; haksızlık ediyorum; hareketim pek bayağı. Hepsini biliyorum, lakin önleyemiyorum ve anlıyorum: Aşkım alaylar, hainlikler, husumetler içinde en had devrini bulmuştur...” (Karay, 2017: 336).

“...Ahmet, pek nazik...karısının arkasından ve benim yanımda, aynı hizada yürüyor...” (Karay, 2017: 356).

“... ‘Hem bana bak! Surat istemem. Kaybedilen sevgilinin hayatta, sapasağlam bulunduğu müjdeleyen bir dosta karşı daha nazik hareket edilir, sanırım...” (Karay, 2017: 749).

“...Lakin emindim ki Sultan’ın zihninden geçen aynı şeydi; kabalık olmasın diye lakırdıyı yarıda bırakmıştı’ ...” (Karay, 2017: 755).

Yukarıdaki iletilerde kahraman, sık sık nezaket kurallarına değinmektedir. Konuşurken ve yabancılarla vakit geçirirken belli adabı muâşeret kurallarına uyulması gerektiğini konuştuğu cümlelerle ifade etmiştir. Nilgün, saraydan çıkmış bir sultan olduğu düşünüldüğünden genel tavırları yeterince nazik bulunmamıştır.

d) Vefalı Olmak

Vefalı olmak, güzel kişilik özelliklerindedir:

“... ‘ Büyük fedakarlığa katlanmışsınız.’, ‘Ne yapayım? Çok dostluğunu gördüm.’...” (Karay, 2017: 101).

“...Ha, bir nokta kaldı: Bütün gece düşündüm; Ahmet’e ihanet edemeyeceğimi de anladım. Seninle bile!...” (Karay, 2017: 375).

e) Kumardan Uzak Durmak

Kötü alışkanlıklar, bağımlılık yapan maddeler ve işler insanların hayatlarını karartmaktadır. Kumar ise bunlardan hem manevi hem maddi olanlarından belki de en yaygınıdır:

“...Ayrıca kumarbaz. Düzenbaz olduğu kadar da kumarbaz...” (Karay, 2017: 103).

f) Kitap Okumak

Kitap okumak ve kültürlü olmak insanı her türlü ortamda öne çıkaran, geliştiren şeylerdendir. Eserde de yazar, kitap okuyan insanların ‘alim’ gibi gözükmelerinden bahsederek, okumayı öykündürmektedir:

“...Hepsi de yaşlı başlı, misyoner ruhlu, alim insanlar...mütemadiyen okuyorlar. Ben de okuyorum. Limana gelmeden önce Hornby Caddesi’ndeki Kitab Wala’dan bir kitap almıştım...” (Karay, 2017: 166).

g) Merhametli Olmak

Merhamet duygusu, olgunluk ve vefalı olmak diğer insanlarca takdir edilen, gıpta edilen kişilik özelliklerindedir:

“... ‘Sağol, konsolosum!’ dedim. Vaktiyle polis komiserliğini beceremeyen bu adamı gurbet öyle olgunlaştırmış, ayrıca merhametli bir insan yapmış ki, gıpta duyuyorum. Ben, hala eskisiyim...” (Karay, 2017: 205).

“...Tayfur temkinli. Bir şey düşünüyor, eliyle de sırtımı sıvazlıyor. Ne iyi adam!...” (Karay, 2017: 237).

h) Dostça Davranmak

İnsanlarla aynı sıkıntıları yaşamak ya da dertleri paylaşmak, bireylerin arasındaki sevgi bağını arttırır. Bu bağ ise dostluk ve vefakârlıkla devam eder. Dert ortaklığının önemini ifade eden ileti şu şekildedir:

“...Asıl, umumi hislerle çırpındığımız zaman başka insanlarla aynı cinsten, kardeş ve hemdert olduğumuzu anlıyoruz; insanları seviyoruz...” (Karay, 2017: 241).

“... ‘Kendisine dostluk göstermekle mükellefiz’ dediler. Kabalık etmeyelim...” (Karay, 2017: 721).

ı) Hediyeleşmek

Hediyeleşmenin güzelliği konusundaki ileti ise şöyledir:

“... ‘Alyanslarınızı da yaptıralım. Sen Sultan’ın parmak ölçüsünü aliver. Bunlar benim hediyem olacak. Âcizane, naçizane...” (Karay, 2017: 263).

i) Kötü Alışkanlıklardan Uzak Durmak

Alkol ve kumar bağımlısı olan anlatıcı, kendisi gibi kötü alışkanlıkları olmayan babasından gururla bahsederken, yaptığı bu kişilik zedeleyici işlerin kötü bir şey olduğunu okuyucuya hissettirmektedir:

“...Evden kapıya – yani memur olduğu hükümet dairesine- kapıdan eve, tek kadınla, anamla upuslu, ihtirassız bir hayat sürmüştü. Kumar oynamazdı, içkiye de düşkün değildi...arka arkaya bir senede altı hatim indirdiğini unutmadım...” (Karay, 2017: 922).

Toplumsal Gelişimi Destekleyen İletiler

a) Yardımsever ve Barış İçinde Olmak

Aynı topraklarda yaşayan insanlar, yurt dışında olsalar dahi birbirlerinin zor durumlarında hemşerilerine yardımcı olurlar. Türk milletinin en karakteristik özelliklerinden birisi de bu hemşeri gözetme kültürüdür. Eserde de Nilgün Sultan’ın, anlatıcı kahramandan hemşerisi olduğu için yardım talebinde bulunduğu görülmektedir. Toplumsal olarak yardımlaşma ve birbirlerini kollama gibi özelliklerimizi örneklendirmektedir:

“...Müşkül bir vaziyet karşısındayız da, efendim...vapurda tek vatandaşımız sizsiniz. Kime meramımızı anlatabiliriz...” (Karay, 2017: 18).

“...Daha vakit çok gelin biraz dolaşalım. Yabancıların iki vatandaşı birbiriyle dargın, birbirine düşman farz etmelerini istemem. Siz de istemezsiniz, tabii...” (Karay, 2017: 57).

Ahlaki Gelişimi Destekleyen İletiler

a) Yalan Söylememek

Yalan söyleyen ve düzenbazlık peşinde olan sultana ve teyzesi olduğunu söyleyen Dilbeste'ye inanmayan anlatıcı, bu hallerini milletine yakıştıramaz ve yaptıkları davranışları şöyle nitelendirir:

“...Dilbeste, eline geçirdiği şirin, fakat görgüsüz bir kızı Sultan yerine koyarak gezdiriyor. Geçim yolunu bulmuş! Ayıp şey...ilk fırsatta bu rezaletin devamına mani olmalıyım...” (Karay, 2017: 19).

“...Seni yalana tövbe ettirecek bir cezaya çarptırmalıyım. Dünyanın selameti, hepimizin rahatı için...” (Karay, 2017: 990).

b) Toplumsal Kurallara Uygun Davranmak

Osmanlı sultanlarına yakışmayan hal ve hareketlerini eleştirdiği Nilgün sultanın ahlaka yakışmayan işlerini şu şekilde ifade etmektedir:

“...Hoppala! Sarılıp öpüşmeyi de ne kadar hafiften alıyor ve ne hiçten sözlerle kandırılıyor! Nil'i elde etmek her çapkının başaracağı işlerden...karısı olsa insanı öldürür bu kız...hem de akla, ahlaka sığmaz cevapları çocuk saflığıyla vere vere, masum edalarıyla! Fark etmiyor mu münasebetsizliklerini...” (Karay, 2017: 42-43).

Anlatıcı yabancı kökenli kadınların ahlak kaidelerinden uzak, erkek düşkünü olduğunu ve aile hayatına bağlı olmadığını söylemiştir. Bu kadınlara acıdığını belirttiği ileti şu şekildedir:

“...Şu Selina, Zülma hatta Nora mı? Zavallılar çok güzel, lakin ne basit mahluklar! Bir gecenin içki aleminde ve daha arabada iken kilidinin şifresini veren ve mevcudunu teslim eden biçare şehvet valizleri!...” (Karay, 2017: 438).

c) Ahlaklı Olmak

Dini ve ahlaki kaidelerin insanların davranışlarında belirleyici olduğu şu iletide anlaşılmaktadır:

“...Şu cihet muhakkak ki ananelere ve dinine bağlı, ahlaklı, iradeli olduğu için zaafa düşmez...” (Karay, 2017: 612).

“...Günah işlemekten korktuğumuz zamandı o... ‘günah’ kelimesi ‘yasak’tan da, ‘dayak’tan da tesirli bir terbiye verme ve tehlikeden koruma vasıtası idi...” (Karay, 2017: 704).

Dini Gelişimi Destekleyen İletiler

a) Kutsal Kitaba Saygı Duymak

Kahramanın Kur’an hakkındaki saygılı ifadeleri, din için en önemli unsur olan kutsal kitabın görmesi gereken saygı için örnek teşkil edecektir:

“...Sıra sıra rafta duruşları da hoştu doğrusu... İkinci bir kapta saklı bulunmaları da Allah kelamına başkaca bir hürmet teşkil ediyordu...” (Karay, 2017: 31).

“...Tayfur, çakıl iken gurbette elmaslaşmıştı. İstanbul’da kumardan başını alamazdı; şimdi sabahları En’am okuyor, geceleri Kısas-ı Enbiya... evliya olmuş...” (Karay, 2017: 206).

“...Olmaz. Demin Kur’an dinledim; arkasından harama el süremem...” (Karay, 2017: 1020).

b) Dini Hassasiyet Göstermek

Nikâh, nişan vb. akitlerde merasimin gerçekleşmesi için dua okumak ve hayırlar dilemek dinen yapılan uygulamalardan birisidir. Arkadaşlarının nişan merasiminde dua okuyan Tayfur, içki içmeden dua okuyacağını belirtmiştir:

“... ‘Sultan Hazretleri müsaade buyurlarsa, ağzıma henüz içki girmemişken bir hayır dua okuyarak halkalarınızı takdim edeyim.’...” (Karay, 2017: 278).

c) Kutsal Emanetlere Sadık Olmak

Babasının hatırası olan Mushafları sattığı için vicdan azabı duyan anlatıcı, böyle kutsal bir hatıraya ihanet ettiğini düşünmektedir:

“...*Babamın Ruhi babaya yaptırdığı Mushaf ciltlerini bir kumar borcu yüzünden satıvermiş olduğumun azabıyla yüreğim burkularak okudum...*” (Karay, 2017: 306).

d) Ahlaki ve Dini Kaideleri Gözetmek

Sevdiği kadın Nil’in Müslüman olması kendisiyle aynı dini ve örfi adetlerle büyümüş olmaları anlatıcının ona daha büyük bir sevgi ve bağlılık duymasını sağlamaktadır:

“... ‘*O benim tanıdığım Allah’a inanıyor.*’ diyorum, ‘*Benim bağlı bulunduğum adetler içinde büyümüştür. Mini mini iken o da benim gibi üzerlikle tütsülenmiştir; benim korktuğum hamam anası, çarşamba karısı gibi şeylerden o da helecan duymuştur. Aynı ninnileri dinledik; aynı bayramlarda ve kandillerde müşterek hislerle oyalandık. Kulaklarımızda hala mevlit, ezan, Kur’an seslerinin ahengi dolaşiyor. Türk ve Müslüman olarak öleceğiz. Bir Selina veya Zülma ile arasındaki fark ne büyük...*” (Karay, 2017: 491).

“...*Zahiren öyle görünmemekle beraber, tamamen aksi bir fikir vermesine rağmen din ve terbiye kaidelerini yıkıp geçemiyor...*” (Karay, 2017: 503).

İbadetlerin insan ruhunda temizlik yaptığını, güzel ve huzurlu anılarını ibadet etmişçesine bir temizlikle hatırlayan yazar, şu şekilde kendisini ifade etmiştir:

“...*Şükure’yi ve çocuklukla gençlik arası çağımlı hatırlamak ruhuma hacca gitmiş, şeytani taşlamış bir tövbe-kârın huzurunu getirdi; deminki fena niyetimden öğrendim...*” (Karay, 2017: 758).

Ulusal Gelişimi Destekleyen İletiler

a) Milli Karaktere Uygun Yaşamak

Eserin ilk kısımlarında, Cumhuriyet’in kurulmasından sonra ülke dışına çıkarılan Osmanlı hanedanı hakkında olumsuz bilgiler yer almaktadır. Ülkede oldukça asil ve terbiyeli davranan hanedan üyeleri, şehzade ve saray halkı; ülke dışına çıktıklarında bazıları kötü durumlara düşerek, isteyerek ya da istemeyerek eski asil günlerini mumla aratır hale gelmişlerdir. Osmanlı tarihine yakışan şekilde yaşamaları beklenen hanedanın bu hali, yazara ve okurlara üzücü bir tablo gibi gözükmektedir:

“...‘*Evet*’ diye söyleniyorum, ‘*perişan oldular, çil yavrusu gibi etrafa dağıldılar, yerlere serildiler; ayaklar altında çiğnenenler var. Kaç tanesini de düşkün halde gördüm. Ne berbat, ne üzücü halde!’...*” (Karay, 2017: 12).

Kendisini prenses olarak tanıtan Nilgün'ün nezaketsiz ve çocukça davranışlarını, milletine ve prensesliğine yakıştıramayan anlatıcı olayı şu şekilde özetler:

“...Tabağa vurarak garson çağırması, tiz sesiyle konuşması, çınlatıcı kahkahalarla gülmesi beklenebilir. Yolcular birbirlerine: ‘Kimdir bu?’ diye soracaklar. ‘Bir Türk Prensesi!’ diyerek söyleyecekler. Rezalet! Asıl rezalet bana musallat olması...Eminim, hep yanımda vakit geçirecek. Belki de koluma girerek, eteğimden çekerek, omzuma vurarak...Evet rezalet!...” (Karay, 2017: 26).

b) Atatürk’e Saygılı Olmak

Eserin başkahramanı ve anlatıcısı yurt dışına zorla gönderilen kişilerdendir. Kadın, kendisini Türk Prensesi Nilgün olarak tanıtmıştır. Yurt dışındaki asil ve hürmet gören hallerini Atatürk’e borçlu olduklarını ifade ederler, bu ise dönemin oldukça ses getiren hanedan sürgünü ve Yüzellilikler olayı hakkında bir taraftan fikir sahibi yapmaktadır:

“...İyi ki Atatürk’ün denizlerde de salınan, dalgalanan şöhreti imdadımıza yetişiyor. Yoksa benim için de, Nilgün ve Dilbeste için de uzaklarda seyahat onurlu bir şey olmayacaktı...Üçümüz de onun memleket dışına attığı insanlarız ama ziyarı yok...yine övünüyoruz. Lozan Sulhu, dışarda kalanların bile dik adımlarla yürümesini temin etti...” (Karay, 2017: 89).

Atatürk’ün sınırlar aşan sevgisi ve şöhreti; yurt dışındaki vatandaşların gurur kaynağı olmaktadır:

“...Ben Sultan Hazretlerinin tanıdığı bir Türküm. Türk! Türk! Mustafa Kemal Paşa yok mu? Türk, işte oralı, Türkiyeli...” (Karay, 2017: 337).

“...Atatürk, Yüzellilikleri affetti. Büyük adam doğrusu! Hastalığına öyle üzülüyorum ki! Bir gün bizleri de...yani hanedana mensup kadınları da muhakkak vatanına çağıracaktır...” (Karay, 2017: 616).

c) Vatansever Olmak

Romanda memleketinden uzak biriyle karşılaşan anlatıcı, onun vatan sevgisinden uzak cevabı karşısında şaşırır ve bu olayı rezalet olarak nitelendirir. Sürülmüş dahi olsalar insanlarımızın vatan sevgisi ve savunması şu şekilde ifade edilmiştir:

“... ‘Beyefendi, dedim, niçin vatana dönmek için teşebbüste bulunmuyorsunuz? Memlekete girmek istemez misiniz?’. Ne cevap verdi bilir misiniz?Rezalet!... ‘Ben’ dedi, ‘memlekete tekrar İngiliz bayrağı girmeden ayağımı basmam.’. Neresinden

yakaladım, gırtlığından mı, yoksa doğrudan doğruya alaşağı mı ettim, bilmiyorum; öldürüyordum...” (Karay, 2017: 177).

d) Milli Benliğe Uygun Arkadaşlar Edinmek

Memleketinden birisiyle evlenen birinin yabancı birinden daha mutlu olacağını belirten aşağıdaki iletide; yabancı biriyle evlenenlerin farklı sebeplerden ötürü, memleket hasreti çekeceğini ifade etmektedir:

“...Kendi ırkıdan ve Avrupalı olmayan zenginle evlenmiş bir İstanbul kızı, Paris’in maruf ‘Maximes’inde şampanya su gibi akarken derin bir hüzne kapılmış, dudakları kalın, göz kapakları sarkık, saçları astragan kıvrıcıklığında, milyoner kocasını, belli etmeden uzun, derin bakışlarla seyretmiş, sonra kulağına şunu fısıldamıştı: ‘Ah, keşke memleketimde bir berberle evlenmiş olsaydım!’...” (Karay, 2017: 327).

“...Fakat ecnebilerle evlenmiş ikinci nesil kadınlarının çocukları, hele sonrakiler yabancılaşacaklar. Mesela şu tatlı Türkçesine de ve temiz Türklüğüne de hayran kaldığım Nilgün Sultan’ın yarın bir çocuğu olacak, ana zoru ile çat pat, derme çatma Türkçe konuşacak...arkadan gelen nesilde ne cedlerinin lisanı ne de ninelerinin güzelliği kalacak!...” (Karay, 2017: 439).

“...Nil’den başka tek yakınım yok. Onu sevmesem bile, hatta düşmanım da olsa yine esas noktalarda hislerimiz birdir; lisanımız birdir; anlayış ve seziş hususunda da benzerliğimiz çoktur...” (Karay, 2017: 491).

“...Güzel Türk Prensesine iki aşkla bağlanmışım; hem kendisini hem kendisindeki memleketimi seviyorum...” (Karay, 2017: 491).

e) Milli Değerlere Önem Vermek

Millet sevgisi ve hemşeri olmak karşındaki kişi için önyargıların iyi olmasını sağlar. Hemşeriler birbirlerine güvenir ve bu güven doğrultusunda sevgi artar, bağlılık meydana gelir. Bununla ilgili iletisi şu şekildedir:

“...Bu başka bir şey! Bizden milletimden bir şey var onda! Hem Avrupalı hem Türk...ayrıca, tuvalet ve konfordan gelmeyen dini bir temizlik, namuslu kadın saffetini ve duruluğunu taşıyor...” (Karay, 2017: 419).

“...Doğduğum yerde dünyaya gelmiş olmasından, lisanımı benim şivemle konuşmasından, mili duygularımı zahmetsizce kavramasından dolayı Nil, daima yabancı kadınların muhitinde ırkının hasretini çeken ruhuma öyle yakın geliyor, öyle tatlı hitap etmesini biliyor ki...” (Karay, 2017: 490).

f) Anadil Duyarlılığı Taşımak

Anlatıcı Türkçe'ye duyduğu hasret ve sevgiyi şu cümlelerde ifade etmiştir:

"... 'Nil' dedim, 'susma, konuş; Türkçeme ve Türkçene nasıl susayacağımı düşünerek şimdiden ezasını çekiyorum. Üç gün sonra sen yoksun; bu Türkçe de yok; başka Türkçe de!..." (Karay, 2017: 524).

"...Seninle beraber Türkçenin de hasretini çekmek lazım gelecek. Bu Türkçeyi konuşmayanlara nasıl tahammül ettiğime, Türkçe bilmeyenlerle nasıl yaşadığıma şaşıyorum..." (Karay, 2017: 527).

"...Şu Hint Okyanusu'nun bir adasında Türkçe konuşan iki sevdalı oluşumuzun hayreti içindeyim. Asıl Nilgün'ün Türkçesi burayı cennete çeviriyor..." (Karay, 2017: 599).

g) Vatani Görevi Milli Bilinçle Yapmak

Türk askeri olarak görev yapmanın, onurlu ve gurur verici bir olay olduğu şu iletiden anlaşılmaktadır:

"...Doktor, Birinci Cihan Harbi boyunca Türk ordusunda çalıştığımı, üniformamızı taşıdığımı, nişan aldığımı övünerek anlattı..." (Karay, 2017: 709).

Evrensel Gelişimi Destekleyen İletiler

a) Hayvan Sever Olmak

Hayvan sevgisi, merhamet duygusu tüm insanlık için gerekli olan unsurlardandır. Yazarın aşağıdaki iletisi, doğrudan sayılabilecek bir ileti olup, bize önemli bir duyguyu hatırlatmaktadır:

"...Hatta bir kedi yavrusunu evinden çıkarıp bir başka sokağa atmayınız. Atılan yavrunun gözlerindeki hüzne dikkat etmiş misiniz?..." (Karay, 2017: 207).

b) Anne Sevgisi

Anne sevgisi bütün milletlerde ve farklı dinlerde kutsal sevgilerdendir. Anlatıcı kahraman, bağları kopmak üzere bile olsa annesini özler, bu sevginin tüm insanlar için dayanılmaz olduğunu ifade eder:

“...Şu dakikada her şeyden fazla ana bağırma ihtiyacım var. Nil’inki bile yetmez! Hangi yaşa gelmişsek gelelim, bir dertli zamanımız olur ki ancak anamıza sokulduğumuz zaman rahata kavuşacağımızı anlarız. Anamı özledim. İstanbul’un bir köşesinde, babamdan kalan maaşla geçinen yaşlı anacığımı...Beni herkese karşı hala müdafaa eden, gönül kuvvetiyle uzakta koruyan, ıslah-ı hal etmecliğim için gece gündüz Allah’a yalvaran anacığımı!...” (Karay, 2017: 383).

Öteki Eğitsel İletiler

a) Edebi Eserler Hakkında Bilgi Sahibi Olmak

Bu eserinde de diğer eserlerinde olduğu gibi dünya ve Türk Edebiyatı yazarlarından bahsedilmiştir. Yazar, yaşadığı bir coğrafyayı edebî eserle bağdaştırarak şu şekilde anlatmıştır:

“...Dante buralara gelseydi ‘L’ Enfer’ini daha iyi yazardı...” (Karay, 2017: 94).

“...Aşk, devirler ne kadar değişse aynı! Fuzuli gibi inlemekten X X. asır adamı olmak beni men edemiyor...” (Karay, 2017: 94).

“...Seksen Günde Devrialem romanındaki Phileas Fogg’un zıddı...” (Karay, 2017:157).

“Nerede Jack London gibilerini cihan çapında şöhret yapan gezginci ruhlu muharrirler?...” (Karay, 2017: 171).

“...Hindistan’ın denize uzanmış ve zamanla kopmuş bu adasında Fuzuli, Nedim ve Nil! Divan edebiyatı ve ferace!...” (Karay, 2017: 285).

“...Artık tam manasıyla bir şark masalı kahramanı idim. ‘Binbir Gece’ hikâyelerindeki Leyla ve Mecnun, Kerem ile Aslı efsanelerindeki erkek tipi...sevgilisini arayan Hak aşığı!...” (Karay, 2017: 324).

“...Zihnimde en çok iz bırakanı Jules Verne’in ‘Beş Hafta Balonla Seyahat’i! Siyah kıtanın ancak havadan aşılabileceğini bu mucit muharrir ne iyi keşfetmişti...” (Karay, 2017: 762).

Goethe’nin Genç Werther’in Acıları isimli romanındaki baş karakter Werther ile anlatıcının kendisi kıyasladığı satırlar şu şekildedir:

“...Yeni bir Werther olmak da hoş görünüyor; halbuki o tipten nefret ederdim...” (Karay, 2017: 354).

4.2.8. Yer Altında Dünya Var

Bu eserin incelemesi 2009 yılında İnkılap Kitabevi tarafından basılan ‘Gurbet Hikâyeleri – Yer Altında Dünya Var’ isimli ikili basım kitabından yapılmıştır. Sayfalara atıf yapılırken bu kitaptaki sayfa numaraları dikkate alınmıştır.

Kişisel Gelişimi Destekleyen İletiler

a) Nazik ve Güler Yüzlü Olmak

Asil olmayan insan özelliklerini, hiç tanımadığı kadın üzerinden tarif eden anlatıcı; önyargılı konuşmuş olsa da, kişilikli olmak için nasıl olmamak gerektiğini şöyle ifade etmiştir:

“...Ve asıl fenası sabahleyin o kız, geceki meslek nezaketini, eğreti neşesini lüzumsuz bulduğundan kim bilir nasıl adi, kaba, suratlı ve somurtkan, tahammül edilmez derecede basit ve böndür; bilhassa asaletsizdir!...” (Karay, 2009: 114).

Kabalık etmenin utanılacak bir şey olduğu şu iletide aktarılmıştır:

“...Kabalık, hoyratlık ettim. Pişmanım ama bir kere oldu; hemen dönüp ayaklarına kapanmam ya? Davut Ağa’dan utanırım...” (Karay, 2009: 267).

b) Aile Üyelerine Bağlı Olmak

Ölen akraba ve yakınlarla ilgili vefalı davranışlar sergilemek kültürümüzde var olan özelliklerdendir:

“... Dilenci teyzeme ferforje parmaklıkları bir makber yaptırıp taşına da ‘Kaptan Nebil’in sevgili büyük halası ve kazasker Turabizade Senab Molla kerimesi salihati nisvandan Mıhrıcan Hanım’ın ruhuna elfatiha’ yazdırdım mı vicdani vazifemi yaptım demektir. Zavallı kadını bereket Edirnekapı mezarlığına naklettirmiştim. Bir tarafa gömüvermişlerdi; buldurup o iyiliği yaptığıma memnunum...” (Karay, 2009: 236).

Toplumsal Gelişimi Destekleyen İletiler

a) Yardımsever Olmak

Yolda kalmış insanlara yardımcı olmak bizim kültürümüzde var olan bir özelliktir. Çiftlik yolunda yolda kalan turistleri eve alarak, onlara hizmet eden çiftlik halkının arasında şu sözler sarf edilir:

“... ‘Ha, işte o fena...Mamañih Nuriye Teyze’nin odasına alırsınız; çay yapın zavallılara!’ ... ‘Olur mu hiç? Bir kadın tek başına Allah’ın ovasında bırakılır mı?...’” (Karay, 2009: 131).

b) Devlet Hakkını Korumak

Define bulan insanların, buldukları eserleri devlete teslim etmeleri eskiden beri Tarihi Eserleri Koruma Kanunu ile yasalaşmıştır. Define bularak devletten saklayan insanlar, birçok tarihi eserin yurt dışına kaçırılmasına sebep olmuşlardır. Romanda çok miktarda Osmanlı altını olduklarını sandıkları yerin, haritasını bulan Nebil ve Davut Ağa’nın dürüstlük olarak nitelendirdikleri devlete teslim olayı şekildedir:

“...Kahyam eski haydutluğundan umulmayan bir dürüstlikle dedi ki: ‘Bu para devletimizin malıdır.’...” (Karay, 2009: 249).

c) Hemşerilere Dostça Davranmak

Gurbet duygusuyla hemşeri ve aynı anadili konuşanların kurdukları samimi duygular için yazar şu ifadeleri kullanmıştır:

“...Gurbette böyle olur, muhabbet ve samimiyet termometresi daha az tanıdıklarınızdan, sevmediklerinizden bile ummadık bir hararet kaparak hemen kırk dereceye fırlar; bir nevi hasret buhranı ve sayıklaması hâlini aldığı da olur...” (Karay, 2009: 335).

Ahlaki Gelişimi Destekleyen İletiler

a) Suçtan Uzak Durmak

Terbiyeli ve ahlaklı kişi tarifini çiftliğin yardımcısı Davut Ağa üzerinden yapan yazar, bu iletide iki uçlu ahlaki eğilimi ifade etmiştir:

“...O sükun müddeti zarfında ağzına bir kadeh içki koymayan, kadına gözünün ucuyla dahi bakmayan ağırbaşlı, temkin ve terbiye numunesi Davut Ağa önce bir meyhaneye, arkasından umumhaneye gitmiş, muhakkak tabancasına el atmış ve birkaç kişiyi can almayacak yerlerinden ağırca yaralamıştır...” (Karay, 2009: 107).

b) Önyargılı Olmamak

Nihan’ın nasıl kötü yola düştüğünü anlayamayan anlatıcı, kişiliğinde ahlaki bir problemden ötürü böyle olabileceğini düşünerek aşağıdaki düşünceleri içinden geçirmiştir:

“...Hakikaten güzel kadın, dedim. Fakat bu güzelliğiyle ne gibi bir seciye kusuru, ruhi bir özrü var ki gazinolara, barlara, açıkçası fuhşa düşmüş...” (Karay, 2009: 156).

Dini Gelişimi Destekleyen İletiler

a) Dini Mimari Bilgisi

Ülkemizin dini mimaride ne kadar ileri olduğunu açıkladığı satırlar şöyledir:

“...Minarecilikte biz gerçekten ilahi bir hüner göstermişizdir. Türk minaresi o kadar güzel ve bütün İslam minareciliğine üstün bir sanat eseridir ki bu, maddi cephesi epeyce katı hale sokulmuş dinin noksan kalan tarafına bir şiir eklemeye muvaffak olmuştur. Göğe ve manevi dünyaya ancak Türk minaresinden yükselmek mümkündür, denilebilir...” (Karay, 2009: 171).

Evrensel Gelişimi Destekleyen İletiler

a) Anne Sevgisi Taşımak

Önceki eserde de anne sevgisinin evrensel bir değer olduğu ifade edilmişti. Aynı şekilde bu eser de tüm diğer duygulardan bağımsız annenin, en kıymetli oluşu ve sığınılacak bir liman olarak algısı burada da vardır:

“...Engin denizde fırtınaya tutulduğumuz yahut sisle çevrildiğimiz vakit de anamı hatırlardım. Şüpheli, tehlikeli bir vaziyette akla ana geliyor; kaç yaşında olursanız olunuz eğer Allah’a inanmıyorsanız onun yerini ana tutar, endişeye düştüğünüz zaman ananızı anarsınız. Ben ikisine de inanıyorum, şimdi ikisini de anıyorum...” (Karay, 2009: 300).

b) Cinsiyetçi Olmamak

Kadınlara karşı ayrımcı olmayan bakış açısı yine evrensel değerlerden birisidir:

“...Memnun oldum. Ben kadınlara karşı yufka yürekliyimdir; ağlamalarına, ıstırap çekmelerine dayanmam...” (Karay, 2009: 326).

Öteki Eğitsel İletiler

a) Tarihi ve Coğrafi Bilgi Sahibi Olmak

Tarihi eser ve coğrafi bilgilerin yer aldığı iletiler şöyledir:

“...Doğduğum Mostar kasabasında da, öyle Türk üslubu ince minareleriyle epeyce cami vardı. Mostar – bilmezsin belki- Hersek’in merkezidir, Hersek ismi de bir asalet unvanıdır. Grandük gibi bir şey. Vaktiyle bir derebeyi o unvanla buralara hâkim olmuş, hükümdarlık da etmiş. Memleketimin tarihini çok iyi bilirim...” (Karay, 2009: 172).

“...başı başına karı koca yan yana taştan heykellerini Kahire Müzesi’nde gördüğüm Prenses Nefertiti’yi andırıyordu; Milattan birkaç bin sene evvelki kadın!...” (Karay, 2009: 182).

“...O Nihan bu! Bakır renkli saçları, sevimli çilleri, kestane kabuğu gözleri ve bana Mona Lisa’ninkiler kadar manalı, esrarlı görünen gülümsemesiyle Nihan...” (Karay, 2009: 222).

b) Atasözü Bilgisi

Korkmakla ilgili bir atasözü ifade eden anlatıcı, kendi korkusunu da bu söze uygun bulmuştur.

“...Korku bazı defa mantığın ve aklın bir refleksi, insan kurtarıcısı olabilir. Atalarımız bu hakikati ‘kaçanın anası ağlamaz’ şeklinde anlatmışlar...” (Karay, 2009: 305).

4.2.9. Dişı Örümcek

Kişisel Gelişimi Destekleyen İletiler

a) Nezaket Kurallarına Uymak

Topluluk içindeki nezaket kurallarına önem veren yazar, eserin aşağıdaki bölümünde de bu konuya değinmiştir:

“...Kocası, sandalyenin dörtte üçüne ilişmiş, tam bir hürmet vaziyetiyle, elleri dizlerinde duruyor, kendisinden sorulmayana cevap yetiştirmek gibi eski terbiyeye uymaz hareketlere girişmiyordu...” (Karay, 2009: 37).

b) Anadil Bilincini Korumak

Anadilin kullanımına önem veren yazar, kahramanlarında da bu güzel konuşma davranışlarını canlandırmıştır. Anadilin tüm incelikleriyle kullanılması insanların diğerlerinden farkını ortaya koyduğu, güzel bir kültürel birikimdir:

“...Hayati Bey kavasla başkaları gibi güzel Türkçesini bozmadan, grameri altüst etmeden, araya tabirler ve meşhur sözler kata kata konuşurdu...” (Karay, 2009: 42).

“...Bu şekilde konuşma, rica ederim Nurperi! Yalnız şık giyinmekle iş bitmez, konuşmak da kıyafetine uymalıdır...” (Karay, 2009: 298).

c) Onurlu Olmak

Haysiyetin ve gururun önemini aşağıdaki ileti vurgulamıştır:

“...Artık sözü ‘şeref’ meselesine getirmekten, dedikodu yapmaktan, aleyhte yalanlar uydurmaktan vazgeçmişti. Nurper’in bir gece Bahtiyar Bey’le sarhoş halde otomobilde şarkı söylemesine de zaten imkan yoktu. Konsolos çapkın olabilirdi ama haysiyetini koruyan, efendiden bir adamdı...” (Karay, 2009: 45).

d) Fedakar Olmak

Fedakârlık hakkında aşağıdaki ileti yer almıştır:

“...Fedakârlık yapmakta halk çocuğu, öbürlerinden cömerttir; zira kendine daha az kıymet verir; karşısındakine daha çok acır...” (Karay, 2009: 197).

Toplumsal Gelişimi Destekleyen İletiler

a) Yardımsever Olmak

Başka bir yerden taşınan insanları ağırlamak, ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmak, tanışmaya çalışmak toplumda dostluk ilişkilerini arttıran davranışlardandır. Arap ülkelerinden birindeki konsolosluğa gönderilen memur bir aileyi evine davet eden otel sahibinin bu davranışı, nazik bir davranış olarak yorumlanmıştır:

“...Fevkalade memnunum. Sahibi Baron Peltekyan da çok nazik insan. Bizi bu akşam danslı çaya davet etti; sonra da yemeğe...” (Karay, 2009: 31).

Ahlaki Gelişimi Destekleyen İletiler

a) Yalan Söylememek

Yalanla ilgili aşağıdaki ileti, bunun kötü bir şey olduğunu ifade etmektedir:

“...O tokat vakası, mektuplar doğru mu? Pek de hakikate benzemiyor. Fahişe ruhlular böyle olur: Lüzumsuz yalan söyleyiverirler; düşünmeden, ellerinde olmayarak, hayalhanelerinin o andaki icadını...Gayri şuurî halde!...” (Karay, 2009: 81). Nurper’in yalancı şahitlik yapmasını istediği kahraman, bunu gururuna yediremez, ahlaki olmadığını düşünür:

“...Ne yapmamı istiyorsun? Yalancı şahitlik, uydurma rapor mu? Bu yaştan sonra? Gönlün nasıl razı olur?...” (Karay, 2009: 209).

b) Kumardan Uzak Durmak

Kumar batağına batarak, ailesini ihmal eden Sadun hakkında, şunlar ifade ediliyor:

“...Aldığı maaşı oyuna veriyor; karısı ne ile giyiniyor, ne halt ediyor, nerelerde sürtüyor? Sormak işine gelmiyor. Oralı değil, soysuz!...” (Karay, 2009: 240).

c) Hırsızlık Yapmamak

Nurper’in çantasında yüklü miktarda para gören Hayati Bey, onun namussuzluk yaptığını düşünerek böyle bir şeyin paradan kıymetli olduğunu şu sözleriyle ifade ediyor:

“ Namusunu korusaydın daha iyi ederdin...” (Karay, 2009: 309).

Dini Gelişimi Destekleyen İletiler

a) Dini Kaidelere Uygun Davranmak

Nurper karakteri, ahlaki kaidelere uygun şekilde davranmasa da yabancı gayrimüslim bir erkek söz konusu olduğunda, o kötü davranışları sergilemeyeceğini, Müslüman olmasının onu, bundan koruduğunu düşünür. Esasında bu gibi kaidelere önem vermiyor gibi gözükse de aşağıdaki iletide, dini kaidelerin insanı koruduğunu anlatılmıştır:

“...Ben dini bütün bir Müslüman kızyım. Kırk yıl erkeksiz kalsam, ekmek parası bulamasam yine de Hıristiyanı minnet etmem, yüzüme fazla baksa içim gıcıklanır. Ne zannediyorsun Nurper’ini?...” (Karay, 2009: 141).

Öteki Eğitsel İletiler

a) Kültürel Bilgi Sahibi Olmak

Yazarın diğer eserlerde olduğu gibi bu eser de kültürel değerlerimize, yazar, şair vb. gibi önemli isimlerimize yer verdiği görülmektedir. Aşağıda da Karagöz hakkında bilgi verici bir ileti yer almaktadır:

“...Galiba ben de yavaş yavaş, Karagöz’ün ‘Yalova Sofrası’ oyunundaki gibi küpe girmeye hazırlanıyorum. Hacivat da benim kadar ağırından alarak kendisinden emin surette tongaya basmıştı...” (Karay, 2009: 81).

Meşhur masallardan Binbir Gece masallarıyla ilgili aşağıdaki ileti yer almaktadır:

“...hurma ormanı arasında bir ‘Binbir Gece’ kitabının değerli ressamlar tarafından yapılmış fantezist resimlerini hatırlatıyordu...” (Karay, 2009: 107).

Shakespeare’in bir sözünü, Nurper karakterinin ahlaksız hareketleri için sarf etmektedir:

“...Shakespeare’in bir sözü vardır; tam aklımda kalmamış: ‘Bazı kimse günahlarıyla, bazıları meziyetleriyle yükselir.’ der, Nurper ise şirretlikleriyle yükseleceklerden...” (Karay, 2009: 121).

Leyla Mecnun’a atıfta bulunulan ileti ise şöyledir:

“...Yemen çöllerinde Veysel Karani! Zavallı delikanlı gitmeyip de ne yapacak? Meteliği yok. Kum tepelerine, deve sürülerine, Bedevi çadırlarına bakıp bakıp ah çekecek, ‘Nurper’ diye Ferhad gibi inleyecek, mecnun misali saç sakala karışmış, boşluklarda dönüp dolaşacak...” (Karay, 2009: 176).

4.2.10. Bugünün Saraylısı

Kişisel Gelişimi Destekleyen İletiler

a) Eğitimin Önemi

Eğitimin ve terbiye eğitiminin önemini anlattığı şu satırlar, kültürün insanlar arasındaki iletişimdeki önemini ifade etmektedir:

“...Zaten Düzce’de ahali karışık olduğundan öyle dangul dungul konuşulmazdı. Eh, muallimleri muhtelif yerlerden derlenmiş, muallimlerden çoğu ise Çapa mektebinde okumuş. Yeni okulların tesiri de inkar edilemez...” (Karay, 2009: 28).

Toplumsal Gelişimi Destekleyen İletiler

a) Misafirperver Olmak

Toplumumuzda misafir, önem arz eden şeylerden birisidir. Misafirperver olmak, o ailenin toplum içindeki saygınlığını ifade eder. Toplumsal ilişkilerin gelişmesi adına misafire önem verilmesi de sıkça görülen toplumsal davranışlardandır:

“...İmkansız beyefendi oğlum...Akşama misafirlerimiz var; beklerler, ayıp olur...” (Karay, 2009: 66).

Ahlaki Gelişimi Destekleyen İletiler

a) Ahlaki Kaidelere Uygun Davranmak

Ayşen’in yanlarına gittiği uzaktan dayısı Ata, kızı beğense de ileri türlü bir düşüncenin ahlaki kaidelere uymayacağını içinden geçirmektedir:

“...Ayşen hoşuma gidebilir. Fakat ben onun muhafızıyım, her şeye rağmen vazifemi sonuna kadar yapacağım; nefsi emmareye kapılmayacağım...” (Karay, 2009: 106).

Aynı sebepten ötürü, yazarın Ata efendinin hissettiği duygular için şu eleştirisi görülmektedir:

“...Elli iki yaşındaki uslu akıllı, aile babası Ata efendi, yirmi yaşında bir kıza tutkun, ağlıyor. Ayıp şey!...” (Karay, 2009: 147).

Ulusal Gelişimi Destekleyen İletiler

a) Aile Terbiyesine Uygun Davranmak

Kültürümüzde evliliklerin, tanışmaların özellikle döneminde İstanbul muhitinde olanların bu tip ilişkilerinde belli başlı kıstaslar vardır. Ailelere duyurulmadan ciddi kararlar vermek, eserdeki Ayşen karakterinin de dikkat ettiği bir husustur. Bu konuda dayısı Ata şöyle düşünür:

“...Soy sop arası Anadolu terbiyesinin henüz bozulmadığına memnun...” (Karay, 2009: 235).

Öteki Eğitsel İletiler

a) Edebi Bilgi Sahibi Olmak

Ata karakterinin aşkı tanıdığı eserlerden bahsedilmiştir. Bu eserler aynı zamanda edebiyatımızın usta kalemleri ya da dünya edebiyatının efsane eserleridir:

“...Bilemiyordu tabii! ‘Ferhat ile Şirin’ gibi masallardan, Fuzuli divanındaki ‘Leyla ve Mecnun’dan, Manukyan Kumpanyasının oynadığı ‘La Dame aux Camelias’dan aldığı fikirlerle aşk tanınmış olamazdı...” (Karay, 2009: 247).

4.2.11. 2000 Yılın Sevgilisi

Kişisel Gelişimi Destekleyen İletiler

a) Aile Terbiyesi Taşımak

Aldığı terbiye ve eğitim kişileri toplum içinde görünür yapar. Kişiliğin oluşmasında bunların önemi büyüktür. Eserde Güldal’ın terbiyesinden etkilenen Fahir şöyle söyler:

“... ‘Ne kadar iyi terbiye almışsınız! Ne temiz ruhlusunuz!’...” (Karay, 2009: 43).

Yine terbiyeli ve kibar davranan Fahir için, anlatıcının övgülü sözleri şöyledir:

“...Şu var ki muamelesi fevkalade nazık, dürüst, kibar. Güldal’ın kadehine çay koyuyor, hem de ayağa kalkarak, tazimle, bir grandüze hizmet edercesine...” (Karay, 2009: 66).

Utanılacak şeyler yapmayan sağlam kişilikli insanların yaşadığı gururu Güldal, şöyle ifade ediyor:

“... ‘İyi ki yırtık ruhlu bir kız değilim,’ diye söylendi, ‘geçmişimden utanmıyorum. Utanacak tarafım olmadan sevdiğim erkeğe kendimi arzumuyla tertemiz hediye edeceğime memnunum...” (Karay, 2009: 385).

b) Nezaketli Davranmak

Güldal’ın konuşma kurallarını hatırlatan, nezaketli sözleri şöyledir:

“...Boşuna vakit kaybettirdim; özür dilerim; dinlemeye can atıyorum. Hem bir daha her ne olursa olsun sözünüzü kesmeyeceğim...” (Karay, 2009: 113).

c) Kültürlü Olmak

Tarihi ve kültürel bilgiler sayesinde geçmişi tanır, geleceğe yön veririz. Güldal karakteri Doktor Fahir’in anlattığı isimleri ve olayları bilmediği için sık sık mahcup olmaktadır. Kültürün önemi hakkındaki bu iletilerin yanı sıra, kitap okumanın da eğitsel ve geliştirici bir faaliyet olduğu da anlaşılabilir.

“...Öğleden sonra kitap okurum. Roman, mecmua gibi şeyler. Bu defa gidince tarih kitaplarını tercih edeceğim. Demin –neydi ismi?- şu Selçuk padişahını bilemediğimden dolayı mahcup oldum...” (Karay, 2009: 64).

d) Fedakâr Olmak

Aşklarının temiz duygulardan oluştuğunu söyleyen Paros (Ali Pars), fâlında Amora’nın (Zerrintaç) kendisine duyduğu sevgiyi öğrenmek ister:

“...Fakat Helenistik çağlardaki gibi sırf cismani güzelliğe çevrilmiş bir aşk değil. Ruha da sirayet etmiş, şefkat ve fedakarlık hisleriyle kıymetlenmiş aşklardan. Dış görünüşte fütursuzluğuna rağmen Amora’nın gönlü aşk ile, aşkın kutsi nuru ile doludur...” (Karay, 2009: 254).

e) Eğitilmiş Olmak

Eğitimin ve ilmin önemi üzerine aşağıdaki ileti, Barsimon'a söylenmiştir:

"...Yıldızlara daha yaklaşacaksın ve berrak bozkır gecelerinde onlarla tekrar buluşacaksın. Zira hakanımız senin gibi bir ilim adamına nasıl muamele edileceğini kavrayacak vasıfta hassas bir şairdir..." (Karay, 2009: 291).

Toplumsal Gelişimi Destekleyen İletiler

a) Toplumsal Eşitlik

Doktor Fahir'in iki bin yıl önceki hali olan denizci Parmis'in köleliğe karşı söylediği söz; insana verilen değeri, hakları ifade etmektedir:

"...Gemi ambarına kapatılıp en fena şartlar içinde haftalarca denizlerde taşıdığı, en ehemmiyetsiz vesilelerle direklere bağlatarak korsanlarına kamçılattığı esirlere karşı o güne kadar yüreği sızlamamıştı. Bundan sonra yapamayacak, yaptırmayacaktı..." (Karay, 2009: 116).

Ahlaki Gelişimi Destekleyen İletiler

a) Ahlaklı Olmak

Terbiye ve ahlak kaidelerine önem veren Güldal ile Fahir birbirlerine bu hududu hatırlatarak eski hayatlarını konuşmaya devam ederler:

"... 'Ben bir çocuk değilim; yirmi iki yaşındayım; çok eser okudum; epeyce memleket gezdim; hür bir terbiye gördüm. İleri gitmemek şartıyla bir şeyler söyleyebilirsiniz; gitmeyeceğinizi de bilirim.' diyecekti diyemedi. Fahir acaba bu düşüncelerini de sezmiş miydi? Sezmiş olmalıydı ki: 'Mamañih kültürlü ve sağlam bir terbiye almış olduğunuzdan dolayı oldukça serbest konuşabilirim'..." (Karay, 2009: 151).

Tamara ve Parmis, Side sarayında mutlu günlerini yaşarken eskiden o sarayda yapılmış kötü şeylerin aksine, birbirlerinin dışında kimseye gözü ucuyla dahi bakmazlar. Aşk duygusunun kutsallığı ve ahlaki kaidelerin önemini gösteren ileti şöyledir:

"...Bunlar yapıladursun, Side sarayı o zamana kadar işitilmemiş bir değişikliğe uğramıştı: Evlendiklerinden beri üç yıl geçmesine rağmen preator, binayı dolduran esire, rakkase ve sazende kızlardan hiçbirine elini sürmemişti. Karısı da Sideli tığ gibi delikanlıların yüzüne bakmıyor, kocasından başkasının iltifatına aldırılmıyordu..." (Karay, 2009: 197).

b) Sadık Davranmak

Tamara kendisine âşık olan ama bunu açığa vurmuyarak ihanet etmeyen Bambius'a, ihanet edip etmeyeceğini sorar:

“... ‘Ben razı olursam, en iyi arkadaşına ihanet eder misin?’ Hakkak sedirden indi. Gene medhale doğru gidiyordu ve giderken iki elini ‘bunu yapamam’ manasına yukarıya kaldırmış, sallıyordu...” (Karay, 2009: 206).

c) Mahremiyeti Korumak

Mahrem şeylerin konuşulması ile ilgili Fahir şu sözleri sarf etmiştir:

“...İkimizin mahrem sayılacak mahiyetteki hayatını bir yabancıya nasıl anlatabilirim, efendim? Hele asıl sahibine anlatılmak saadetinde erdikten sonra buna imkan tasavvur edilemez...” (Karay, 2009: 240).

Anlattığı şeylerin kurgu ve hayal olduğunu söyleyen Fahir, anlattıklarının ahlaki yönden takdire şayan olduğunu ifade eder:

“...Velev ki tertip olsun, fena ciheti ne? Tertemiz hikâyeler... Ayrıca ahlaki tarafları da var: Kızların ikisi de resmen evlenmeden aşıklarıyla bir münasebetsizlik etmiyorlar. Sonra kahramanların erkeği de kadını da ömürlerince birbirlerine sadık kalan çiftler...” (Karay, 2009: 333).

Dini Gelişimi Destekleyen İletiler

a) Riyakâr Olmamak

Asırlar öncesinde kurgusal bir hikâyede de olsa, din kisvesi altında yapılan bir takım bozukluklar olmuştur, bu hiçbir surette hoş karşılanmaz. Bunun bir örneğini de Tamara, kendini ilah kabul eden halkla birlikte yaşar:

“...Anlaşılan Pomon'nun vaziyeti şehirde öğrenilmişti. Sıra din perdesi altında dalkavukluğa gelmişti. Ayine müsaade edildi; lakin Tamara heyeti kabule yanaşmadı...” (Karay, 2009: 227).

b) Sadakatli Olmak

Paros'un Türk olduğunu açıkladığı sırada kendisinin ne olacağını ve dini Hristiyanlık olduğu için evliliklerinin olamayacağını söyleyen Amora ile aralarında şu konuşma geçer:

"...Biz ehl-i kitaba hürmet ederiz; din vicdana tabidir; fethettiğimiz ülkelerdeki insanlardan beklediğimiz hükümdarımıza sadakattir. Sadık Hristiyan'ı vefasız, asi Müslüman'a tercih ederiz..." (Karay, 2009: 280).

c) Hayırsever Olmak

Selçuklu ve Osmanlı kültüründe güzel bir rüyanın ya da verilen bir müjdenin neticesinde halk sevindirilir, fakir fukara doyurulur, insanların ihtiyaçları giderilirdi. Bu hem Allah rızası hem de kültürel bir uygulama olarak asırlarca devam etmiştir. Halen de günümüzde bayramlarda, düğünlerde, milli ve dini özel günlerde bu uygulamalar devam etmektedir:

"...şiiirde Allah'ın yardımı ile kalenin fethi müjdeleniyordu. Hakan uyandı; hemen hokka kalem istedi; manzumeyi yazdı ve akşamüstü karargahına gelen ümerasına bunu okudu. Herkes sevindi; ferman buyurulduğundan yüz öküz, bin koyun kesilerek orduya dağıtılarak fakirlerle gönüllülere ziyafet çekildi; ayrıca on bin dirhem para dağıtılmış, beyler de Padişah'ın yoluna giderek, halka ihsanlarda bulunmuştu..." (Karay, 2009: 296).

Zerrintaç'ın kuzeni Mahperi eski adıyla İrena, Müslüman olduktan sonra değişmiş ve halk için dini bir fazilet olarak gördüğü yardımlara başlamıştır:

"...Mahperi dış görünüşünde hayır ve hasenatı seven dindar bir kadındı; çeşmeler, hanlar, mescitler, imarethaneler yatırmaya başlamıştı; fukaraya bakıyor, halkı kayırıyordu..." (Karay, 2009: 312).

d) Dini İnanışın Gereklarını Yerine Getirmek

Müslüman olan Zerrintaç'ın İslam dininin getirdiği değişikliklerle nasıl değişimler geçirdiği şu iletilerle ifade edilmiştir:

"...Günde birkaç defa hamama girdiği, hoş kokulu killelerle yıkandığı, arişahiler süründüğü, adeta Roma devrine döndüğü, yeni dinin bu faziletlerinden azami istifade ettiği için güzelliği Müslümanlaşmış, tertemiz olmuştu da..." (Karay, 2009: 305).

Ulusal Gelişimi Destekleyen İletiler

a) Anadile Önem Vermek

Yazarın Türkçe'ye ve dilin inceliklerine önem verdiği iletiler bu eserde de vardır. Bu eserinde de Güldal'ın Fransızca bir kelimeyi bilip de Türkçe bir kelimeyi bilememesine kızmış, bunu bir kusur olarak nitelendirmiştir:

"...Cybele'in bir Anadolu ilahesi olduğunu Fransızca tahsili sayesinde imlasına kadar hatırlayan genç Türk kıızı, daha dünkü edebiyatımızda yeri bulunan 'zerrin'i bilmiyordu, 'zer' kelimesini bile! Asıl tuhafı bilmemesinin bir kusur olduğunu da seziyordu..." (Karay, 2009: 24).

b) Milli Değerleri ve Olayları Bilmek

Eserde iki bin yıllık bir zaman diliminde geçişler yapılmaktadır. Eserdeki bu geçişi anlatan Doktor Fahir, tarihi şahsiyetlerle ve olaylarla ilgili fazlaca bilgiler vermektedir. Bu bilgilerle okuru milli kültür ve tarih hakkında bilgi sahibi yapmaktadır:

"... 'Kim imiş bu Keykubad dediğiniz adam?'

'Anadolu Selçukluların büyük hükümdarı...Unvanı Alaüddin'dir.'..." (Karay, 2009:63).

"... 'Selçuk denilen millet hakkında neler biliyorsunuz?'

'İki yüz sene kadar önce Korasan'a yerleştiklerini söylerler. Padişahlarının adı Tuğrul imiş. Sonra birçok kollara ayrılmışlar ve çeşitli bölgelerde hüküm sürmüşler. Şimdi İkoniom'u merkez yapan Türkler de aynı soydandır. Başlarında bulunan Keykubad bu devleti büyüttükçe büyültüyor ve bizleri tehdit eden tehlike o adamdan geliyor..." (Karay, 2009: 251).

"... 'Safa geldin Mahperi' dedi. 'Zerrintaç seni bekliyordu.'. Böyle hitap ekmekte haklı idi. Az evvel Hakanla nikahı kıyılmış ve İslam dinini kabul ettiğinden kendisine bu isim verilmişti. Tarihte Huand Hatun adıyla da anılan meşhur Selçuklu imparatoriçesi Mahperi bir müddet sonra Keykubad'a bir oğul yetiştirecekti ve bu oğul, anasının teşvikiyle hem babasını, hem de ana ayrı küçük kardeşini öldürterek onların yerine geçecekti: Osmanlı tarihinin meşhur Mahpeyker'i yani Kösem Sultan adıyla tanınan Anastasya'sı ne ise Selçukluların Mahperi'si ya da İrena'sı odur; yaman Rum kızlarıdır..." (Karay, 2009: 300-301).

Keykubadiye Sarayının mimari güzelliğinden konuşulurken, sarayı yaptıran kişiden de söz edilmektedir. Bu mimar yine meşhur tarihi bir şahsiyettir:

“...Büyük Türk mimarı Emir Sadeddin Köpek'in eseriydi...” (Karay, 2009: 309).

Aşağıdaki iletide de Alanya kalesinin tarihteki tekrardan yaşanacak olan fethinden söz etmektedir:

“...İki ahbab bu sırada tarihin iki defa daha aynı surette tekrarlanacağını ve 1471 yılında Fatih Mehmed'in yolladığı orduya da silah kullanmadan teslim olacağını bilemezlerdi...” (Karay, 2009: 258)

“... ‘Koş git; Kiryos Fard'a söyle: Arzusu ne ise muvafakat edeceğim. Onun mertebesinde nice prens bizim saray ve ordu erkânımızdandır. Kendisi de layık olduğu dostça muameleyi görecektir’ ...” (Karay, 2009: 297-298).

Evrensel Gelişimi Destekleyen İletiler

a) Hayvanseverlik

Hayvanseverlik, tüm dünya için kabul gören değerlerdendir. Tamara'nın dostluğunu yapan aslan yavrusunu yanında getiren Bambi aslana şu sözleri söyler ve onu Tamara'ya hediye eder:

“...Ne kadar müddet için ayrı kalacaklarını düşünerek vefakar arkadaşına dedi ki: ‘Cisimlerimiz de berabermişçesine, gönüllerimiz ayrılmayacak ki’ ...” (Karay, 2009: 169).

Öteki Eğitsel İletiler

a) Kültürel Birikim Sahibi Olmak

Bu eserde de yazarın kültür birikiminin izleri görülmektedir. Güldal, Doktor Fahir'e geçmişle ilgili bir düşüncesinin aktarırken Shakespeare'in bir sözünü kullanır:

“...Shakespeare der ki: ‘Ne olduğumuzu bilsek de ne olacağımızı kestiremeyiz.’...” (Karay, 2009: 62).

Bahis geçen tarihi yerleri anlatan Fahir; Fitri, İbn-i Bibi, Yazıcızade ve Evliya Çelebiye de atıflarda bulunur. Eserlerde geçen bir takım bilgiler şöyledir:

“... Evliya Çelebi Seyahatnamesi ile İbn-i Bibi ve Yazımcı Çelebi'nin 'Selçukname'lerinde bazı malumata da rastlamıştım. Gerek Bibi gerekse Çelebi, hisarın heybetini tasvir için ne söyleyeceklerini bilememişlerdi. İranlı vakanüvis Fitri mübalağacılığına kapılarak diyordu ki: Bu kale sert kayalar arasında bir inci gibi idi; yanından mavi renkli, Nil akışlı ve ahenkli bir ırmak geçiyordu...” (Karay, 2009: 237).

b) Tarih Bilgisine Sahip Olmak

Eserde geçen tarihi yerler şöyledir ve bunların birçoğu halen ören yeri olarak ayakta:

“...sadece Termesus, Perge ve Aspendos harabelerinde günlerce dolaştım. Bunlar vaktiyle her biri milyondan fazla insan barındıran şehirlerdi ve mesela Aspendos az çok ayakta kalan tiyatrosuyla nasıl bir geçmişe sahip olduğu hakkında seyyaha kafti bir fikir veriyordu...” (Karay, 2009: 105).

“...Nihayet sıra Eski Antalya veya Selimiye isimleriyle anılan harabeye geldi. Burası Alanya şosesi üzerinde, o şehirle Antalya'nın tam ortasında, her ikisine de 90 kilometre mesafede idi...” (Karay, 2009: 105).

“...Saraylardan biri, sonradan 'Keykubadiye' ismini alan kasır, hisarlardan biri de hala adını muhafaza eden 'Alara'dır. Ben, 726 yıl önceki hafızamı işte bu kartal yuvası kale harabesini gezerken buldum...” (Karay, 2009: 237).

“...Anadolu öyle istilalara, iç harplere, ihtilallere, ayrıca zelzele ve su baskınlarına uğramıştır ki yalnız bu saray değil, gene Keykubad'ın yaptırdığı muazzam başka bir saray, Kubabad sarayı da tamamıyla yok olmuştur. Birincisinin Kayseri civarında, ötekinin Beyşehir Gölü kenarında kurulduğunu söylüyorlar...” (Karay, 2009: 309).

c) Sanata ve Edebiyata Önem Vermek

Eserde bahsedilen ilim adamları ve sanatçılar şöyledir:

“...Çocuk Kur'an-ı Kerim tilavetine ilk defa Bahai'nin rahlesi önünde başladı... Dokuz yaşına geldiği zaman hocası sayesinde Farisiyi o kadar ilerletmişti ki zamanın en meşhur şahsiyeti Mevlana Celaleddin'den kıtalar okuyordu...” (Karay, 2009: 313).

“...Santerre'in tablosunu hatırlıyor musun? Louvre müzesindeki Süzan hamamda isimli tabloyu?...” (Karay, 2009: 368).

4.2.12. İki Cisimli Kadın

Kişisel Gelişimi Destekleyen İletiler

a) İyi İnsan Olmak

Reha, dayısını okura tanıttığı bölümde dayısı Yaşar'ın, sağlam kişilikli olduğunu yalalaklık gibi bayağı ve çıkarıcı hareketler yapmadığını şu cümleleriyle belirtmiştir:

“...Hoş adam! İyi insan! Temiz yürekli! Dostuna sadık!...Asıl hüner ve incelik şu noktada: Yaşar adi, dalkavuk, yaltaklık ve yardımcılık eden bir adam değildir; sadece babacandır; devlet yaranını karşılamaya ve uğurlamaya gittiği bile görülmemiştir. Ancak cenaze merasimini kaçırmaz...” (Karay, 2009: 19).

b) Anlayışlı Olmak

Yeğeni Reha'nın üzgün haline dayanamayan Yaşar, anlayışlı ve vefalı davranarak konuşmayı istemeyen yeğenine şu cevabı verir:

“...Beni kayırıp korumana teşekkürler...Ama bilmelisin ki, senin ferahlanamama yardımım dokunacağından dolayı üzülmeyi göze alabilirim, evlat!...” (Karay, 2009: 33).

c) Kaba Şakalar Yapmamak

Pervin'in Yaşar Beyi korkutan kaba şakası, insanların bulunulan yere göre tavır alması gerektiğini göstermektedir:

“...Bir bıçak atıldı. Neredeyiz, yahu! Meksika haydutlarının arasına mı düştük? Senin Amerikalıların tuhaflığı olacak. Kaba şakalar bunlar!...” (Karay, 2009: 73).

d) Onurlu Davranmak

Reha, kaçamaklı münasebetlerin küçültücü bir davranış olduğunu şu şekilde ifade etmiştir:

“...Şayet Pervin'le münasebetim devam ederse hep böyle, dönemeç ve kapı arkası fırsatları kollayıp meşrebime uymayan kaçamaklı hareketlerle mi oyalanacak, küçültücü şeyler mi yapacaktık?...” (Karay, 2009: 140).

e) Dostça Davranmak

Dostluk insanları birbirine bağlayan en temiz duygulardandır:

“...Tom’un iyi yürekliliği, candan dostluğu beni heyecana düşürdü, elin hararetle sıktım, minnettarlığımı bu hareketimle kendisine bildirmiş oldum...” (Karay, 2009: 236).

Toplumsal Gelişimi Destekleyen İletiler

a) Komşulara Saygılı Davranmak

Komşuluk ve nezaket toplumsal huzurun artmasını sağlayan önemli hususlardandır.

Reha, dayısı Yaşar’a karşı nazik davranan komşusuna şu cevabı verir:

“...Memnuniyetle hanımefendi. İşi düşmedikçe aramayan bir komşuya karşı büyük nezaket gösteriyorsunuz. Fakat doğrusunu isterseniz ben komşu değil, komşunun misafirim...” (Karay, 2009: 22).

b) Misafirperver Olmak

Abant’ta dışarıda kalan yabancı turistleri içeri alarak onlara misafirperverliğini gösteren

Yaşar, şu konuşmayı yapar:

“...Muhterem misafirler! Biz sizlerin geceyi açıkta, çamurlar içinde ve bir göl kenarında geçirmenizi ananevi misafirperverlik duygularımıza uygun bulmuyoruz. Yerimiz müsaittir, müsait bile olmasa kendi rahatımızdan fedakârlık etmek vazifemizdir...” (Karay, 2009: 60).

Ahlaki Gelişimi Destekleyen İletiler

a) Ahlaki Kurallara Uygun Davranmak

Amerikalı olduğunu söyleyen Pervin hakkında bir karara varmaya çalışan Reha, onun toplum yapımıza uymayan hareketleri yüzünden âşık olunamaz bir kadın olduğunu düşünür. Ahlaki kaidelerin, yaşama tarzının kişiler hakkında fikir sahibi olurken önem arz ettiği görülmektedir:

“...Daha ilk günü çıplak vücudunu gösteren bir kadına âşık olunamaz; öylesi ancak Fransızların passade dedikleri, gelip geçici bir heves mahiyetinde kalır...” (Karay, 2009: 117).

“...Ben onlardan olmadığım için nefsimе söz geçirebildim, daima da geçirebileceğimi tahmin ediyorum. Terbiyeli davrandım, güzel eğlenceler dileyerek kendisinden ayrıldım...” (Karay, 2009: 149).

“...Küstahlık beni ifrite çevirir; hele yüz görmediği kadına balta olan sulu çapkınlardan iğrenirim...” (Karay, 2009: 163).

Dini Gelişimi Destekleyen İletiler

a) Dini Bağlılığa Uygun Davranmak

Din bağlılığı hakkında Reha'nın Pervin hakkındaki düşünceleri şöyledir:

“...Kızcağızı sebepsiz yere gücendirdim. Asıl üzüldüğüm cihet, dindaş olduğumuz! İnsan hangi kültürde yetişmiş, ne kadar müsamahalı, hatta kayıtsız olsa gene din bağlılığına ehemmiyet veriyor. Kabalık, münasebetsizlik ettim, kendimden utanıyorum...” (Karay, 2009: 168).

Ulusal Gelişimi Destekleyen İletiler

a) Milli Bilince Sahip Olmak

Gurbette olanların milli konulardaki özlemi ve hassasiyeti hakkında anlatıcı şu sözleri söylemiştir:

“...Milliyet hislerinin bilhassa gurbette ne acayip tezahürleri vardır! Nelerle övündürür insanı! Bu duygudan mahrum olanların çoğunu gurbet yavaş yavaş müfrit bir nasyonalist yapar; ancak pek azına milliyetini kaybettirir...” (Karay, 2009: 172-173).

b) Hemşerilere Yardımcı Olmak

Sürgündeki hemşerilerine yardımlarını esirgemeyen Şeyh Bilal hakkında bu davranışından dolayı övgüyle söz edilir:

“...Türk dostuydu, gurbete düşen Türk sürgünlerine elinden gelen yardımı esirgemezdi. Babamı da teselli etmiş, ahbap olmuşlardı...” (Karay, 2009: 188).

c) Dil Sevgisi

Yaşar, dil birliğinin de din birliği kadar önemli olduğunu şu satırlarla belirtmiştir:

“...Türkçe öğretmelisiniz kızımıza! Dininiz dininize uyuyor, dilleriniz de uysun bari! Şu İngilizceniz candan sevişmeye yetmez. Benliğine dönsün zavallı! Yakında sizinle beraber vatana kavuşsun! Memlekete dönmeye bakınız...” (Karay, 2009: 190).

4.2.13. Kadınlar Tekkesi

Eser, Refik Halid Karay'ın başlangıç kısmında belirttiği ifadeye göre gerçek bir olaydan esinlenerek yazılmıştır. Dönemin din istismarcılarını tenkit etmek amacıyla yazılmış olan eserin, incelemeler neticesinde çok fazla dini iletiler içerdiği anlaşılmaktadır..

Kişisel Gelişimi Destekleyen İletiler

a) Yardımsever Olmak

Şeyh Baki'nin tarikatının dışarıdaki insanlar tarafından görünen yüzü; iyilikler yapan, halkı koruyup gözetten bir tarikat olmasıdır. Normal şartlarda da tarikat haricinde yapılabilecek olan işlerden olduğundan kişisel gelişimi geliştiren iletiler olarak değerlendirilmiştir.

"...Selamlığı da, sofrası da komşularına ve ahbablarına açık, hayır yapmayı ve halka hizmet etmeyi seven kemal sahibi bir zatın konağı..." (Karay, 2016: 24).

"...Mamañih semtte onu 'Şeyh Baki Bey' diye ananlar da çoktu; şeyhlik ilim ve fazlından dolayı verilmiş bir payeydi, tekke sahibi ve tarikat ehli manasına değil..." (Karay, 2016: 24).

b) Cahil Olmamak

Üniversite eğitimi almış bir kız olan Lebriz ile alakadar olmaya başlayan Şeyh Baki, onunla evlerinin bahçesine çıkarlar. Bu gezintiyi gören ve eğitimsiz olduğundan dolayı üzülen Neşide aynı zamanda hiç sevmediği bu adam için kıskançlık yaşar:

"...yeni idrisin geceyi konakta geçireceğini söyledikleri zaman Gürcü güzeli, içinde kıskançlığa benzeyen bir üzüntü duyduğuna şaştı; cahil kalmış olmasına da öfkeleni..." (Karay, 2016: 153).

c) Nezaket Kurallarına Dikkat Etmek

Nezaket kurallarının uygulandığı aşağıdaki bölümde ise, Nevsal Hanım ile Süha Kalenderli arasında geçmektedir:

"...Yürüdü; fakat selam vermeden ayrılmak terbiyesizlik olacağından döndü: 'Allahısmarladık efendim.' Dedi. 'Güle güle, selametle, saadetle küçük hanım! Teşekkürler ederim, lütuf buyurdunuz, dilşat oldum. Nevsal Hanım kızım'..." (Karay, 2016: 424).

“...Neşide otomobilde misafirini içeriye ablasının yanına oturtmuş kendisi şoförün yanına geçmişti. Nezaketin bu derecesi karşısında Kalfa ne yapacağını şaşırıldı...” (Karay, 2016: 521).

Toplumsal Gelişimi Destekleyen İletiler

a) Aileye Karşı Hassasiyetli Olmak

Aile hayatı dinen ve ahlaken önem verilen şeylerdendir. Aile bireyleri birbirlerine sadakatle davranarak, her şartta aile çıkarlarını korumakla yükümlüdürler. Eserde karısının Şeyh Baki tarafından göz hapsinde bulunmasına ses çıkarmayan, üstelik de Baki için karısını kandıran, onun yanına götürmeye çalışan İrfan için Neşide şu cümleleri kurar ve aile hayatının yıkılmaya yüz tuttuğunu ifade eder:

“...Baki Bey’e o kart alafranga hanımlar yetmiyor mu? Zaten, doğrusunu söyleyeyim mi, kocamdan soğumaya başladım; böyle şeyleri havsalasına sığdırıyor? Beni o herifin odasına sokmaktan utanmıyor mu? Galiba beraber yaşayamayacağız. Açıkçası bu! Anlaşıldı artık...” (Karay, 2016: 73).

b) Misafirperver Olmak

Komşuluk ve misafirperverlikle ilgili, aşağıdaki eğitsel ileti yer almaktadır:

“...Zengin çiftçinin karısı gördüğü terbiye alışkanlığıyla dedi ki: ‘Buyurmaz mısınız? Bir kahvemizi içersiniz. Buranın manzarası fevkalade...Karadeniz’e kadar Boğaz tabak gibi karşımızda! Size yan kapıyı açayım...’ (Karay, 2016: 114).

c) Büyüklere Saygılı Olmak

Büyüklere saygı, kişilerin davranışları üzerinde belirleyicidir. Müslüman ve Türk olan bir toplumda, büyüklere saygı önemli bir hissiyattır.

“...Ya terbiyesi? Büyüklerinin karşısında ayağını ayağının üzerine atmamaya hala dikkat etmekteydi...” (Karay, 2016: 498).

“...Şeyh odaya girince kanepede oturuyordu; ayağa kalkıp kalkmamak hususunda tereddüt geçirdi, nihayet yaşlılığa hürmet terbiyesi şuuruna hakin olduğundan doğruldu. İkisi de başlarını eğerek selamlaştılar...” (Karay, 2016: 578).

d) Onurlu Davranmak

Toplumsal normlara önem verildiğini gösteren bir diğer ileti ise şöyledir:

“...Fakat şunu bil ki İrfan’a dönemezsin. Dönersen bu evin kapısını kapalı bulursun! Servetten vazgeçebiliriz ama şereften fedakârlık yapamayız...” (Karay, 2016: 562).

Ahlaki Gelişimi Destekleyen İletiler

a) Kıskanç Olmamak

Kıskançlığın kötü bir kişilik ve ahlaki problem olduğunu söyleyen Baki, şu sözleri sarf etmiştir:

“...Asıl mühimi kıskançlığın ne kadar hafif olursa olsun aşkı zehirlemesidir. İrademizi kullanarak ondan uzaklaştığımız nispette ‘inayet’e yaklaşır ve nihayet ‘Hakke’l yakın’e erişiriz. Kıskançlık ulvi aşkla hiç bağdaşmaz; süflisinin, yani cinsi şehvetin çirkin alametlerindendir. Olmaya ki gönlümüz bu çirkaba düşse. Elhazer!...” (Karay, 2016: 58).

“...Neşide’yi kıskanmaya kalktım. Ne ayıp!...” (Karay, 2016: 60).

“...Sohbet esnasında lakırdıyı sırf tarihi bir vakaya istinat ettirerek kıskançlığın kötülüğüne getirdi; Peygamberin bir sözünü şahit tuttu; ‘Kıskançlık, alevin kömürü yutuşu gibi fazileti yutar...” (Karay, 2016: 68).

b) Saygılı Davranmak

Neşide’ye yaklaşmaya çalışan Baki, onun sert tepkisiyle karşılaşır. Din adamı gözükmeye karşın bir kadına rahatsız edecek kadar yaklaşması ahlaki bir problem olarak, ele alınmalıdır:

“...Ütanma yok sizde! Yaşınızdan, başınızdan olsun utanınız. Birisi, o hanımlardan biri görse ne der? Artık size inanır mı? Yoksa onlara da mı bu şeyleri yaptınız? Kepazelik vallahi!...” (Karay, 2016: 140).

c) Utanma Duygusu Taşımak

Şeyh Baki’nin kadınlarından birisi, Neşide’nin Şeyhle görüştüğü anlarda, ayıplaması gereken yerde marazi bir zevk duyması eleştirel bir şekilde ifade edilmiştir:

“...Neşide’yi bir aşğının yanına gidiyor farz ederek –utanacağına ve ayıplayacağına- bunu aklından geçirmenin bilhassa kadına yakışmayan, ancak kadının maraziliğine delalet eden bir zevk duyuyordu...” (Karay, 2016: 157).

d) Dini, Kötülüklere Alet Etmek

Baki'nin cinsi zevklerine alet ettiği din olgusu, hem dinin yozlaşmasına hem de insanları kandırarak onlardan fayda sağlamasına neden olmuştur. Konuyla ilgili yazarın eleştirisi şu şekildedir:

“...Hayatının bütün safhaları da gösteriyor ki Baki her şeyden evvel bir şehvaniydi ve çok defa görüldüğü gibi onun tesiri altında şuur bozuklukları geçirmiş, yapmadık münasebetsizlik bırakmamış, buhranlar arasında da dinden, tasavvuftan teselli ve sükun aramış, muvazenesiz ve kararsız bir ömür sürmüştü...” (Karay, 2016: 215).

“...Anlaşılan Baki'nin günahına girmiştin; senin metresini kaçırın o değilmiş. Her rezaleti yapmaktan çekinmeyen bir sabıkalı olduğu için tabiidir ki kendisinden bu da beklenirdi...” (Karay, 2016: 462).

“...Zaten Şeyh çok defa gizli kuvvetlere inanır hem maddiyatçı, hem de vehim müptelası şuurunda ve hislerinde kararsız olduğundan aşk nevinden bir heyecana kapıldı mı büsbütün sapıklaşırdı...” (Karay, 2016: 476).

“...Ne o Baki? Görüyorum ki tasavvuf palavraların bu devirde de geçer akçe! Eski koca sakalın benimkinden güzeldi, şeyhliğine değil ama sakalına imrenirdim...” (Karay, 2016: 510).

e) Öz Eleştiri Yapmak

Bulunduğu ortamın özelliklerinden etkilenerek, yani yanındakilere benzeyerek davranışlarını değiştiren Neşide, kendisindeki bu değişiklikten rahatsız olur ve Şeyh Baki'nin konağının üzerindeki etkisini şu şekilde açıklar:

“...Ahlakım değişiyor mu acaba? Bozuluyorum galiba! Kendimi beğenmeye başladım; hatta beğendirmeye çalıştığımın da farkındayım. Hazrete kırıtım mı ne, bugün? Münasebetsizce şeyler söyledim. Mesela demin bir hizmeti olup olmadığını sordum. Daha evvel de soyunup giyinme adetlerini hatırlattım. Bunlar, basbayağı 'burada da öyle yap! Sana ben hizmet ederim' manasına gelir. Çok fena olur...” (Karay, 2016: 241).

“...Hepsi kendisinin olsun. Ben namusuma söz getirtmem...” (Karay, 2016: 452).

f) Merhametli Davranmak

Neşide'nin ağlamasına sebep olan Baki, vicdan azabı duyarak şu sözleri sarf etmiştir:

“...Vicdan azabına benzeyen bir his, iliklerine işlemiş, katılmış olan şehvaniliği içinde sanki cevhersiz, kıraç toprağa düşmüş narin bir nebat gibi yeşermeye, menfez bulmaya çabalıyordu...” (Karay, 2016: 249).

g) İyi Ahlaklı Olmak

Evlilik için seçilecek eşlerde aranan özelliklerden bir tanesi karşıdakinin temiz ahlaklı olmasıdır. Türk kültür yapısında, özellikle eserin geçtiği dönemde evlilik kurumu önem arz eden kutsal mahiyettedir:

“...Zaten aradığı şey aşktan önce evlilik şartlarına ve icaplarına muhakkak surette riayet edeceğine güveneceği dürüst ahlaklı bir kadındı...” (Karay, 2016: 556).

“...Ne mütevazı kızcağız! Yarın İstanbul’un değil bütün memleketin en zengin adamlarından birinin karısı olacak. Olmaya can atmadıktan başka tevazuyu da bırakmıyor. Terbiyesini mi beğenirsin, iyi ahlakını mı, güzelliğini mi? Üçü birbirinden üstün!...” (Karay, 2016: 587).

Dini Gelişimi Destekleyen İletiler

a) Dini Kaidelere Uygun Davranmak

Toplumda, eserde de belirtildiği gibi başından kötü olaylar geçen insanlar kendilerini dine ve ibadete verebilmektedirler. Zengin olan kocasından ayrılan ve engelli bir çocukla dul kalan Peryal karakteri de böyle biridir. Yaptığı ibadetler dini yaşamak ve güzel alışkanlıklar adına güzel ve önemli şeylerdir:

“...Doğuştan dindardı; Avrupa seyahatlerinde bile namaz kılar, oruç tutar, kandil geceleri Kur’an, vakit buldukça tefsir okur, Sünni Müslümanlığın bütün vecibelerini tam bir imam ve itikatla yerine getirirdi...” (Karay, 2016: 26).

“...Konağında hususi mevlitçisi bile vardı. Cami cami dolaşır, para dağıtır, fakir kızları evlendirir, fukara çocuklarını sünnet ettirir, hayır işlerinde para harcamaktan zevk alırdı...” (Karay, 2016: 27).

Şeyh Baki’nin dine bağlılığını da şu cümlelerle açıklamışlardır:

“...Onun ağırbaşlı, dinine bağlı, misline şu devirde güç rastlanır bir genç olduğunu biliyordu...” (Karay, 2016: 30).

b) Allah'tan Ümidi Kesmemek

Hadis-i Şerif'in açıklamasının verildiği bölüm ise şöyledir:

"... Manası 'Benim rahmetim gazabımı geçti.' Allah'ın ve Peygamberinin rahmetinden ümidi kesmeyelim, şer ve seyyiat defterimiz dolu olsa bile! Her kapı kapanabilir, lakin onların merhamet, mağfiret ve şefaet kapıları kapanmaz..." (Karay, 2016: 92).

c) Dini, Kişisel Çıkarlar İçin Kullanmamak

Dini ve tasavvufu, emellerini gerçekleştirmek için bir araç olarak kullanan Şeyh Baki, bunu fark ederek rahatsız olan diğer kahramanlar tarafından eleştirilir:

"...İblis herif menfaatine alet ederek canım tasavvufun haysiyetini bir paralık etti. Bilir misin mirim? O kalles mutasavvıfadandır; nitekim Ortodoks ulemanın içinde de öyleleri çoktur; dinsiz, imansız, zındık olanları! Ama iki zümre arasında da iyileri, gerçekleri yok mudur? Vardır. Mesela Fikri Can zamanımızın en özülü tasavvuf ehlidir..." (Karay, 2016: 225).

"...Bu bahsi kısa kesseniz! İştmesinden bile günaha giriyormuşum gibi üzüntü duyuyorum. Hem lüzumu da yok. Hepsini anladım: İrfan'a beni isteten sizsiniz; elinizin altında olayım diye..." (Karay, 2016:256).

"...Çoktandır bana, benim tanıdığım Allah'ı unutturdular; karşıma bilmediğim bir Allah çıkardılar; yalnız Şeyh Baki'ye güzel kadın yetiştiren aşk keyfi veren bir Allah! Zındık bunlar!..." (Karay, 2016: 265).

"... 'İblis'e parmak ısırtır bu melun,' diye homurdandı, 'ne teşkilat kurmuş! İstese hükümeti bile devirir ama sebep yok...Sirtını ona dayamış. Sayesinde bir harem-i hümayuna sahip ki misli ne Hin, ne Çin saraylarında görülmüş, masraf da gönüllü hasekilerden çıkıyor..." (Karay, 2016: 289).

"...Hem de çeşitli şark dillerinden mısralar, beyitler, rubailer mırıldanıp yaptıklarına tasavvuf icaplarına uygun, ibadet nevinden bir hareket süsü vermek şartıyla..." (Karay, 2016: 415).

d) İyiliksever Olmak

Peryal'in, rahmetli kocasının ruhu için yaptığı iyilikler şu şekilde ifade edilmiştir:

"...Peryal hiçbir gün geçirmez ki kendisine şu refahı temin edip çarçabuk hayatından silinip giden merhum kocasına sabah namazından sonra Fatiha okumasın. Her yıl, vefatına rastlayan gün İstanbul'un semt semt küçük camilerinden birinde mevlit okutmak, Eyüp'te kurban kestirip fukaraya sadaka dağıtmak da adeti..." (Karay, 2016: 366).

e) Günahlardan Korunmak

Sadberk Kalfa Neşide'nin kaçmasına yardım ederken ona söylediği söz şöyledir:

“... ‘Ben de aralarında günaha giriyorum.’ Diye ilave etti, ‘bari seni kurtarayım da Allah yüzün suyu hürmetine taksiratımı affetsin! Bir iyilik yapmış oldum; ötesi senin bileceğin şey!...” (Karay, 2016: 267).

Ulusal Gelişimi Destekleyen İletiler

a) Toplumun Kötülüklerine Alet Etmemek

Cumhuriyetin ilan edildiği dönemde tekke ve zaviyeler kapatılmıştı. Bu olaydan sonra artık, gerçekten din ve tasavvuf ehli olanlar yaptıkları faaliyetleri resmi bir şekilde sadece cami vb. dini alanlarda yapmaktaydılar. Ancak zengin ve cemiyet tabakasını hedef alan bazı dindar görünümlü kişiler, halkın dini zaafalarını kullanarak yine cemiyete hitap eden tekkeler kurmuşlardır. Döneminde bunun yasak olmasına rağmen bu yerlerdeki çoğu kişinin üst tabakadan olması, din tüccarlarının ceza almasına mani oluyordu. Eserin başkahramanı Şeyh Baki, kadınlarla yakın temas kurarken yine insanların dini duygularını kullanarak, zaaflarından faydalanarak onların para, şöhret vb. gibi şeylerinden fayda sağlamıştır. Bu durum, eserde ulusal bir problem olarak ele alınmıştır. Bu sebeple yazarın eleştirdiği noktalar şu satırlarla aktarılmıştır:

“...Güya tekkeleri kapadık, din ile devleti birbirinden ayırdık, hiçbir devirde Bektaşî tekkesi bile şu Baki'nin konağı gibi tamamıyla kadınlar ağılı haline gelmemiştir mirim!...” (Karay, 2016: 223).

Öteki Eğitsel İletiler

a) Edebi ve Kültürel Bilgi Sahibi Olmak

Bu eserde de meşhur yazarlardan da bahsedilmiştir:

“...Konağa Mesnevi tercümesini Fitnat soktu; Yunus Emre'yi o tanıttı...” (Karay, 2016: 27).

“... Cahiz, Arapçada patlak gözlü demesine bir sözdür; bizim Ahmet Mithat Efendi'yi hatırlatan bir müellifti, mühim şahsiyeti, değerli eserler vermiştir...” (Karay, 2016: 285).

Bahsedilen yazarlardan biri de Flaubert'tir.

“... ‘Saint Antoine gibi nefsi emmareyi yenip ruh tasfiyesi yapmak her yiğidin karı değildir. Flaubert’in meşhur eserini okumadın mı, sen?’

‘Okumadım.’

‘İyi etmişsin. Biz okuduk da ne olduk?’...” (Karay, 2016: 105).

Kızkulesi gibi İstanbul’un önemli turistik simgesinin, efsanevi hikâyesi eserde şu şekilde yer almıştır:

“...Leandre isminde bir delikanlı, hero adındaki güzel rahibeye bir bayram yerinde rastlayıp aşık oluyor. Bu rahibe deniz ortasında bir kulenin tepesinde sevgilisine yol göstermek için ateş yakıyor; o da yüzerek kuleye geliyor, buluşuyorlar. Fakat bir gece fırtına ateşi söndürüyor, delikanlı yolunu şaşırıyor boğuluyor; Hero kuleden aşağı kendisini atarak ölüyor...” (Karay, 2016: 202).

Halk şairlerinden Nedim ve Karacaoğlan da şiirleriyle eserde yer almıştır:

“...Böyle zamanlarda Nedim ile Karacaoğlan’ın çapkın mısralarına başvurur, pek de canlı, ahenkli okurdu. Önce:

Sinemi deldi bugün bir afet-i çarpareli

Gül yanaklı gülgülü kerrakeli mor hareli.

Parçasını bestelemişçesine okudu...” (Karay, 2016: 225).

b) Sağlığa Dikkat Etmek

Sağlığın önemli olduğu konusunda, Kanuni Sultan Süleyman’ın bir sözü aktarılır:

“...Dünyada sıhhatten kıymetli bir şey yoktur. ‘Olmaya devlet cihanda bir nefes sıhhat gibi.’ Bu söz cihanın en büyük devletlilerinden Kanuni Süleyman tarafından söylendiğine göre sıhhat ile devlet arasında mukayese yapmaya salahiyyətli bir zattan sadır olmuştur; bizim devlet yüzü görmemişlerden değil...” (Karay, 2016: 422-423).

4.2.14. Karlı Dağdaki Ateş

Kişisel Gelişimi Destekleyen İletiler

a) Mahremiyete Saygı Duymak

Nefse hâkim olmak, sabırlı ve kurallara riayet etmek önemli kişilik özelliklerindedir.

Binnur, nişanlısı Ulvi ile görüşmeye tek başına gider. Ulvi, bu güvene karşılık nefesine karşı iradeli davranmak gerektiğini söyler:

“...Bu itimada layık olmaya çalışacağım; güç ama çaresiz. Ciddi projeleri birtakım hafiflikler, aceleciliklerle kıymetten düşürmemeli. İstikbal bizim, Binnur Hanım!...” (Karay, 2009: 125).

b) Anlayışlı Olmak

İnsanların bazı durumlarda anlayışlı olmaları, kötü olayların çözülmesinde yardımcı olmaktadır. Binnur karakteri, geçmişte pişmanlığını duyduğu şeylerin anlayışsızlık sebebi ile gerçekleştiğini belirtir:

“...Utanmadan yaptığını şimdi anlatmaktan utanıyordu. İnsanların daha anlayışlı olmaları lazımdı; olsalardı başımıza gelen vakalar bir felaket ve çok defa facia hâlini almaz, dünya bu derece zor yaşanır bir hale gelmezdi, diye düşünmüştü...” (Karay, 2009: 149).

Ahlaki Gelişimi Destekleyen İletiler

a) Ahlaki Kaidelere Bağlı Olmak

Geçici, günübürlük zevklere alet olmak, başkası tarafından kullanılmak gurur kırıcı davranışlardır. Binnur da bu ahlaki kaidelere bağlı olduğunu şu sözleriyle ifade etmektedir:

“...Kendisini erkeklere mincıklatmayı izzetinefsine yediremeyen bir kızdı, öyle yaptırın arkadaşları hesabına utanır, tiksinti duyardı...” (Karay, 2009: 27).

Ulusal Gelişimi Destekleyen İletiler

a) Anadile Önem Vermek

Öz Türkçe ve anadil sevgisini bu eserinde de hissettiren yazar, oluşturduğu karakterin ismini de yine bu hassasiyetine dikkat ederek koymuştur. Dil bilinci oluşturmak adına verilmiş olan ileti şöyledir:

“...Benim bir yeğenim var, Zinnur...Sizinki daha hoş, daha aydınlık, avizeler yanmış gibi! Galiba öz Türkçecilik modası zamanında doğmuşsunuz...” (Karay, 2009: 50).

b) Geleneklere Bağlı Davranmak

Geleneklere bağlılık ile ilgili ileti şu şekildedir:

“...Ben bu meselelerde kafi derecede modern olamıyorum, ailem eski adetlere bağlıdır. Çekingen büyüdüm, utangaç diyebilirsiniz...” (Karay, 2009: 115).

Öteki Eğitsel İletiler

a) Yazar ve Şairleri Tanımak

Bu eserin başkahramanı öğretmen Binnur’dur. Binnur’un çevresi de doğal olarak eğitilmiş, kültürlü insanlardır. Binnur, okuduğu okuldaki bir öğretmenin Yunus Emre hayranlığından bahseder, edebiyatımızın önemli mihenk taşı da bu sayede okuyucuya hatırlatılmış olur:

“...Şu karlı dağın tepesinde Yunus Emre’nin anladığı manada olmasa bile aşk ödiyle yanmak kısmetim!...Binnur da şimdi başka bir mevzuya daldı: Öğretmenliğini ettiği Kız Sanat Okulu müdiresi Sabahat Hanım, Yunus Emre hayranıydı; şiirleri dilinden düşmezdi. Etrafındakilere de hayranlığı telkine çalışırdı...” (Karay, 2009: 16).

“... Bak Yunus ne söylüyor: Gönül Çalab’ın tahtı, gönüle Çalab baktı...” (Karay, 2009: 92).

4.2.15. Dört Yapraklı Yonca

Kişisel Gelişimi Destekleyen İletiler

a) Yardımsever Olmak

Dostluk ve yardımlaşma kişiler arası ilişkileri geliştiren, sevgi bağı kuran duygulardandır. Eserin dört kahramanı, birbirleriyle sınıf ve maddiyat farkı olmadan dost olmuş kişilerdir. Dostluğun güzelliği ve olması gereken davranışlarını şu dostluk yeminleriyle ifade etmişlerdir:

“...Fakat ömrümüz boyunca birbirimize yardımda bulunmak için yemin ettik. Hangimizin başı sıkışırsa, bir derde veya ihtiyaca düşerse içimizden herhangi birine yahut hepsine çekinmeden durumunu anlatacak ve muhakkak surette hüsnükabul görecektir. Müracaat etmese bile vaziyetinde yardım icap ettirecek bir değişiklik olduğunu sezer veya işitirsek yine faaliyete geçeceğiz, koruma veya kurtarma tedbirleri alacağız. Elimizdeki imkanlar nispetinde maddi veya manevi hiçbir yardımı kendisinden esirgemeyeceğiz...” (Karay, 2009: 9).

b) Eğitilmiş ve Kültürlü Olmak

Eğitim, insanların ayakta durabilmeleri için gereklidir. Özellikle kadınların kimseye muhtaç olmadan yaşamaları için tahsilli olup, iş hayatına atılmaları gerekmektedir. Emire karakteri de buna önem veren, bunun farkında olan bir öğrencidir:

“...Emire yüksek tahsil yapacak; kimseye muhtaç olmaz; kendisi gibi bir doktorla da evlenir; geçinip giderler...” (Karay, 2009: 25).

“...Esasen genç kız güzelliğine emindi, korkusu kültürsüz, zekasız, donuk bir kız tesiri bırakması ihtimalinden geliyordu...” (Karay, 2009: 80).

“...Emire’yi ilk gördüğü günü hatırlıyor, yaşıyor, üzülüyordu. Emire körpe güzelliğiyle, ipince, mahcup ve ürkek bir mektepli kızdı o zaman! Tıp Fakültesine girecekti, insanlığın hayrına, hizmetine koşacaktı...Ne iyi fikirleri vardı...” (Karay, 2009: 241).

c) Özür Dilemek

Arkadaşı Aslıhan için, içinden kötü şeyler düşünen Emire, bundan pişmanlık duyar ve özür dilemesi gerektiğine karar verir. Özür dilemek de yine insanların iyi arkadaşlık ve toplumsal ilişkileri için önemli bir erdemdir:

“...Biraz da utanıyordu. Aslıhan için fena şeyler düşünmüştü; halbuki aklından ne iyi fikirler geçiriyormuş. Boynuna sarılıp af dilemek ihtiyacında...Burada olamaz, o işi gece, yatakhaneye bırakacak...” (Karay, 2009: 58).

d) Sabırlı Olmak

Somnur’un babasının ve ailesinin başına gelenlere rağmen, ahlakını ve metanetini bozmayarak sağlam bir kişilikle sorunlara mücadele göstermesi şu satırlarla anlatılmıştır:

“...Yine ipince, şeffaf vücutludur; yine iyi ahlaklı, sakin ve itaatli bir kızdır. Başlarına geleni tevekkül ile karşılamayı, kibar ruhlu kalmayı bildi. Babası tevkif edilince çırpınmamış, saçını başını yolmamış, düşüp düşüp bayılmamış, kimseye dert yanmamıştır ve karını muhafaza etmiştir...” (Karay, 2009: 163).

Ahlaki Gelişimi Destekleyen İletiler

a) Aile Terbiyesi Almak

Ailelerden alınan terbiye, bireylerin toplum içindeki davranışlarında belirleyici olmaktadır. Ahlaklı ve seviyeli davrananlar, ailelerine söz getirtmez, başlarına fena olaylar açmazlar. Terbiye almış bu dört genç kızdan örnek verilerek, aile terbiyesinin önemi şu iletiyle açıklanmıştır:

“...Bu hazzı ancak gelenekli aile terbiyesi görmüş olanlar tamamıyla gizleyip vakarlı bir tavırla örtmek usulünü bilirler. Mahalle kızlarında fazla belirgin olur; onlarda kırılıp dökülmeler sade tabii görünmez, adeta lüzumlu ve bir bakıma hoş da kaçır...” (Karay, 2009: 27).

Dini Gelişimi Destekleyen İletiler

a) İçkiden Uzak Durmak

Alkolün dini açıdan sakıncalı olduğu Yonca’nın şu davranışıyla ifade edilmiştir:

“...Ahengi bozmamak için bir yudum almaya karar verdi; günaha girecekti ama neyse artık!...” (Karay, 2009: 17).

Ulusal Gelişimi Destekleyen İletiler

a) Anadili Korumak

Eserde, kullanılan anadili değiştirerek tuhaf kelimeler uyduran insanlar eleştirilmiştir. Bu insanların arasında dillerindeki ve sözlerindeki bu farklı olma çabası ile bir yerlere gelmeye çalışanlar da vardır. Yazar, ulusal değerlerimizde en önemlilerinden biri olan dilimizin korunmadığı, oynandığını göstermek için şu eleştiride bulunmuştur:

“...Bey yüz senede vücut bulmuş oturaklı bir imparatorluk lisanı. Osmanlıca! Fakat bizler, bizim ülke öz dili de anlar, sever, onun da hasretini çeker. Öz dil denince şu sizin müdahane yarışından peydahlanmış düşük dölü kastetmiyorum. Kelime uyduran bir mebusluk yakaladı yahut yakalayacağım sandı; yakalayanlar da elden gitmesin diye yumurtlamakta devam etti; iş bu hale geldi...” (Karay, 2009: 141).

“...Yahu bir taraftan Arapça kaidelere uygun söylenmiş kelimelere harp açarsınız, öbür taraftan öz Türkçe bir sözü Arap kaidesiyle maskara edip bağrınıza basarsınız. Bu perhiz ne? Bu lahana turşusu ne?...” (Karay, 2009: 143).

Öteki Eğitsel İletiler

a) Edebiyata Hakim Olmak

Eserde, dostluk konusunda Victor Hugo ve Voltaire’in sözleri aktarılmıştır:

“...Biz de dostluğa önem vereceğiz, dostluktan kuvvet alacağız, kuvvetlerimizi dostluk uğrunda harcamanın zevkine inanacağız. Victor Hugo’nun fikrinde hayat ancak salçası sayesinde hoş giden bir yemektir. Bence bu salçanın en lezzetlisi de yine dostluktur. Fakat Voltaire daha ciddi bir şey söylüyor: ‘Hayatınızı sevmek ve düşünmekle geçirmelisiniz.’ Diyor! Birbirimizi daima sevelim ve daima düşünelim...” (Karay, 2009: 100).

Aslıhan karakterinin dedesi Pimpirik Dede, Nedim’den şu şiiri söyler:

“...Bunlara bakarak eski edebiyatta ‘Şeker’ üstüne konmuş sinek’ tasvirine güler. Nedim’den mırıldanır:

‘Şöyle gird olmuş Frengistan birikmiş bir yere

Sonra gelmiş guşe-i ebruda hal olmuş sana’...” (Karay, 2009: 141).

4.2.16. Sonuncu Kadeh

Kişisel Gelişimi Destekleyen İletiler

a) Para ve Kadın Düşkün Olmamak

Para düşkün olmak da kadın düşkün olmak da övünülecek şeyler değildir. Para düşkün olanlar, hayatlarını biriktirmeye adanarak yalnız bir hayat geçirirler. Kadın düşkün olanlar da aynı şekilde, gelip geçici insanlarla hayatlarını geçirirler:

“...Ev tamtakır, evlat sahibi değilsin. Ben kadın düşkün isem sen de para aşığı... Hiçbir şeye önem, kıymet vermez rolü oynarsın ama paraları istif etmeyi bilirsin. Bu da övünülecek bir meziyet olmasa gerek!...” (Karay, 1994: 32).

Toplumsal Gelişimi Destekleyen İletiler

a) Aile Bağlarını Korumak

İleri görüşlü bir baba, evlatları için uygun eğitim koşullarını oluşturur. Onları okutur, kendi ayakları üstünde durmaları için elinden geleni yapar. Ailenin, insan için ne kadar önemli olduğu şu iletide dile getirilmiştir:

“...Babası da kereste işi yapardı; taşra tipi, fesine yalın kat arabani sarık dolayan ve akşamları evine öteberi taşıyan bir tüccar...Evlatlarına bol mal ve işlek bir ticaret evi bırakmıştı; onları iyi okutmuş, Avrupa'ya da göndermişti; ileriye gören açığız bir insandı...” (Karay, 1994: 5).

b) Kamu Görevini Düzgün Yapmak

Beyoğlu'nda yer alan bir polis karakolunun, işlerini iyi yapması yazarın övgüsünü almalarını sağlamıştır. Emniyet Teşkilatının işinin zor olmasına rağmen, böyle karışık bir bölgede gösterdikleri başarı da bu övgüyü almalarını sağlamış, okurlara kolluk kuvvetlerinin önemini hatırlatmıştır:

“...Bu Galatasaray karakolu, İstibdat ve Meşrutiyet devirlerinde; gece hayatı gün ağarınca kadar aralıksız süren çok hareketli ve çok şumarık bir kalabalığın hakkından gelmesini bilen bir polis merkezi idi; anlayışla idare edilir; büyük olaylar hemen önlenir, küçükleri başladığı yerde bastırılırdı. Beyoğlu'nda tam bir eğlence hürriyetini de halk o teşkilata borçlu idi...” (Karay, 1994: 24).

c) Toplumsal Ahlak Kurallarına Uymak

Toplumsal hayatın kaidelerine uymak sosyal hayat için oldukça önemlidir. Yazar da dönemin ‘ayıp’ ve ‘utanç’ kavramlarını şöyle yorumlamıştır:

“...Vapurda, ilk defa tanışmış rolü takındılar. Başka yolcuların utanç duygularını uyandıracak harekette bulunmak, hele deniz seyahatlerinde o zaman pek ayıptı, ihtara uğramak da mümkündü; etikete uyulacak. Dış görünüşü kurtarmak şart...” (Karay, 1994: 27).

“...Bir kişi eğleniyor ve şu sahilde beş bin kişi rahatsız oluyor. Bu mudur övündükleri medeni düzen, medeni hukuk, medeni hayat! Tuh!...” (Karay, 1994: 74).

Evlilik olayı, özellikle ülkemizde ciddiye alınan, dini ve ahlaki anlam yüklenen olgulardan birisidir. Evlenilecek kişinin toplum onayından geçerek, iyi ahlaklı olmasına özen gösterilir:

“...Ammavelakin iş evlenmeye gelince bunu yüceliğini, kutsallığını göz önüne alarak ırzına, namusuna düşkün bir aile kızı seçmede katıyken tereddüde düşmedik...” (Karay, 1994: 180).

Ahlaki Gelişimi Destekleyen İletiler

a) Kadınlara Karşı Saygılı Olmak ve Kötü Hislerden Uzak Durmak

Kadınlara duyulan sevginin, sadece şehvani olması yazar tarafından kaba bulunmuş, anlatıcı kahraman da kendini bu özelliği yüzünden eleştirmiştir. Ahlaki olarak zayıflığı gösteren bu duygu şöyle ifade edilmiştir:

“... ‘Benimki pek derinine, yüksek ruhlu bir kadın sevgisi sayılmaz; kadını çileğe, çiçeğe, kısrak veya turnaya benzeterek sadece şekil, madde ve dış taraflarından almak iyice marifet yahut meziyet değildi; malum! Kaba bir duygu denebilir buna; bayağı bir şehvet iştahlılığı, belki. Ara sıra, hele şimdi, kendime ben de o hali yakıştıramıyorum, utanç değilse de bir memnun olmama hissi duyuyorum. Ne yapayım ki böüle geldim, böyle gideceğim.’ ...” (Karay, 1994: 6).

“... ‘Bende bunaklık daha başlamadı, bunaklık veya sapıklık. Yaşça ilerlemişim ama akranım gibi ortaokul kapısı gözetlemiyorum; cinsel duygularım, vücudum ve şuurum kadar dinç.’ ...” (Karay, 1994: 10).

b) Ahlaklı Davranmak

Sinemaya giden Cemşit, bu sanat hakkında insanların iç dünyasını aksettirdiği vesilesiyle gerçeği yansıttığını düşünmektedir. Bu yorumunu insanların ahlaki olarak ne kötü şeyler yaptığını belirterek şu şekilde ifade etmiştir:

“...Neydi seyrettiklerim! İnsanlar asırlardır edindiği sosyal inanç ve onu yaptırın kötü natürü yani cibilleti yüzünden – aile, para, namus, haset, kıskançlık, şehvet vesaire- ne mantıksız, ne çirkin, ne iğrenç şeyler yapıyor! Yuh olsun bize!...” (Karay, 1994: 56).

c) Dedikodu Yapmamak

Dedikodunun insan ilişkilerine uğrattığı zararlar ilgili Şehriban, şu sözleri sarf eder:

“...Demek mahallenin ipsiz sapsız oğlanlarıyla dedikoducu bir sütçü karısının iftiralara değer vererek yüzüne o kahredici tahkirleri haykırdınız? Neye yaradı sizin tahsiliniz, terbiyeniz, iyi bir ailenin evladı olmanız?...” (Karay, 1994: 105).

Ulusal Gelişimi Destekleyen İletiler

a) Toplumla Uyum Sağlamak

Kahvenin ülkemizde sebep olduğu olaylarla ilgili yaptığı konuşmasında Murat, tarihte epey ses getirmiş olan bir olaydan bahseder. Konu ulusal olmasa da tarihi bir olay olduğundan, ulusal gelişimi destekleyen bir ileti olarak değerlendirilmiştir:

“...Kahve yüzünden bu memlekette başka hiçbir yerde görülmemiş vahşetler yapılmıştır, Osmanlı tarihinde kahvenin izi kanlıdır, IV,Murad’ın kahve içenleri hemen cellada verdiğini işitmedin mi? Kahve yalnız türlü cinayet, kötülük vesilesi olmamıştır, manen de halkı yıkmıştır; tembelliğe, uyuşukluğa, kahvehanelerde pineklemeye alıştırmıştır. Her diyarda uyarıcı bir nesne olan kahve bizleri uyutur...” (Karay, 1994: 72).

b) Vatani Görevleri Yerine Getirmek

Vatani görevin ulusal değerlerle ve vatan sevgisiyle ifa edilmesi şu satırlarla ifade edilmiştir:

“...Şunu söyleyeyim ki askerliğe bu can atışta pek tabii olarak vatan sevgisi başta geliyordu...” (Karay, 1994: 200).

Evrensel Gelişimi Destekleyen İletiler

a) Hatıraya Sahip Çıkmak

Hatıraya hürmet birçok dinde, ülkede ve kültürde dikkat edilen şeylerden birisidir. Kültürümüzde ayrılan ya da ölen kişinin hatıralarına, bıraktıklarına saygı duyulur:

“...Hiçbir şey. Eski hatıraya hürmet benimki! Sırf insaniyet...” (Karay, 1994: 196).

Öteki Eğitsel İletiler

a) Edebi Bilgilere Hâkim Olmak

Eserde yer alan yazar isimleri ve kültürel kavramlar şöyledir:

“...aydın kereste tüccarı derhal Lamartine'in bilinen manzumesini, o uyumlu tekrarlamaları hatırlar, çok defa mısraları murıldanır...” (Karay, 1994: 30).

“... ‘Razakizade’ uydurma bir Karagöz perdesi tipidir, senin gibi kadın müptelası bir mirasyedi; hep oyuna gelir, parasını alırlar, atlatırlar...” (Karay, 1994: 36).

“...Telefon bile aldirtamadım münasebetsize. Her söylenişimde ‘Kim için? Ne için?’ der; gençliğinde Yakup Kadri'nin fotoğrafını isteyenlere verdiği cevap! Nur Baba yazarı böyle demekle beraber resmini dünyaya dağıtmıştır...” (Karay, 1994: 46).

“...Olabilir. Bayron şöyle bir şey der: ‘Şaşırtıcı fakat doğru; çünkü doğru her zaman şaşırtıcıdır, masaldan daha şaşırtıcı!’ ...” (Karay, 1994: 57).

“...akıllı davranan adam - Bernard Shaw'un dediği gibi – kendisini dünyaya uydurur, olmayan; dünyayı kendisine uydurmakta dayatır; gelişme akla uygun sayılmayan adamın ustalığına dayanır. Bu çapaçul giyile mi beceriklilik göstermiş olacağım...” (Karay, 1994: 63).

“...Victor Hugo zorlama yapmasına rağmen muazzam bir eser sayılan ‘Sefiller’ romanında genç kızın değişmesini pek mükemmel anlatmaz mı? ...” (Karay, 1994: 89).

“...Bu, o devirlerin, en çok sükse yapmış, çok genç kız, kadın ve delikanlıyı ağlatmış, yaşlılara iç çektirmiş orta malı aşk romanıdır; bir Çalığışu...” (Karay, 1994: 90).

“...Pierre Loti tipi, nazlı bir küçük hanım. Bu tarihte (Les Desanchantees) tutulan bir kitaptı; pelerin çarşaflı, beyaz eldivenli ve ince endamlı tazeler, Loti'nin etkisi altında kalan aydın gençleri sihirlemekte devam ediyor, gençlerde çapkınlıktan çok, yüksek aşkları ve büyük sevgilileri düşündürüyor, bir ruh tasfiyesine yol açıyordu...” (Karay, 1994: 112).

“...Vasıf'ındır bu mısralar, dedi, Enderunlu Vasıf'ın...Değil mi beyefendi?...”(Karay, 1994: 127).

“... Evet; hatta ‘ Zehra’ romanında öyle bir tip vardır ya...İntikam almak için karısının yolladığı fahişeye kapılır da sonunda tulumbacı koğuşuna girer, mutlu bir aile mahvolur...” (Karay, 1994: 159).

“...İntihar mı etmeli? Böyle olanlar ve bunları yapanlar esasta hasta insanlardır, akıl dengelerinin bozulmasında kadın yerine herhangi bir vesile, mesela imtihandan dönme, memuriyetten çıkarılma, şu, bu, hiçten bir sebep de aynı sonuca varabilirdi. Werther, anaç Charlotte'yi bulmasaydı köpeği, kedisi, dadısı yüzünden gen kendisini öldürmeye mahkum bir yaratıktı, bir ruh hastası...” (Karay, 1994: 49).

Yukarıdaki iletide ise yazarın başka eserinde de bahsettiği Goethe'in, meşhur eseri Genç Werther'in Acıları eserine atıfta bulunulmuştur.

4.2.17. Yerini Seven Fidan

Kişisel Gelişimi Destekleyen İletiler

a) Alçak Gönüllü Olmak

Erbil karakteri, taşradan çıkarak İstanbul'a üniversite öğrenimi için giden genç ve yakışıklı biridir. Erbil, ayrıldığı kasabadan ise arkasında kötü bir söz ettirmeden, şımarıklık etmeden ayrılır. Alçak gönüllü ve kişilikli birisi olduğunu yazar şu satırlarla anlatmıştır:

“...Erbil durgun yaratılışlıdır, zemin ve zamanı kullanmasını bilir. Kasabadan olaysız ayrılıyor; onun yerinde bir başkası olsaydı gördüğü iltifatlardan şımarır, aşıkdaşlığa kalkar, rezaletler kopmasına meydan verirdi...” (Karay, 2009: 10).

b) Kibar ve Nezaketli Olmak

Yazarın, kadınların küfürbaz ve kaba olmasını eleştirdiği satırları şöyledir:

“...otuz yaşlarında, güzelce bir kadın, ama şirretliği yüzünün hatlarına, hareketlerine işlemiş. Ayrıca kocası kadar küfürbaz...” (Karay, 2009: 10).

Ağırbaşlı bir aileye mensup olan Gülsün, sevmesine rağmen Erbil'e yazdığı mektubunda gayet seviyeli cümleler kurar. Onun bu ağırbaşlı tutumu, Erbil'in kişilik bakımından ona hayran kalmasını sağlar:

“...Kibar kız! Adilik ve aşüftelik tesiri yapan tek cümlesine, ‘Sizi sevdim, gönlümü kaptınız,’ falan gibi sözlere rastlanmıyor...” (Karay, 2009: 96).

“...Keşke evden gideceğimi bu gece söylemese. Ben de çok kaba davrandım, ayıp oldu...” (Karay, 2009: 112).

c) Dil Bilmenin ve Kültürlü Olmanın Önemi

Erbil’in kendini gittiği yerde geliştirmesi tavsiyesini veren doktor, kültürel birikimin ve dil bilmenin önemini şu sözleriyle anlatmıştır:

“...Yabancı dillerden birini muhakkak öğren, ama iyi öğren! Şimdi aranan budur; başarının sırrını, yolunu açacak tılsımlı anahtarı bulmuş olursun. Unutma sözümü, lisan öğrenmedikçe daima eksik bir tarafın kalır. Başkalarının yanında çok defa aşağılık duygusuna kapılır, kendine güvenini kaybedersin. Bak, ben doktor olduğum halde Fransızcamı ilerletemediğim için mesleğimde yükselemedim; ömrümü bu küçük kasabada hiçine tüketiyorum...” (Karay, 2009: 19).

Yine tahsilin önemi konusunda Erbil’in yengesi şunları belirtir:

“...Haylazlığın, çapkınlığın yokmuş. Bütün arzun yükseköğrenimini yapmak, adam olmakmış. Biz de bunu istiyoruz. Büyük adam ol da iftihar edelim...” (Karay, 2009: 37).

d) Öz Eleştiri Yapmak

İstanbul’a geldikten sonra hayallerinden uzaklaşarak başka işlerle meşgul olan Erbil, yaptığı hatanın farkına vararak şu öz eleştiri yapıyor:

“...Ne oldu bana? İstanbul’ a ayak basalı aklım hep kadında! Yarından tezi yok, artık müzeleri, kütüphaneleri, camileri, abideleri gezmeye başlayacağım; sora sora hepsinin yerini öğrenirim. Önce Beyazıt Camii ve Kütüphanesi...” (Karay, 2009: 52).

e) Nankör Olmamak

Evinde kaldığı dayıoğluna nankörlük yapmak istemeyen Erbil, evden ayrılacağını ona söylemek istemektedir. Yeğenin vefa duygusunu ifade ettiği ileti şöyledir:

“...İyiliğini gördüğüm dayımın müsaadesini almam lazım; nankörlük etmeyeyim...” (Karay, 2009: 121).

Ahlaki Gelişimi Destekleyen İletiler

a) İhanet Etmemek

Gayrı meşru alaka duymasının hatalı bir davranış olduğunu bilen Nevbahar, bayılma numarası yaparak vicdanını rahatlatmaya çalışır. Ancak kocasının yeğeni ile olan gönül ilişkisi, onun ahlaki bir bozukluk taşıdığını göstermektedir. Erbil de bunun bir hata olduğunu şu sözleriyle ifade eder:

“...Nevbahar belki de yalancıkdan kriz geçirmemişti; o krizin tesiriyle, yarı şuursuz halde ilk günahını işlemiştir. Hem sinir buhranından, hem de iradesi dışında sürüklendiği cinsi heyecandan sonra ayılınca aklı başına gelmiş, nedamet duymuş, bir daha öyle bir hata işlememeye karar vermişti...” (Karay, 2009: 72).

b) Namuslu Davranmak

“...Namuslu kadın doğrusu! Benliğiyle günlerce cenkleşiyor, vücudu istiyor, gönlü razı olmuyor. Hasan Usta çoktan dükkâna gitmişti muhakkak, gitmediğini söylemesi kendini korumak istemesinden! İrade kuvvetine hayran oluyorum...” (Karay, 2009: 76).

c) Özeleştiri Yapmak

“...Erbil karısıyla günah işlediği dayıoğlunun, lehinde şehadet etmesinden utanç duymuştu; asıl utancı o günahların tekrarını istemesinden geliyordu...” (Karay, 2009: 91).

“... ‘Beni yediren, içiren, giydiren, evinde barındıran dayıoğlumun karısına aşığım, bir gün nasılsa bir şey oldu. Şimdi tekrarından çekiniyor; o çekindikçe bendeki arzu şahlanıyor.’ diyebilir mi? İşte bu olmaz; Muhasip ahlak örneği sayılmasa da gene ona öyle bir itirafta bulunamaz...” (Karay, 2009: 175).

Ulusal Gelişimi Destekleyen İletiler

a) Atatürk’e Saygı ve Sevgi Göstermek

Ülkemizde iyi yetişmiş, çalışkan devlet adamı ve bürokratlar çıkmayacağını söyleyen Erbil’in arkadaşı Burhan’a yanıt, yine Erbil’den gelir. Atatürk’ten övgüyle bahseden yazar, oluşturduğu kahramana da şu sözleri söylemiştir:

“... ‘Bu toprak öylesini yetiştirecek kıvama gelmedi.’, Erbil, yüksek kır havasına çıkmalı beri deminki kötü görme nöbetinden kurtulmuştur, cevap veriyor: ‘Yetiştirir. Atatürk’ü nasıl yetiştirdi?’...” (Karay, 2009: 147).

Öteki Eğitsel İletiler

a) Edebi Bilgilere Hâkim Olmak

Yazarın, aşk olayı geçen romanlarının birçoğunda Goethe'nin meşhur eseri Genç Werther'in Acıları romanından bahsettiğini görmekteyiz. Oluşturduğu karakterler kendilerini ve yaşadıkları maceraları Werther'le kıyaslamaktadırlar. Okurlar için ise bahsi geçen romana karşı bir merak duygusu uyandırması yönünden, eğitsel ileti olarak değerlendirilmiştir. İleti şöyledir:

"...Nevbahar korkarım ilk ve son aşkım olacak, başımdan Werther tarzı bir roman macerası geçecek, ondan da fenası...Zira Alman delikanlısı tutulduğu kadının mahrem tarafı hakkında fikir sahibi olmadan ıstırap çekmişti, sevdiği kadında seviyecek daha neler bulunduğunu bilmiyordu, ben bunu da bilerek iki türlü de yanıp tutuşacağım..." (Karay, 2009: 99).

Yazarın incelediğimiz diğer eserlerinde de tespit ettiğimiz Karagöz bahsi burada da geçmektedir:

"...Bu kadın, - değil toy delikanlının- Karagöz oyunundaki Tuzsuz Bekir'in bile uhdesinden gelebilecek Kanlı Nigar kadar usta bir yaratıktı..." (Karay, 2009: 213).

Montaigne'in bir sözü yine burada yaşlılık üzerine tekrarlanmıştır:

"...Ama Montaigne de güzel söylemiştir: 'Temenni edelim ki ihtiyarlık yüzümüzden fazla zihnimizi buruşturmasın'..." (Karay, 2009: 245).

4.2.18. Ayın Ondördü

Kişisel Gelişimi Destekleyen İletiler

a) Kibar ve Nezaketli Olmak

İşlenen cinayetten sonra Haydar isimli polis, ifadelerini almak için çifti karakola çağırır. Rıdvan'ın ve Rayiha'nın tavırları, buldukları yere uygun olarak kibar ve terbiyelidir. Böyle bir yerde olması gereken tavrı gösteren Rıdvan şu sözlerle devam eder:

"...Gösterilen sandalyelere iliştik. Ayağımı ayağımın üzerine atayım, küstah bir tavır alayım mı? Gidişata göre hareket etmek kararıyla uslu ve terbiyeli oturuyorum..." (Karay, 2009: 49).

Toplumsal Gelişimi Destekleyen İletiler

a) Aile Kurumuna Uygun Davranmak

Mutlu geçen evlilik hayatı için önerilerde bulunan Rayiha, toplumsal gelişimin ve huzurunun en temel belirleyicisi olan aile ve evlilik üzerine şunları söyler:

“...Rıdvan ile ben saadetimizi yeter görenlerdeniz. Bundan dolayı da mesut yaşıyoruz...Saadetin aşırı derecesi insanı bataklık nebatları gibi sazlaştırır. Zekamızı kullanıyoruz; karşılıklı hoşgörülük, hatta bazı defa fedakarlık bile gösteriyoruz...” (Karay, 2009: 90).

b) Toplumsal Kurallara Uymak

Rahim Bey hakkında bildiklerini anlatan Rayiha, Rahim Bey’in cinayet işlemeyeceğini ve iyi bir vatandaş olduğunu, toplumdaki ilişkilerinde dürüst olduğunu belirtmiştir:

“...Tamamen normal bir insandır. İşlerinde başarılı olmuş, servet yapmış, toplumda ilişkilerinde daima dürüst kalmış iyi bir vatandaş. Hatta böylelerine kamil adam deriz...” (Karay, 2009: 133).

Ahlaki Gelişimi Destekleyen İletiler

a) Meslek Ahlakına Uygun Davranmak

Rayiha’nın cinayet itirafı ederek yaptığı şakayı gerçek zanneden müfettiş Haydar Bey, kadından hoşlanmasına rağmen meslek ahlakından dolayı duymamış gibi yapamayacaktır. Bu sorunu ve meslek ahlakı konusunda olması gerekeni şu sözleriyle ifade etmiştir:

“...Vicdanımın sesini, mesleğimin şerefini hiçe sayıp itirafı dinlememiş gibi hareket etmek mi? İmkansız. Bu deli yarın bir cinayet daha işleyebilir...” (Karay, 2009: 250).

b) Dürüst Olmak

Arkadaşlıkta ve dostlukta, karşıdaki insanın ahlaki kıstasları önemli bir etmendir. İyi ahlaklı, dürüst insanlar arkadaşlık ilişkisi kurulurken daha çok güven vermektedirler. Konuyla ilgili ileti şöyledir:

“...İyi kalpli, dürüst, ahlaklı bir insan! Ahbablığıyla şeref duyuyorum. Şimdi elimden gelirse ona bir yardımda bulunmak isterim, yalnız ona!...” (Karay, 2009: 276).

c) Onurlu Davranmak

Kadın erkek ilişkilerinde kişilerin onurlu davranış seyretmeleri gereklidir. Evli ve mutlu biri olan Rayiha’ya âşık olan Haydar Bey, onu baştan çıkarıp yolundan çevirmeyi haysiyetsizlik olarak değerlendirir:

“...on yıldır kocasına sevdalı ve sadık kalmış bir kadını ayartmış, kendime bağlamış olmaktan gururlanacak tıynetle, adi bir çapkın değilim ben...” (Karay, 2009: 286).

d) Merhametli Olmak

“...Ve işte şefkat bu duygu olacak. Faziletsizliğe yer vermeyen yüksek duygu!...” (Karay, 2009: 287).

Evrensel Gelişimi Destekleyen İletiler

a) Kitap Okumanın Önemi

Kitap okumanın önemini vurgulayan Rayiha, Churchill’den örnek vererek şu cümleleri kurar:

“...Vakit daima bulunur. Churchill bile o kadar meşguliyeti arasında yine okurmuş... Medeni adamın orta zekâda olanı dahi kafasını dinlendirmesini, avutucu okumalara zaman ayırmasını bilir...” (Karay, 2009: 118).

Öteki Eğitsel İletiler

a) Sanat ve Sanatçı Bilgisine Sahip Olmak

Evlilik konusunda tartışan evli ve sanatkâr çift Rayiha ve Rıdvan, konuyla ilgili düşüncelerini ifade ederken; birçok sanatçı ve bilim adamının ismini vererek söylediklerini kanıtlamaya çalışmışlardır. Bu isimler okuyucu için bilgi verici olup, merak uyandırabilir:

“...Akıl ve zekâlarıyla meşhur nice adam var ki evlenmemiştir; öyle olmakla beraber sanat ve ilim sahasında mühim eserler vücuda getirmişlerdir. ‘Mesela Newton, yenilerden Einstein. İşte iki allame. Bestekarlardan Beethoven, muharrirlerden S.Maugham... Daha çok! Bazı meşhurlar da evli oldukları halde bekârlığı methede ede göklere çıkarmışlardır. Mesela Edison, Dickens, Darwin!...” (Karay, 2009: 16).

b) Kitap Okumak

Polisiye romanları çok seven Rayiha karakteri eşinin tepkisini alır, Rıdvan bu türün meşhur müellifi Agatha Christie ve Conan Doyle'den bahseder, yine okurlar için merak uyandırıcı olabilir:

"...Zaten işi berbat eden de bu Agatha Christie'lik taslama uğruna aklını oynatacaksın; Rahşan vakası da üstüne tüy dikti..." (Karay, 2009: 78).

"...Sayma yeter! Hiçbiri Conan Doyle'un yanında metelik etmez..." (Karay, 2009: 79).

Victor Hugo'ya atıfta bulunulan bölüm ise şöyledir:

"...Victor Hugo ile Juliette'de olduğu gibi aşkımız hüviyetinden bir zerre kaybetmeyecek..." (Karay, 2009: 141).

"...Victor Hugo bile meseleye gözü kapalı bağlılığını, azim ve imanını övmekle beraber polis tipini sevdirmeye muvaffak olamamıştır..." (Karay, 2009: 155).

4.2.19. Yüzen Bahçe

Kişisel Gelişimi Destekleyen İletiler

a) Eğitimli ve Kültürlü Olmak

Gezilen görülen yerler hakkında bilgisi olmayan turistleri eleştiren Ahmet Meram Bey, cahillik üzerine ve eğitim üzerine şu sözleri sarf ederek insanların kendilerini geliştirmelerinin önemli olduğunu ifade etmiştir:

"...Cehl içinde yüzüyoruz beyefendi. Bizim turistlerin çoğunda coğrafi bilginin 'ce'si yok. Öyle konuşmalara, sorulara, cevaplara şahit oluyorum ki dilsiz kalıyorum. Demin bir hanım 'Atlantik Denizi'ne çıktık, değil mi?' diye birisine soruyordu. Öbürü ne cevap verse beğenirsiniz? 'Londra'dan sonra gireceğiz!' demez mi? Parmağım ağızda kaldı..."

... Nerede öyle insaflı cahil? Emin olunuz şu Cebel'üt-Tarık hakkında doğru bilgisi olan pek azdır. Koca Hamid'in meşhur kahramanını bile tanımazlar..." (Karay, 2009: 59).

b) Dostluk

Rıdvan'a dostça uyarılarda bulunan Meram Bey, bunu yapmasının nedenini kendisinin düştüğü hataya düşmekten onu korumak olduğunu söyler. Dostluk kavramının, iyilik yapmanın güzelliğini gördüğümüz ileti şöyledir:

“...Size bakıp gençliğimi yaşıyorum. Anladınız mı şimdi? Anladınız mı genç dostum? Maksadım benim düştüğüm gaflete düşmekten sizi korumak!...” (Karay, 2009: 83).

Ahlaki Gelişimi Destekleyen İletiler

a) Ahlaklı Davranmak

Ahlaki bir hatanın örneklerini gördüğümüz iletiler şöyledir:

“...Yabancı bir kadını benim yaptığım gibi hayalinde o derece mahrem yaşatmak ayıp...Adeta seksüel bir kusur, cinsi bir sapıklık...” (Karay, 2009: 94).

“...Rıdvan çok çıkarlı, fakat az çok kirli bir işe girmiş gibi vicdanında bir huzursuzluk duyuyordu...” (Karay, 2009: 101).

b) İradeli Olmak

İnsanların namus ve ahlak kavramının onlara ayrı bir iyilik ve güzellik kattığı şu iletide ifade edilmiştir:

“...Lekelenmemiş bir gelişme... O kadar güzel bir kadının içinden taşan cinsel isteğe, şiddetle karşı koyabilmesinde ayrı bir güzellik var. Hatta bu güzellik ötekenden de sarsıcı...” (Karay, 2009: 191).

Dini Gelişimi Destekleyen İletiler

a) Kul Hakkı Almamak

Dini ve ahlaki kaideler iç içedir. Ahlaki davranışları belirleyen şeyler o toplumun din ve kültürel anlayışıyla belirlenir. Örneğin, bir Avrupa ülkesinde ayıp karşılanan bir şey, Uzakdoğu ülkelerinde günlük basit bir olay olabilir. Türk kültüründe ise ahlaki kaideleri en çok belirleyen şeylerden ikisi de; çevre ve din algısıdır. Yapacağı herhangi bir çapkınlığın, günah olduğunu söyleyen Rıdvan, yine dini algısıyla bu düşünceye kapılır:

“...Hele genç kızı teşvik eder görünmesini şimdi hiç hoş karşılamıyor; zira öbürü ile artık sözleşmiş durumda bulunduğuna göre Lalegül’ü ümitlere salmak günahtır...” (Karay, 2009: 207).

“...Fakat davaya üçüncü bir şahsın karışması işi alt üst etti. Günahsız bir kızcağzın harcanmasına rıza gösteremezdim...” (Karay, 2009: 287).

Ulusal Gelişimi Destekleyen İletiler

a) Kibar ve Nezaketli Olmak

Roma'ya bir gemi seyahati ile giden Rıdvan, bir mağazada Türk olduğunu fark ettiklerinde ona Türk insanın kibar olduğunu söyler. Bu ifade, yurt dışında ülkemiz turistlerinin uyandırdığı intiba açısından, milli duyguları arttırmaktadır. İleti şöyledir:

"...Bizim Türk müşterilerimiz çoktur. Hep buraya gelirler, hepsi de bizim gibi centilmen insanlardır. Durunuz, kasaya küçük bir indirim yaptıralım..." (Karay, 2009: 14).

b) Milli Edebi Kavramları Bilmek

'Revan' kelimesinin anlamını bilmeyen Lalegül, Rıdvan'a bu ismin anlamını sorar. Rıdvan ise bunu açıklarken edebiyatımızdaki kullanımlarından bahseder. Kültürümüze ait bir kavramı açıkladığından, ulusal bir ileti olarak değerlendirilmiştir:

"...Durun bakayım! 'revan' öyle mi? 'Gülrevan canım nasıl bilmiyorsunuz? Yola revan olduk demez miyiz? 'Tahtirevan' yürüyen taht değil midir? Divan edebiyatında boyuna tekrarlanan, bir ab-ı revan yok mudur? Akarsu yani!..." (Karay, 2009: 47).

c) Tarihi Olayları Bilmek

Tarihi bir zafere, tarihi olaya atıfta bulunularak; milletimizden gururla bahsedilen ileti şöyledir:

"...Alimallah, İstanbul'un alınışı gibi büyük ülkeler fethetmek...Herhalde Nefi'ye Genç Osman için:

'Aferin ey müziğarin şahsüvarı safderi.

Arşa as şimdengerü tiği Süreyya cevheri!'

Dedirten Hotin Seferi'nden daha parlak bir zafer, sizce de bilindiği gibi altmış bin asker kaybetmiştik, bir şey de kazanamamıştık..." (Karay, 2009: 212).

Evrensel Gelişimi Destekleyen İletiler

a) Kitap Okumanın Önemi

Norveçlilerin en çok kitap okuyan insanlar olduğunu belirten Meram Bey, bunun sebebini de öznel bir yorumla açıklar. Kitap okumanın, ülkeleri diğer ülkelerden daha öne geçirecek bir etken olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü kitap okuyan ülkeler, eğitime önem veren ülkeler olmaktadır. Gelişmişlikleri de bunlarla doğru orantılıdır:

“...bu memleketin en ücra köşesinde bile okuma yazma bilmeyen tek bir Norveçli yoktur. Sebep? Sebebi, sizi korkutan o sabahsız geceler! Uzun kış gecelerini uyumakla geçirmeyen halk kendini kitaba vermiştir; evlerine, kulübelerine kapanıp okurlar. Norveç okuyup yazanı en yüksek dereceye erişmiş az rastlanır bir memlekettir...” (Karay, 2009: 224).

4.2.20. Ekmek Elden Su Gölden

Kişisel Gelişimi Destekleyen İletiler

a) Sonradan Görme Olmamak

Armenak Efendi'nin Duranbeyliler ailesi için söylediği ifadeler, ailenin kendilerini geliştirmediklerini açıklamaktadır. Sonradan parayı bularak görgüsüz tavırlar sergileyen aile, eleştirilere hedef olmuştur. İnsanların nasıl sonradan görme olduğu bu iletiden anlaşılmaktadır:

“...Hepsi görgüsüzlük, bilgisizlik, para şumarıklığı, bir yaşantıdan öbürüne çarçabuk, kural ve yöntemini öğrenmeden geçişin sonucu. Allah birdenbire başışta bulunmuş işte! Taş atıp da kolları mı yoruluyor? Ekmek elden su gölden!...” (Karay, 2009: 52).

Numan'a âşık olduktan sonra gerçek aşkı bulan Ferhan, kendisinin yaptığı hataları fark eder. Kişiliksiz bir imaj çizdiğini anlayan karakter, şu iletiyle yaptıklarının, yaşadığı hayatın anlamsız olduğunu ifade eder:

“...Ne dar kafalık, ne kötü taklitçilik, nasıl da usandırıcı, hatta kendinden ve insanlığından utandırıcı bir sürükleniş! Aşkları aşk değil, eğlenceleri eğlence...Benimki toyluk, görgüsüzlük, para şumarıklığı, ne oldum deliliğiymiş...” (Karay, 2009: 214).

b) Sadakatli Olmak

Kocasını aldatan Ferhan'ın yaptığı kötü şeyler, onu daha kötü bir hale sokmuştur. Çevresindekilere acımasız ve çirkin düşünceler beslemeye başlar. Eser de bu durum eleştirilmiştir:

“...Aşk onu büsbütün acımasız, adeta hain etmişti. Evli bir kadın ihanete hazırlanırken önce kocasını küçük görmeye, kocasına kin tutmaya başlar; ihanet hastalığının ilk belirtisi budur...” (Karay, 2009: 194).

Toplumsal Gelişimi Destekleyen İletiler

a) Geleneklere Önem Vermek

Aile gelenekleri, bireylerin belli kurallar çerçevesinde büyüüp kültürüne sadık kalmasında önemli bir unsurdur. Asil bir hayat yaşamasalar da eserde geçen Duranbeyliler ailesinin erkek çocukları, büyükleriyle birlikte yemek yerken, aile geleneklerine dikkat ederler:

“...Gençler hep diken üstü durmak zorundadır; fazla gülmek, konuşmak, söze karışmak, itiraz etmek aile geleneğine uymaz...” (Karay, 2009: 46).

b) Toplumun Yaşayışına Uyum Sağlamak

Eserde mülk zenginlerinin, maddi durumları iyi olmasına rağmen okumayarak cahil kaldıkları, kültürsüzce hareket ettikleri görülmektedir. Eser bu noktada kötü örnekleri göstererek, eleştirel bir bakış açısı ve kurguyla devam eder. Duranbeyliler ailesi için de bu durum söz konusudur. Topluma kötü örnek olan, basit ve yanlış yaşayan bu aile şu şekilde eleştirilmiştir:

“... ‘Çalışan köylü, veren toprak, koruyan hükümet, kazanan da büyük toprak sahipleri! Cahilcesine, kültürsüzcesine, ne yaptıklarının farkında olmadan yiyorlar.’

‘Oğullarını kızlarını okutmazlar?’

‘Daha şimdilik ne olduk delisidirler. Süs olsun diye evlatlarını lüks okullara koymuşlardır ama haylazlığa vuran daha çok! Birkaç kuşak geçmeden iş normal duruma girmez. Servetler uzun süre çarçur olup gidecek. Şehirli olmak kolay değildir; transition ister; yapı değişimi ile kendini yenileme ister, kısacası zamana gereksinim vardır...” (Karay, 2009: 53).

c) Toplumunu Kalkındırmak

Toplumsal yozlaşmanın sebeplerine değinen ileti şöyledir:

“...Cebine her para giren, yerini yurdunu bırakıp da şehirlere taşınırsa bu memleket nasıl kalkınır? Para, kazanıldığı yerde şenlendirilmelidir ki bütün yurt mutlu olsun. Yoksa paranın ne şehre hayrı dokunur, ne köye, ne de kendilerine. Şehirde sokağa atılan para ile burada neler yapılmazdı kızım!...” (Karay, 2009: 117).

Ahlaki Gelişimi Destekleyen İletiler

a) Ahlaki Kurallara Dikkat Etmek

Aile ahlakı kişileri de etkileyen unsurlardır. Toplum içindeki saygınlık bu davranışlarla belirlenir. Halk, duyduğu ve gördüğü şeylerle karşıdaki kişiler hakkında fikir sahibi olur. Yaptıkları savurganlık ve gayrı ahlaki hareketlerden şikâyet ederek utanan evin annesi, şu cümleleri kurar:

“...Bizleri köy paklar. Hepimizi! Şu halimize bakın, şafak sökerken eve giriyoruz, bet beniz kül gibi! Hiçbirimizde ar, haya kalmadı zaten. Haysiyetimiz bir paralık oldu. Kızlarımız elin herifleriyle sarmaş dolaş hora tepiyor, biz de karşısına geçip seyrediyoruz, iftihar ediyoruz! Tuu! Bir daha mı? Tövbeler tövbesi!...” (Karay, 2009: 118).

Ulusal Gelişimi Destekleyen İletiler

a) Adaletli Olmak

Yazarın, işçi probleminden bahsettiği ve gelir adaletsizliğine değindiği eserlerinden bir tanesi de bu eserdir. Köylülerden konuşan aile üyeleri Nebile'nin itirazı ile karşılaşır:

“...Alın teriyle kazanıyor zavallılar; neler çekiyorlar! Kadını, erkeği tarlada. Gelirken gördüm. Kazanıyorlarsa hak ediyorlar. Bizim hediyeye ihtiyacımız mı var?...” (Karay, 2009: 78).

Evrensel Gelişimi Destekleyen İletiler

a) Birikimleri İyi Yönde Harcamak

Eserde ülkemizdeki toprak zenginlerinin yaşayışı ile Amerika'daki toprak zenginlerinin yaşayışı kıyaslanır. Bu kıyas neticesinde, diğer ülkelerde parayla yatırımlar yapılırken

bizim ülkemizde bunun savurganlık yapıldığını ifade edilmiştir. Kalkınma konusunda eksik yapılan şey ise şu şekilde ifade edilmiştir:

“...Amerika’da yakut başka yerlerde çiftlikleri geliştiriyorlar, yeni yeni kasabalar kuruyorlar; oralara uygar araçlar giriyor, türlü dernekler, yararlı kuruluşlar sıralanıyor, bol para işe yarıyor. Bizde bunlara benzer şeyler yapılıyor mu? Her yük gene devletin üzerinde... O devlet ki ayrıca bunları vergiden de muaf tutuyor, akıl alır şeyler değil! Ne kendilerinin, ne devletin, ne de memleketin kalkınıp gelişmesine yaramayan, boşa giden servetler bunlar! Kültür, sosyal dayanışma, sanat bakımlarından beş paralık faydasını görmüyoruz...” (Karay, 2009: 200).

Öteki Eğitsel İletiler

a) Edebiyat Bilgisi Sahibi Olmak

Hulusi Bey ile Armenak Efendi arasında geçen edebî sohbette Ömer Hayyam’ın kullandığı bir motiften bahseder. Şairin zarafetini överler:

“... ‘Hayyam’ın söz ettiği kuş doğuştan terbiyeli, doğuştan ‘armoniö’dür, ‘kumru’dur.’

‘Bravo bu şaire! Zevk sahibiymiş, kumru dururken baykuşu, kargayı şiire sokmamış...’ (Karay, 2009: 150).

5. BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. Sonuçlar

Refik Halid Karay, döneminde oldukça ses getiren eleştiri ve mizah türündeki eserleriyle edebiyat dünyasında yerini almıştır. Yazılarından ötürü sürgün edilen, daha sonra yine yazılarının sayesinde yurda getirilen yazar bu ustalığını yaşadıklarına borçludur.

Yazar sürgüne, ceza amaçlı gönderilmiş olsa da orada gördükleri ve yaşadıkları birçok eserine kaynaklık etmiştir. ‘Sürgün’, ‘Yezidin Kızı’, ‘Dişi Örümcek’, ‘Nilgün’, ‘Yüzen Bahçe’, ‘Gurbet Hikâyeleri’ eserleri onun bu yurt dışı sürgününden yoğun izler taşımaktadır. Oluşturduğu karakterleri de yine gerçek hayatındaki kişilerden esinlenerek oluşturmuştur. Eleştirmek istediği kişilere romanlarıyla cevap vermiştir. ‘Kadınlar Tekkesi’ eseri buna örnek gösterilebilir.

‘İstanbul’un İç Yüzü’, ‘Bu Bizim Hayatımız’, ‘Sonuncu Kadeh’ ‘Yerini Seven Fidan’ İstanbul’da geçen, toplumun geçirdiği keskin değişimi ve dönüşümü anlattığı eserlerdir. Bu eserler de yazarın gözlemleri sonucunda yazılmış, eleştiri ve mizahi yönü bulunan eserlerdendir.

Daha önce ülkemizde hiç değinilmemiş olan işçi sorunları, işçi ölümleri, kadın hakları ve kadının çalışma hayatındaki yeri gibi konulara değinmiştir. Memleket Hikâyeleri’nde yer alan ‘Yıldı Bir’ ve ‘Sus Payı’ hikâyeleri bunun örnekleridir.

Kadınların eğitimi ve sosyal hayattaki yerinin gelişmesini ve iyileşmesini isteyen yazar, eleştirel anlamda yazdığı Kadınlar Tekkesi’nde cahil ve eğitimsiz, eğitilmiş olmasına rağmen zaafı olan kadınlara değinmiştir. Bu kadınları bayağı kişilik özellikleri

gösteren kadınlar olarak değerlendirmiştir. ‘Ekmek Elden Su Gölden’, ‘Dört Yapraklı Yonca’, ‘Nilgün’ eserlerinde kadınların evlilik yoluyla kendisi ve ailesini kurtarma amacı güderek bazı hatalar yaptıkları ve sevmedikleri kişilerle evlenerek ihanet ve yozlaşma gibi durumlara sebebiyet vermeleri görülmektedir.

Kadınların toplumda ezilmeleri ‘Yatık Emine’, ‘Sus Payı’ hikâyelerinde ele alınmıştır. Kadınların, isimlerinden sanat ve edebiyat dalındaki başarıları ile söz ettirmeleri, kültürlenmeleri ‘Ayn Ondördü’, ‘Dört Yapraklı Yonca’ eserlerinde görülmektedir. Kadınların toplumdaki hak ettiği yer bu eserde dolaylı iletilerle gösterilmiştir.

Tarihi konulardan ve dil bilincinden bahsederek milli bilincini yansıtan eserleri ise; ‘2000 Yılın Sevgilisi’, ‘Çete’, ‘Sürgün’, ‘Nilgün’ dür. Bu konularla Refik Halid, kendisini ve kaleminin gücünü gösterdiği eserlerini de bu isimlerle oluşturmuştur. Sürgün olduğu dönemlerde en çok vatanını, temiz Türkçeyi ve ailesini özlemiştir. Eserlerindeki kahramanlara da kendi söyleyemediklerini söyletmiştir. ‘Sürgün’ deki Hilmi Efendi, adeta kendisinin iç sesi gibidir. Böylesine vatan sevgisiyle dolu olan donanımlı bir yazarın eserlerinde tespit edilen iletilerle, okurlara bir şeyler anlatmaya çalıştığı görülmüştür. Yazarın iletiler yoluyla en sık aktarmak istediği değerler; vatan sevgisi, Türkçe sevgisi, dostluk, kültürel bağlılıktır. Özellikle ‘Gurbet Hikâyeleri’nde onun bu vatan sevgisi ve özlemi görülmektedir. Bu eser sayesinde ismi halen hikâyeleri ile anılan yazar, okurlarını en çok gözlem ve yoğun vatan duygularıyla etkilemiştir.

Hiç gitmediği Uzakdoğu ve Ortadoğu’nun bazı ülkelerini anlatan yazar, okumayı sevmesi ve kültürel birikim sahibi olmasıyla adeta bu ülkelere gitmiş gibi buraları canlandırmıştır. Yazarın, ‘Yüzen Bahçe’, ‘Yer Altında Dünya Var’, ‘Nilgün’ eserlerinde geçen yerleri ustalıkla canlandırmıştır. Çünkü bahsi geçen eserler adeta oralarda yaşamış birinin dilinden anlatılmış gibidir. Bu başarısını gazete, dergi okuyarak, gitmiş görmüş kişileri dinleyerek sağlamıştır. Eserlerinde etkileyici betimlemeler yapan yazar, sahip olduğu kültür hazinesini eserlerine yansıtmıştır.

5.1.1. Memleket Hikâyeleri Adlı Eserin Değerlendirilmesi

Memleket Hikâyeleri’nde yazarın kaleme aldığı hikâyeler, okurların daha çok bireysel, ahlaki ve toplumsal gelişmelerine yöneliktir. Yazarın, Anadolu sürgününde gözlemledikleri ve yaşadıklarının izlerini görmek mümkündür.

Yazar Anadolu'ya gönderilen memurların yaşamları, cahil kalmış kasabalıların nasıl istismar edildiğini ve çıkarıcılık yapan bireylerin durumunu anlatarak, toplumun nasıl geri kaldığını göstermiştir. Toplumsal olarak büyük bir değişimden geçtiğimiz yıllarda, Anadolu da bu değişimden nasibini almıştır.

Cer Hocası hikâyesinde, eğitimin önemini; Yatık Emine'de toplumun inanışlarını ve düşünce yapısı gözler önüne serilmiştir. Sarı Bal ve Şeftali Bahçelerinde devlet memurlarının halktan faydalanarak, gittikleri yerlerde işlerini hallettiği anlatılmıştır. Komşu Namusu ve Vehbi Efendinin Kuşkusu hikâyelerinde, ahlak algısının cahilce nasıl kullanıldığı görülmektedir. Memleket Hikâyeleri, Anadolu'yu anlatmakla birlikte; insanlarımızın o dönemde nasıl bir geçiş sürecinden geçtiğini göstermektedir. Günümüzde halen, böyle yaşayışına devam eden yerler olduğu gibi o dönemde de İstanbul'dan sürgün edilen yazarın dikkatini çekecek kadar garip olaylar yaşanmıştır.

Memleket Hikâyeleri, aktardığı iletilerle okurları çalışkanlığa, iyiye, dürüstlüğe ve ahlaklı bir yaşam tarzına yöneltmektedir. Hikâyelerde iletilerin çoğunluğu dolaylı iletilerdir. Bu sebeple yazar, kahramanların konuşmalarında ve sözlerle aktarmak istediklerini aktarmıştır. Bu sayede okurlar, kahramanları üzerinden olaylar karşısında nasıl davranması gerektiğini düşünecek, doğru-yanlış arasından kararını kendisi verecektir.

Yazar, oluşturduğu kahramanlarda zıt tiplerden yararlanmıştır. Ancak iyi kişilik özellikleri gösteren karakterler, çoğu zaman halkın yaşayışına uyararak onlar gibi olmaktadır veyahut çevresi tarafından kandırılmaktadır. Yatık Emine karakteri, toplumun ahlak algısını göstermekte ve bunların davranışlarında ne kadar belirleyici olduğunu göstermektedir. Ahlak, belli bir dini inanışı olan ülkelerde her zaman belirleyici olmuştur. Birçok hikâyede ahlak kavramının, insanlar tarafından nasıl istismar edildiğini ve kullanıldığı konusu işlenmiştir. Çalmak, tembellik etmek, rüşvet almak, iftira atmak yanlış ve hatalı bir davranış olarak görülmediği için bu durum yazar tarafından eleştirilmiştir.

Memleket Hikâyeleri, gençler ve yetişkinler tarafından 'hikâye' türünde en çok okunan eserler arasındadır. Bu ününü, bizi bize anlattığı için kazanmıştır. Eser, barındırdığı ahlaki ve toplumsal iletilerle, gençler ve yetişkinler için nitelikli bir eser durumundadır.

Yazarın bu hikâyeyi yazma amacı, toplumun eksik ve yanlış olan yönlerini göstermek; yazdığı hazin sonlarla bu eksikliklerin nelere sebep olduğunu kanıtlamaktır. Eğitsel iletiler bakımından oldukça zengin olan Memleket Hikâyeleri, toplum hayatını ve ahlaki tutumları analiz etmek isteyenler için yol gösterici olacaktır. Gençlere gelecekte karşılaşacakları durumlar için örnekler gösterecek; çalışkanlık, dürüstlük gibi güzel huyları aşılacaktır.

5.1.2. Gurbet Hikâyeleri Adlı Eserin Değerlendirilmesi

Gurbet Hikâyeleri, yazarın yurt dışına gönderildikten sonra oradaki gözlemlerini anlattığı hikâyeleridir. Memleket Hikâyelerinden farkı, bu eserin kahramanlarının genellikle yabancı olması, yurt dışına gönderilmiş veya gitmiş kişilerden oluşmasıdır. Bu sebeple tespit edilen iletiler memleket, gurbet konuludur. Bu iletiler, okurların ulusal değerlerinin gelişmesine hizmet etmektedir.

Yurt dışına gönderilmiş ya da gitmiş insanların çektikleri memleket hasreti, yazarın Türkçe'ye olan sevgisi, okurlarda ulusal ve toplumsal değerlerin gelişmesine katkı yapacaktır.

'Güneş' hikâyesinde Osmanlı Devleti'nin nasıl yıkılışa gittiğini, 'Eskici' de vatana ve anadile duyulan özlemi, 'Testi' ve 'Antikacı' da ise dostluk, vefakârlık gibi duyguları olan yabancı kökenli insanlar görülmektedir. 'Keklik' ve 'Köpek' hikâyesinde ise hayvanseverlik gibi evrensel bir duyguyu görmekteyiz.

Gurbet Hikâyeleri aktardığı eğitsel iletilerle, okurlarına memleket ve Türkçe sevgisi aşılacak niteliktedir. Bazı hikâyelerde evrensel değerlerin de bir o kadar önemli olduğu ifade edilmektedir. Bu sebeplerle hikâyeler, gençlerin ve yetişkinlerin okuyabileceği eğitsellikte olup, onlara oldukça faydalı aktarımlarda bulunacaktır.

5.1.3. İstanbul'un Bir Yüzü Adlı Eserin Değerlendirilmesi

Bu eserde yer alan iletiler, daha çok kişisel ve toplumsal iletilerdir. İstanbul'un o dönemdeki yaşayan harp zenginlerini tasvir eden eser; eski-yeni kıyaslaması yaparak yenilerin hatalı davranışlarını anlatmaktadır. Bu yönüyle hem toplumsal gözlem yapılmış hem de eleştiri yapılmış bir eserdir.

Eserde anlatılan konu daha çok durum betimlemeleridir. Olay sayısı, diğer eserlerine nazaran daha azdır. Betimlediği kişilerin kişisel özelliklerinden bahsederek eskiden nasıl olduğunu, paranın ve mevkiinin onları nasıl değiştirdiğini anlatmıştır.

Bu eserde toplumsal iletiler de kişisel iletiler kadar fazladır. Toplumun çehresini değiştiren ve belirleyen yine kişilerdir. Bu sebeple toplumu bozan, değiştiren kişilerin sebep oldukları yozlaşma da görülmektedir.

Yazar, İstanbul'un eğitilmiş ya da zengin kişilerinin eskiden beri kibar, görgülü ve hoşsohbet olduğunu ifade etmiştir. Eserde, İstanbul'un kaybedilen değerleri ve artık insanların kaba, görgüsüz olduğu görülmektedir. Bu eleştiriler ifade edilirken, kişilerin ve toplumun nasıl olması gerektiğini okurlara göstermiştir.

Eserde ülkenin o dönemde geçirdiği süreci, halkın yeniliklere ve bozulan şeylere karşı bakış açısı görülmektedir. Dönemin tanığı olan Refik Halid'in gözünden halkın düşünce yapısı gösterilmiştir. Cumhuriyetin ilanıyla birlikte toplumun yaşayışı da değişmiştir. İstanbul ise en çok değişen yer olmuştur. Önceki toplumun da iyi ve kötü yönlerini anlatan yazar, bu dönemde de nelerin yanlış olduğunu, insanların kişiliklerindeki zaafı okura aktarmıştır.

Okurlar için bilgi verici olan bu eser, eğitsel iletiler bakımında da oldukça zengindir. Kişisel, toplumsal ve ahlaki olarak kişileri geliştirecek içeriklere sahiptir.

5.1.4. Yezidin Kızı Adlı Eserin Değerlendirilmesi

Yurt dışında geçen bir olayı anlatan Yezidin Kızı eseri, din ve inanışla ilgili bilgiler vermektedir. Bu bilgiler Türkiye kökenli inançlar ve Yezidilikle ilgilidir. Yazarın, bu eserini kaleme alırken konuyla ilgili derin bir araştırma yaptığı düşünülmektedir. Özel bir konuyla ilgili olan eser, yine bu konu etrafında şekillenmiştir. Yezidilik konusunda, kahramanın ağzından okura geniş bilgiler vermektedir. Türkiye'nin bir bölgesini ele geçirmeye çalışan Yezidi tarikatının faaliyetlerini anlatan kadın kahraman, eserin sonunda psikolojik sıkıntıları olan birisi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Anlatılan konu, eserin yazıldığı dönemde ülkenin gidişatı için farklı hayallere kapılan grup ve tarikatlara tepki niteliğinde olduğunu düşündürmektedir. Kadın kahramanın aslında sağlıklı bir psikolojisi olmadığından böyle emeller için çabaladığı

görülmektedir. En sonunda da duyduğu vatan sevgisini, milli duygularını göz ardı edemeyen erkek kahraman, kadından vazgeçer. Ulusal nitelikte olan iletiler, dolaylı olarak verilen duygular, toplumsal ve ulusal bilinci geliştirmeye yöneliktir.

Eser, farklı inanışlardan bahsetmesi ve kültürel bilgiler eşliğinde bunların verilmesi ile eğitici ve sürükleyici bir eser niteliğindedir.

5.1.5. Çete Adlı Eserin Değerlendirilmesi

Eser, Hatay'ın anavatana katılması sürecinde yazarın gösterdiği çabaları aksettiren bir eserdir. Çünkü eserin konusu, vatani ile sevdiği kadın arasında kalan vatansever bir çete komutanının yaşadıklarıdır.

Belirlenen iletilere bakıldığında; milli duyguları geliştiren, ulusal gelişimi destekleyen iletilerin yoğunlukta olduğu görülmektedir. Bölgenin coğrafi ve kültürel bilgilerinin de verildiği eserde, okurlar için hem ulusal duyguların gelişeceği hem de aşk öyküsüyle sürükleyici olacak eğitsel bir eser özellikleri vardır.

Vatani duygular ve bağımsızlık için, özveriyle çalışmak gerektiği iletisi sıklıkla işlenmiştir. Bu sebeple eserin, özellikle gençler için eğitici ve tavsiye edilebilir olduğu belirlenmiştir.

5.1.6. Sürgün Adlı Eserin Değerlendirilmesi

Sürgün'de yazarın yurt dışı sürgünü neticesinde oradan gözlemledikleriyle birlikte, gittiği yerleri ve gönderilen Osmanlı hanedanı mensuplarını anlattığını görülmektedir. Eserin başkahramanı da sürgün edilmiş, zor şartlar altında hayatta kalmış birisidir. Ülkeden ayrılan hanedan mensuplarından bazılarının yaptıkları kötü işleri eleştirmiş, milletimiz adına üzüntüsü belirtmiştir. Çünkü o dönemde halen, hanedan mensupları ülkemizi temsil ediyor gözükmektedir.

Kahramanın ailesinin, sürgününden dolayı kötü duruma düştüğünü görmekteyiz. Bu sebeple aile bağlarının önemini, vatan sevgisini, hasretini, dürüstlük gibi önemli erdemlerin işlendiği iletilerin sıkça verildiği belirlenmiştir. Bu önemli konuların aktarıldığı kişisel gelişim, ahlaki gelişim ve en çok da ulusal gelişimi destekleyen iletiler bulunmaktadır.

Sürgün, hem içerdiği iletiler bakımından, hem de sürükleyici olması ve konusu bakımından okurlar için eğitici. Vatan sevgisinin, milliyet duygularının gelişmesi için önemli bir eser niteliğindedir.

5.1.7. Anahtar Adlı Eserin Değerlendirilmesi

Anahtar, aile kavramının önemini anlatan olay üzerine kuruludur. Kendine ihanet edildiğini zanneden kahraman, karısını takip ettirir ve ondan şüphelenir. Yaptırdığı takibin ahlaki olmadığını da bilir. Bu ihanet şüphesi onun rahatsızlığı neticesinde olduğunu anlar ve mutlu bir sonla biter.

Eser, toplumsal ve kişisel iletilerin yoğun olarak bulunduğu bir eserdir. Güven ve sadakatin önemini anlatmasıyla; döneminin orta-üst tabaka kişilerinin hayatlarını tasvir etmesiyle bu eser, okura toplum içinde sıkça yaşanan şeyleri anlatmıştır. Kişisel bir konu içermesi sebebiyle, kişisel iletiler bakımından okuru etkileyebilecektir.

5.1.8. Bu Bizim Hayatımız Adlı Eserin Değerlendirilmesi

Eserin kahramanları eğitilmiş, kitap okumayı seven insanlardır. Bu sebeple kişisel gelişimi destekleyici iletiler sıklıkla bulunmaktadır. Aile hayatının hasretini çeken kahraman toplumun aile yapısı özetlemektedir. Hercai geçirilmiş gençlikte yapılan hataların, gelecekte nelere sebebiyet verdiği görülmektedir. Bu yönden eserde, ahlaki ve toplumsal iletilerle gençlerin nasıl davranması gerektiğine değinilmiştir.

Kahramanların olgun insanlar olması sebebiyle birbirleriyle konuşurlarken, meşhur yazar ve şair isimlerinden de bahsetmişlerdir. Bu nedenle öteki iletiler başlığında değerlendirilen, edebî ve tarihi atıflar da eserde çokça bulunmaktadır. Bu iletiler okurlar için öğretici ve merak konusu olacaktır.

Bu Bizim Hayatımız, bireysel bir konu üzerinden toplumsal değerlerin anlatıldığı bir eserdir. Konusu itibarıyla toplumu anlatan, halkın içinden bir eserdir. Okuyuculara da eğitsel açıdan faydası bulunmaktadır.

5.1.9. Nilgün Adlı Eserin Değerlendirilmesi

Yazarın en hacimli eseri olan Nilgün, Osmanlı Hanedanının dağılan mensuplarının hayatlarına değinilen bir eserdir. Aşk öyküsü üzerinden, gemi yolculuğunda ve

Uzakdoğu ülkelerinde karşılaşılan kişiler ve olaylar aktarılmıştır. Bu olaylar, tarihimize yakışmayan hareketler yapan sahte prenses Nilgün ve ona âşık ismi bilinmeyen anlatıcının ağzından aktarılmaktadır. Osmanlı Prensesine yakışmayan hareketleri anlatırken, kişisel ve ahlaki iletilere; yaşanan olayların sebepleri anlatılırken toplumsal ve ulusal değerlere yer verilmiştir.

Anlatıcı kahraman, ikinci cildin sonunda Nilgün'ü bırakıp Türkiye için savaşa katılmıştır. Bu noktada milli duyguların gelişmesi için iletiler verilmiştir. Nilgün üzerinden ve kendisinin bağımlılıkları üzerinden ahlaki iletiler aktarılmıştır. Tarihi kişilikler ve olaylar üzerinden sıklıkla ulusal iletiler verilmiştir. Eserde Atatürk'ün denizler aşan başarısı ve şöhreti de görülmektedir. Bu bağlamda tarihi konular ve kişisel konuların harmanlandığı iletiler bulunmaktadır. Okurlar için de eğitici yönü yüksek olan bir eserdir.

5.1.10. Yer Altında Dünya Var Adlı Eserin Değerlendirilmesi

Define bulma hayaliyle ilerleyen eserde, para hırsından sıklıkla söz edilmektedir. Osmanlı altınlarının gömülü olduğu düşünülen bir çiftliğin sahibi olan Nebil ve onun geçirdiği rahatsızlık anlatılmaktadır. Güven duygusunun önemi vurgulanmıştır. Her ileti türünden iletiler bulunsa da baskın bir ileti türü yoktur.

5.1.11. Dişi Örümcek Adlı Eserin Değerlendirilmesi

Bu eserde yurt dışına görev ya da sürgün sebebiyle gönderilen kişilerin orada çektikleri sıkıntılar ve bulaştıkları kötü hayatlar görülmektedir. Nurper isimindeki kadının, yaptığı ahlaki olmayan davranışlar ve toplumun bu kadına olan tutumu eleştirilmiştir.

Kadın-erkek ilişkilerinin anlatıldığı eserde, milletimizin adına leke getirecek davranışlar tepki çekmiştir. Kadının davranışları ve tutumları ahlaki iletilerle, toplumun değer yargıları da toplumsal iletilerle değerlendirilmiştir. Bu iletilerde davranışların kötü olduğu genellikle dolaylı olarak diğer kahramanların ağzından belirtilmiştir. Yaşanan tartışmalar, gel-gitler yine ahlaki ve kişisel bozukluklar yüzünden olmuştur.

Eğitsellik açısından ele alındığında eserin, okurlara daha çok ahlaki ve kişisel gelişime destek olacak iletiler aktardığı anlaşılmıştır.

5.1.12. Bugünün Saraylısı Adlı Eserin Değerlendirilmesi

İstanbul'a taşradan gelen bir kızın, akrabalarının yanında gösterdiği gelişimi ve akrabalarının kızdan maddi ve manevi fayda sağlamaları anlatılmıştır. İletiler bakımından kibarlık, eğitim, anlayış, akrabalık ilişkileri gibi iletler ele alınmıştır. Olaylar dönemin İstanbul'unu ele almıştır bu sebeple eserde, toplumsal ve kişisel iletler de sıklıkla aktarılmıştır.

Okurlara, ahlaki değerlerin önemini gösteren iletler bulunmaktadır. Baskın bir ileti türü olmamakla birlikte, genele bakıldığında eserin toplumsal ve ahlaki iletler için faydalı olabileceği anlaşılmıştır.

5.1.13. 2000 Yılın Sevgilisi Adlı Eserin Değerlendirilmesi

Trende başlayan bir aşk hikâyesinin anlatıldığı eserde, sıklıkla tarihi konulara ve tarihi eserlere yer verilmiştir. Sevdığı kıza, onun tarihi bir kişilik olduğuna inandıran kahraman, geçmişte yaşadıklarını anlatırken sık sık ulusal ve mitolojik tarihimizden notlar aktarmıştır. Selçuklu döneminin anlatıldığı bölümlerde birçok hükümdar ve yerlerin isimlerinden bahsedilmiştir. Side Antik Şehri'nin tarihte yaşadığı olaylar, Alanya şehrinin efsaneleri yine eserde uzun uzadıya anlatılmıştır.

Eserde, eğitsel olarak verilen iletler ulusal ve öteki iletler şeklindedir. Tarihi olay ve yerlerden bahsetmesi, eserin ulusal gelişimi destekleyici nitelikte olmasını sağlamaktadır. Tarihe ilgisi olan okular için oldukça faydalı bir eserdir.

Anlatılan olayların ahlaki kaidelere uygun olaylar olması ve konuşmaların da insanı geliştirecek nitelikte olması bu eserin yaş seviyesi olarak gençlere, lise seviyesindeki öğrencilere de uygun olduğu söylenebilir. Eser yetişkinler için tarihi olayların öğretici olması sebebiyle, ulusal ve milli duyguların gelişimi için faydalı olacaktır.

5.1.14. İki Cisimli Kadın Adlı Eserin Değerlendirilmesi

İki Cisimli Kadın'da geçmişte yaşadığı kötü bir olaya bağlı psikolojik rahatsızlık geçiren birinin aşk hikâyesi anlatılmaktadır. Yazarın diğer eserlerine göre bu eseri, daha bireysel konuları işlemektedir.

Kahramanın dayısı Yaşar'ın verdiği edebî bilgiler, öteki iletiler kapmasında değerlendirilmiştir.

5.1.15. Kadınlar Tekkesi Adlı Eserin Değerlendirilmesi

Bu eser, yazıldığı dönemde birilerinin hedef alındığı bir eser olarak değerlendirilmiştir. Tekke ve zaviyelerin kapatılmasının ardından tekke inancını modernize ederek zengin ve üst tabakadan insanların dini duygularının kullanılmasını anlatmaktadır. Bu sebeple de hâlen bu şekilde dini tarikat kurmaya çalışanların tepkisini çeken bir eser olmuştur.

Eser, içeriği itibariyle dini iletiler veren, ahlaki olayları ve sözleri irdeleyen bir eserdir. Bu nedenle eserde en çok ahlaki ve dini iletiler yoğunluktadır. Dini kavramların zaaf haline getirilerek nasıl kullanıldığını anlatan eserde, okurların da yer yer kendini eleştirerek yorumlarda bulunduğu bölümler vardır.

Yazarın eleştiri yaptığı eserlerin başında Kadınlar Tekkesi gelmektedir. Halkın dini nasıl algıladığı ve ahlaki kavramların çıkarlar için nasıl kullanıldığı görülen birçok ileti bulunmaktadır. Bu iletiler farklı felsefi konularda olduğu gibi günlük hayattaki konularla da ilgilidir. Okurlara özellikle halkın hassas olduğu konularda bilgiler vererek, toplumdaki dini konulardaki hurafe ve batıl inanışları eleştirmiştir.

Cumhuriyetten sonra değişen dini kurumlardaki yozlaşmayı, insanların nasıl bu hassasiyetleriyle kullanıldığını, toplumun böyle insanlara bakış açısını gösteren eser, okurlar için bilgi verici olacaktır. İletilerin aktarılmasında ise daha çok dolaylı ileti kullanılmış, Neşide karakterinin iç hesaplaşmalarında ise doğrudan iletiler sıklıkla kullanılmıştır.

5.1.16. Karlı Dağdaki Ateş Adlı Eserin Değerlendirilmesi

Karlı Dağdaki Ateş, filme çevrilmiş bir eserdir. Aşk hikâyesini konu alan eser cemiyet-doğa, kalabalık-sakinlik ikilemini okurlara yaşatmakta ve karakterler bu ikilemin neticesinde bazı olaylar yaşamaktadır.

Öğretmen olan Binnur, yaptığı hareketlerin ahlaka ve gördüğü terbiyeye uygun olup olmadığını sık sık düşünmekte ve öz eleştiri yapmaktadır. Bu nedenle kişisel gelişimi sağlayan iletiler çoğunluktadır. Yetişkinler için daha uygun olduğu şekilde

değerlendirilen eserde; intihar, yalan, gayr-ı meşru ilişki ve dağılmış aile durumları olduğundan küçük yaştaki okurlar için uygun olmadığı görülmüştür.

5.1.17. Dört Yapraklı Yonca Adlı Eserin Değerlendirilmesi

Dört Yapraklı Yonca'da, gençlik döneminde olan dört kız arkadaşın başından geçen olaylar ve dostluk bağı yer almaktadır. Dört iyi arkadaş, başlarından geçen evlilik, ayrılık vb. gibi olaylar neticesinde birbirlerine sahip çıkarak her zaman yan yana olmuşlardır. Yalnız içlerinden birisi uzakta ve haber alınmaz bir durumda olup, hepsini uzaktan da olsa koruyup gözetmektedir.

Dostluk ve vefanın önemini başından sonuna kadar anlatan roman, etkileyici hacimli bir gençlik romanıdır. İletiler arasında en çok kişisel gelişimi destekleyen iletiler bulunmaktadır. Bu sayede okurlara; ahlaklı, eğitilmiş, vefalı bireyler olunması için önerilerde bulunarak onları gençlik çağlarında yapılan hatalardan korumaya çalışmaktadır. Eserde dolaylı ileti türü daha çok kullanılmış olup her iletiden örnekler de bulunmaktadır.

Yazarın, Dört Yapraklı Yonca'yı yetişkinler için kaleme almasına rağmen gençlere de hitap edilebilecek, arkadaşlık konulu akıcı bir eserdir.

5.1.18. Sonuncu Kadeh Adlı Eserin Değerlendirilmesi

Bu eserde belli bir yaşın üzerinde olan kahramanlar, tecrübeleri neticesinde okudukları eserlerden örnekler vermektedir. Öteki iletiler kapsamında değerlendirilen yazar ve eser isimleri, okurlar için tavsiye niteliğinde iletiler olmaktadır. Ayrıca kahramanların yaptıkları hataları eleştirdikleri ve diğer kahramanların ağzından söylenen eleştiriler, ahlaki ve kişisel gelişimi destekleyen iletiler olarak değerlendirilmiş. Tespit edilen iletiler, okurların nasıl davranması gerektiğini örnekleyen, sözler ve durumlardır. Belli bir ileti türünün baskın olmadığı eserde, okurlar kendilerini geliştirecek kişisel gelişimi destekleyen iletilerden faydalanacaklardır.

5.1.19. Yerini Seven Fidan Adlı Eserin Değerlendirilmesi

Eğitimin ve kültürün önemi üzerine başlayan eserde yazar, aşk hikâyesine yenik düşme tehlikesi geçiren okuma azmini anlatmaktadır. Okuma azmiyle İstanbul'a gelen

kahraman, dayısının eşiyle gayr-ı meşru bir aşk yaşamaya başlar. Kahraman yaptığı hatanın farkında olarak sık sık kendisi ve başkaları tarafından eleştirilmektedir. Ahlaki ve kişisel iletilerin yoğun olarak verildiği eserde, kahraman en sonunda doğru kararı vererek okumak için çalışmaya başlar. Dayısının eşinin ikna etmesi üzerine eğitimine devam eder.

Bu eserde zor şartlar altında yaşayıp büyüyen bireyler için, eğitimin önemini ve çevrenin kişiler üzerindeki etkisi görülmektedir. Bu yönden eğitselliği ve hayat üzerinden verdiği örneklerle eğitsel bir eserdir.

5.1.20. Ayın Ondördü Adlı Eserin Değerlendirilmesi

Polisiye türündeki bu eser, gençler ve yetişkinler için okurken güzel vakit geçirecek eserlerden birisidir. Refik Halid'in çalışıldığı daha önceki herhangi bir çalışmada incelemesi yapılmamış olan bu eser, özellikle gençlerin sürükleyici roman arayışları için uygun bir eser olacaktır. Eser, gençleri hem kapsadığı eğitsel iletilerle hem de ilgi çekici olay örgüsüyle eğlendirecektir.

Bu eserde en çok ahlaki, toplumsal ve öteki iletiler kapsamında değerlendirilen eğitsel iletiler yer almaktadır. Aile hayatının önemi, toplumsal kurallar ve bahsedilen eserler okuyucu için eğitsel niteliktedir.

5.1.21. Yüzen Bahçe Adlı Eserin Değerlendirilmesi

Yüzen Bahçe'de yazar, daha çok iki kadın arasında gidip gelen ne istediğine karar veremeyen birinin aşk macerasını anlatmıştır. Bu bağlamda ona akıl veren, tecrübeleriyle yol gösteren yaşça büyük karakter Meram Bey; ona ahlaki, kişisel ve kültürel anlamda öğütler vermektedir. Bu öğütler hem kahraman hem de okur için yol göstericidir.

Daha çok ahlaki, ulusal içerikler içeren bu eserde; Türk tarihinden alıntılar, belli başlı meşhur yazarlardan sözler ve eser isimleri verilmiştir.

Davranışlarını ahlaki olarak sık sık öz eleştiriye tabi tutan kahraman, en sonunda ahlaki kaidelerin gerektirdiği gibi davranır. Genel manada bir aşk romanı da olsa, bu olay anlatılırken birçok eğitsel iletiden faydalanılmıştır.

5.1.22. Ekmek Elden Su Gölden Adlı Eserin Değerlendirilmesi

Bu eserde kahramanlar, hayatları mal varlığından gelen paraya endeksli olan bir ailedir. Bu aileye sonradan gelin olarak gelen kahraman, bu insanların müsrif hayatlarına anlam veremez. Gelin, aileyi dışarıda gözüken yüzünden farklı olarak gerçekte çok daha bencil, kaba ve savurgan bulur. Bu aile etrafında dönen olaylar, en sonunda kadının ihaneti ile son bulur.

Eğitsel iletiler bakımından eserde, birçok kişisel ve toplumsal iletiler üzerinde durulmuştur. Toplumsal iletiler, kişilerin toplumda nasıl yaşaması gerektiğini ve toplumun göstermesi gereken faaliyetleri aktarır. Eserdeki toplumsal iletilerden birkaçı; tasarruflu olmak, toplum içinde kibar ve ahlaka uygun davranmak, mal varlığını ekonomi için kullanmak, saygınlık ve kültürdür. Bu iletilerin aktarılmasında genellikle dolaylı aktarım yöntemi kullanılmış olup, kahramanların iş hesaplaşmaları ve konuşmaları içinse doğrudan iletiler kullanılmıştır.

Kadınlar, Refik Halid'in sıkça üzerinde durduğu konulardan birisidir. Bu eserde de toplumdaki kadın rolleri, toplum içindeki yerini, kadınların eğitimi olması gerektiğini ifade eden iletiler bulunmaktadır.

Toplumsal yaşamın içinde bulunan böyle zengin ama cahil; gösterişli ama bayağı ailelerin toplumu nasıl yozlaştırdığını görmekteyiz. Bu yozlaşma, savurganlık, bencillik gibi kötü kişisel özelliklerin kişilik gelişimini kötü etkilemesi yine eserden çıkarılacak sonuçlardandır. Yetişkinleri olumlu yönde etkileyecek iletiler bakımından zengin bir eserdir.

5.2. Öneriler

5.2.1. Öğrenciler İçin Öneriler

Gençler okurlar okuma alışkanlığı edinirken polisiye türdeki eserlere sıkça rağbet göstermektedir. Özellikle yerli yazarlarımızın polisiye gerilim tarzda yazdığı eserler, gençlerin okuması için gün yüzüne çıkarılmalıdır. Bu yönden bu çalışma 'Ayın Ondördü' adlı eserin bu türde gün yüzüne çıkmasında öncü olacaktır. Türk Edebiyatı adına bu eseri incelemek, araştırmanın literatürdeki önemini göstermektedir. Eserin eğitsel iletileri bulgular bölümünde ele alınmış, sonuç bölümünde irdelenmiştir.

Buradan çıkan sonuca göre eser, okurlarda ahlaki gelişimi ve kişisel gelişimi geliştirecek niteliktedir.

Memleket Hikâyeleri ve Gurbet Hikâyeleri adlı eserler günümüzde çokça okunan hikâye türündeki eserlerin başında gelmektedir. Öğrencilerin faydalanabileceği ve içerdiği eğitsel iletilerle onlarda milli ve manevi duyguları geliştirebilecek hikâyeler barındırdığı sonucuna ulaşılmıştır.

Refik Halid'in sadece hikâyeleri değil, yirmi adet romanın da incelenmiş olması; edebî eserlerin de okurları ne kadar eğitebileceğini gözler önüne sermiştir. Özellikle milli ve ahlaki içerikler taşıyan eserleri, bu yönde yol gösterici olacaktır. Ortaöğretim ve üniversite çağındaki öğrencilerin araştırması ve incelemesi için, ödev-sunum eseri olarak alabilmeleri için eserlerin daha önce incelenmiş olması tercih sebebidir.

5.2.2. Öğretmenler ve Ebeveynler İçin Öneriler

Yetişkinler için yazılmış eserlerde sadece eğitsel amaç güdülmesi okur için sıkıcı olacaktır. Zaten sadece eğitsel amaçla yazılmış bir eseri, 'ders kitabı' şeklinde ifade etmek daha doğru olur. Yapılan araştırmanın amacı ise, edebî değeri olan bahsi geçen eserlerdeki eğitsel iletileri bularak, bunların okura sağlayacağı faydaları tespit etmektir. Bu amaç doğrultusunda eğitsel olup olmadıkları, edebî nitelikleri yanında kişilere ne konuda nasıl kazanımlar sağladıkları tespit edilmiştir.

Daha önce 'Memleket Hikâyeleri' ve 'Gurbet Hikâyeleri' eserleri hakkında söz dizimi çalışmaları yapılmıştır. Ancak roman ya da hikâyeleri daha önce hiçbir eğitsel ileti araştırmalarına konu olmamıştır. Bu sebeple eserlerin eğitsel faydalarının belirlenmesinde, yapılan bu araştırma okurlara kapı aralayacaktır.

Öğretmenler öğrencilerine örnek olurken ya da onlara kitap tavsiye ederken öğrencileri için faydalı olacak onları birçok yönden etkileyebilecek eserler tercih ederler. Refik Halid Karay'ın 20 romanı ve 2 hikâye türünde eseri olduğundan yazarın tavsiye edilebilmesi için eserlerinin incelenmesi gerekliydi. Öğretmenler incelenen eserleri çalışmadan tarayarak öğrencilerine ortaokul ya da lise düzeyinde önerilerde bulunabilirler.

Lise düzeyinde yazarın bütün eserleri okutulabilir. Ancak ortaokul düzeyinde Sürgün, Kadınlar Tekkesi, Bugünün Saraylısı gibi eserler öğrenciler için uygun olmayacaktır. Eğitsel iletilerin yoğun olduğu Çete, Memleket Hikâyeleri, Gurbet Hikâyeleri, 2000 Yılın Sevgilisi gibi eserler 8. Sınıf öğrencilerine tavsiye edilebilir.

Yüz temel eser olarak okutulmuş ve halen okutulan, Türk Edebiyatımızın hikâye denince ilk akla gelenlerinden ‘Gurbet Hikâyeleri’ ve ‘Memleket Hikâyeleri’ eserlerinin eğitsel iletiler bakımından incelenmemiş olması önemli bir eksiklikti. Yapılan bu çalışma eserlerin içerdiği eğitsel iletileri ortaya koyduğundan okurlar için ön bilgi sağlayacaktır. Aynı zamanda benzer bir konuda yapılacak olan diğer çalışmalara zemin oluşturacaktır. Bu hikâyeleri derslerinde kullanacak olan öğretmenler, çocuklarına okutacak olan ebeveynler bu çalışmaya başvurup hikâyelerin ve romanların içerdiği iletilere ulaşabileceklerdir.

5.2.3. Araştırmacılara Öneriler

“Aynı Ondördü” eserinin daha önce yapılmış araştırmalarda incelenmesi bulunamamıştır. Bu eser edebiyatımızda ilk kez eğitsel bakımdan ele alınmıştır. Bu eser söz dizimi, tema belirleme gibi diğer araştırmalarda kullanılabilir.

Eğitsel iletileri incelenen eserler, farklı birer çalışmanın konusu olacak niteliktedir. Temel iletileri sınıflandırılan ve okura aktarmak istedikleri belirlenen eserler, müstakil olarak derinlemesine araştırılabilir.

Edebiyatımızda okunan ve okutulan birçok eserde eğitsel iletilerin tespiti çalışmasının yapılması faydalı olacaktır. Çünkü okunan ve okutulan eserlerin eğitsel niteliği konusunda bu çalışmalar bilgi verici olacaktır.

Eğitsel iletileri belirlenen bu eserlerin okurlar için yaş seviyelerinin belirlenmesi, öğrenciler için seviye verilmesi faydalı bir çalışma olacaktır. Eserlerdeki olumlu ve olumsuz sözcükler söz dizimi gibi çalışmalarla karşılaştırılarak eserin hangi yaş seviyesine uygun olacağı bulunabilir.

KAYNAKÇA

- Aktaş, Ş. (2004). *Edebiyatımızın Zirvesindekiler: Refik Halit Karay*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Alangu, T. (2017). *Ömer Seyfettin Ülkücü Bir Yazarın Romanı*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- Babacan, M., Kaplan, K. (2018). Hidayet Karakuş'un Çocuk Edebiyatı Çerçevesinde Yazdığı Eserlerinde Eğitime Bakış Açısının Analizi. *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2 (1), 1-13.
- Cesur, E., Baş, B. (2015). Mavisel Yener'in Çocuklara Yönelik Öykülerindeki Eğitsel İletiler Üzerine Bir Araştırma. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 3 (3), 64-76.
- Kaplan, K. (2013). *Hidayet Karakuş'un Roman ve Hikayelerinde Yer Alan Eğitsel İletiler*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.
- Karaosmanoğlu, Y.K. (2003). *Gençlik ve Edebiyat Hatıraları*. Ankara: İletişim Yayıncılık.
- Karasar, N. (2009). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Karay, R. H. (2009). *Ago Paşa'nın Hatıratı*. İstanbul: İnkılap Yayınevi.
- Karay, R. H. (1973). *Bu Bizim Hayatımız*. İstanbul: İnkılap Yayınevi
- Karay, R. H. (1990). *Bir Ömür Boyunca*. İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Karay, R. H. (1994). *Sonuncu Kadeh*. İstanbul: İnkılap Yayınevi.
- Karay, R. H. (2009). *2000 Yılın Sevgilisi*. İstanbul: İnkılap Yayınevi.
- Karay, R.H. (2009). *Ayın Ondördü*. İstanbul: İnkılap Yayınevi.
- Karay, R. H. (2009). *Bugünün Saraylısı*. İstanbul: İnkılap Yayınevi.
- Karay, R. H. (2009). *Dişi Örümcük*. İstanbul: İnkılap Yayınevi.
- Karay, R. H. (2009). *Dört Yapraklı Yonca*. İstanbul: İnkılap Yayınevi.
- Karay, R. H. (2009). *Ekmek Elden Su Gölden*. İstanbul: İnkılap Yayınevi.
- Karay, R. H. (2009). *Gurbet Hikâyeleri*. İstanbul: İnkılap Yayınevi.

- Karay, R. H. (2009). *İki Cisimli Kadın*. İstanbul: İnkılap Yayınevi.
- Karay, R. H. (2009). *Karlı Dağdaki Ateş*. İstanbul: İnkılap Yayınevi.
- Karay, R. H. (2009). *Yer Altında Dünya Var*. İstanbul: İnkılap Yayınevi.
- Karay, R. H. (2009). *Yerini Seven Fidan*. İstanbul: İnkılap Yayınevi.
- Karay, R. H. (2009). *Yüzen Bahçe*. İstanbul: İnkılap Yayınevi.
- Karay, R. H. (2014). *Sürgün*. İstanbul: İnkılap Yayınevi.
- Karay, R. H. (2016). *Kadınlar Tekkesi*. İstanbul: İnkılap Yayınevi.
- Karay, R. H. (2016). *Memleket Hikâyeleri*. İstanbul: İnkılap Yayınevi.
- Karay, R. H. (2017). *Anahtar*. İstanbul: İnkılap Yayınevi.
- Karay, R. H. (2017). *Çete*. İstanbul: İnkılap Yayınevi.
- Karay, R. H. (2017). *İstanbul'un Bir Yüzü*. İstanbul: İnkılap Yayınevi.
- Karay, R. H. (2017). *Nilgün*. İstanbul: İnkılap Yayınevi.
- Karay, R. H. (2017). *Yezidin Kızı*. İstanbul: İnkılap Yayınevi.
- Karay, R. H. (1992). *Minelbab İlelmihrab*. İstanbul: İnkılap Yayınevi.
- Kavcar, C. (1999). *Edebiyat ve Eğitim*. Ankara: Engin Yayınevi.
- MEB 100 Eser (2008). Genelge 4099, 23.
- Mert, N. (2000). Refik Halid'in Muhalifliği, Sürgünlüğü ve Merkez Taşra Açısından Hikâyeleri. Adapazarı: Değişim yayınları, *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2.
- Özalp, N.A. (2011). *Refik Halid Okları Kırılmış Kirpi*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Rysbay, K. (2007). *Refik halit karay'ın eserlerinde hiciv ve mizah*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, İstanbul.
- Sever, S. (2010). *Çocuk ve Edebiyat*, İzmir: Tudem Yayınları.
- Türkçe Sözlük (2005). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ungan, S. (2008). Okuma Alışkanlığımızın Kültürel Altyapısı. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7 (1), 218-228.

- Ünal, Y. (2012). *Refik Halit Karay'ın Eserlerine Yansıyan Düşünce Dünyası*.
Yayımlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, K. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*.
Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Yıldırım, A. (1999). Nitel Araştırma Yöntemlerinin Temel Özellikleri ve Eğitim Araştırmalarındaki Yeri ve Önemi. *Eğitim ve Bilim*, 23(112),7-17.
- Zengin, H. Zeynep. (2013). *Hikâyeci yönüyle Refik Halid Karay*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, İstanbul.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı: Esmâ Nur DAŞTAN
Uyruğu: Türkiye (T.C)
Doğum Tarihi ve Yeri: 20.06.1993 - Adana
Medeni Durum: Evli
e-mail: esmabilgi.50@gmail.com
Yazışma Adresi: Zümrüt Mah. Vezirler Cad. 23/21
 Kocasinan Kayseri

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet Tarihi
Yüksek Lisans	Erciyes Üniversitesi, Türkçe Eğitimi	D.Ediyor
Lisans	Erciyes Üniversitesi, Türkçe Öğretmenliği	2015
Lise	Sivas Necati Erşen Anadolu Öğretmen Lisesi	2011

İŞ DENEYİMLERİ

Yıl	Kurum	Görev
2019-Halen	MEB Şht. Mehmet Erdoğan Ortaokulu-Kayseri	Öğretmen
2017-2019	MEB Mehmet Akif Ersoy Ortaokulu-Kayseri	Öğretmen
2016-2017	MEB Vali Recep Yazıcıoğlu Ortaokulu-İstanbul	Öğretmen

YABANCI DİL

İngilizce